10.660
XII. 7.

19

HAVAS ISTVÁN

OPÁLGYŰRŰ

· SINGER ÉS WOLFNER
IRODALMI INTÉZET RT. KIADÁSA

M.N.M. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

HAVAS ISTVÁN

AZ OPÁLGYŰRŰ

REGÉNY

A KÉT JUDIT

KIS REGÉNY

KRÓNIKÁS TÖRTÉNETEK ÉS ELBESZÉLÉSEK

HAVAS ISTVÁN

AZ OPÁLGYŰRŰ

REGÉNY A 19. SZÁZAD ELSŐ FELÉBŐL

SINGER ÉS WOLFNER
IRODALMI INTÉZET RT. KIADÁSA
BUDAPEST

Fenntartunk minden jogot, a fordítás, színpadra alkalmazás és filmesítés jogát is.

Copyright by Singer és Wolfner Irod. Int. Rt. Budapest, 1942.

10660/XIII.

ORSZ. SZECHENYI-KÖNYVTÁR
Növedéknapló
1942. év 15015 sz.

Felelős kiadó: Hampó József igazgató.

Fémes Á. nyomda, Budapest, VII., Nagyatádi Szabó-utca 20.

I.

A REMETELAK

Reggeli hat óra. Fejedelmi pompában csillognak a martonosi park ősi fái, nevető virágágyai. Tavai mintha egy nagy gyémánttengerből emelkednének föl. Pazar tündöklést áraszt a nyári reggel a földre.

A lombárnyalta, kanyargó fehér úton egy fehér leány lépeget. Nyulánk magas alakja, komolykodó léptei ellenére is rögtön észre veszi a figyelmes szem, hogy még egészen fiatal, legföljebb tizenhat éves. Aranyszőke haja vastag fonatban a vállára hull. Kezében jókora német könyvet cipel és a Remete-lak felé tart, mely a park sötétlő fenyvesei alatt húzódik meg.

Maga a lak egyszerű, de művészi építkezés, a tizennyolcadik századvégi előkelők ízlése. Künn a bejárattól jobbra látható a Remete-szobra, amint magányában egy padon pihen. A padon jobbról egy varangyos béka ül s kiálló szemeit egyetlen barátjára a remetére mereszti. Balról pihen egy rigó, nyugodt érzéssel, otthonosan. Maga a remete alakja elgondolkozva tekint a fák sűrűje felé, hajlott, összeesett testtartással, mellére omló nagy szakállal.

A Remete-lak fehér falait csúcsíves ízlésben, művésziesen kötött nád-zsup fedi. A csinos faragású ajtó kilincse is fából való, zöld selyemzsinór csüng le róla.

A fiatal leány ebben a percben húzza meg a zsinórt, mire az ajtó kitárul s egy nagyon egyszerűen bútorozott szobába toppan be. Az asztal, a székek, a szekrényke, a pamlag nem palizander-fából, hanem fehérkérgű nyírfából valók, művészi érzékkel összeróva és megformálva. A falakon Dorfmeister mesternek, a túladunán ismert festőnek, freskószerű képei fogadják a belépőt. A képek tárgya a remete életét magyarázza. A leány egy pár pillanatra megáll a szoba közepén és jóleső érzéssel szemléli ezeket a képeket. Aztán leül az asztalka mellé, odateszi a magával hozott három-négy szál virágot, majd kinyítja a nagy könyvet, melyből pompás színezetű képek (növények élethű színekben) mosolyognak feléje. Afféle növényhatározó ez a munka, de persze, német, hiszen a leány is ezt a nyelvet beszéli anyanyelvként. Azonkívül tud franciául és olaszul s épp most akar hozzáfogni az angol nyelv megtanulásához, a missz már valahol úton is van a martonosi országoshírű kastély felé.

Illő most már, hogy ezekután megtudjuk a lány nevét. Terézia komtesz ő, a Korompay gróf egyetlen leánya, nemcsak testileg, de lelkileg is valósággal csodás jelenség. Rövid gyermekéletéből édeskeveset töltött még az ősi kastélyban és parkban. Most is csak egy napja van itt még, Bécsből jött ide, a Billig—Preindl-féle intézetből, ahol a magyar mágnás-

leányok jelentős része nevelődik olyan sült németté, aminőknek azokat a felséges Mária Terézia királyasszony, sok ügyeskedéssel annak idején, átformálni akarta.

Terézia komtesz azonban nagyon boldog, hogy Martonoson lehet végre és szabadon élhet boldog eszményeinek, melyeket különféle könyvekből s valahonnan másutt is az élő levegőből magába szítt. Rajongója a természetnek, különösen a növényeknek, amiknek latin nevét is tudja. Nagyszerű herbáriuma van, gondosan préselt, megnevezett és osztályozott növényekből. Egész kis tudós a szorgalmas grófleány.

Három darab általa még nem ismert növényt talált most a parkban, azokkal akar közelebbről megismerkedni. Természetesen, a dolog nem megy olyan könnyen, alaposan kell neki látni a munkának, hogy jól meghatározza az ismeretlen növényeket.

Amint kitekint azonban a nyitott ajtón, egy nagyobbfajta diákfiút lát jönni az úton, egyenesen a Remete-lak felé. Az ő kezében is egy jókora könyv van, s abba többször beletekint. Valamit fennhangon mondogat. Egyszerre csak becsukja a könyvet s vídám magyar nótát fütyürészve, a remete szobrához lép, vállára teszi a kezét s barátságosan köszönti:

— Jó reggelt, öreg apó! Még mindig ezzel a békával beszélget?

A remete azonban életbölcs lévén, márványból is való, nem nagyon zavartatja magát a jókedvű diáktól s nyugodtan nézi tovább is az erdős park végtelenjét.

A diák erre otthagyja s ugyanazzal a víg füttyszóval belép a kis lak nyitott ajtaján. Mennyire meghökken azonban, amikor hirtelen-váratlan ott látja maga előtt az asztalkánál a komteszt, aki szintén nem kevésbbé meglepetve, bámulja a betoppanó jövevényt.

A diák visszatántorodik s az ajtó felé hátrál, de előbb mélyen meghajolva, szótlanul köszön. Egészen a füléig elpirul; zavarában azt sem tudja, hogyan tünjön el innen. Két fekete szeme azonban oly kiváncsian csillog, mint két kárbunkulus.

A komtesz ellenben, aki erre a látogatásra úgylátszik, már el volt készülve, egy csöppet sem zökken ki fölényes szerepéből. Megszólítja a fiút, természetesen németül:

— Nem gondolta, úgye, hogy engem itt talál?

A diák most még nagyobb zavarba esik, hiszen egy szót sem ért a zengő német nyelvből.

— Bocsánatot kérek, grófkisasszony, de én nem tudok németül.

A szép magyar grófleány pedig nem tud ősei gyönyörű nyelvén. Csak ért valamit, a diákot is éppen csak megértette valahogy. Ejnye, hátha a diák tud franciául. Megszólítja ezen a nyelven.

Nagy meglepetésére a diák, bár kissé szokatlan kiejtéssel, de elég szabatosan franciául válaszol:

— A kegyelmes asszony engedelmével reggelenkint szabad ide jönnöm, hogy nyári penzumaimat elvégezzem ebben a tündérkertben.

— Óh, Istenem, akkor én magát megzavartam! Elmehetek én a Flóra-templomba, ahol stilusosabb

is volna: ezekkel a növényekkel bíbelődnöm. Megyek, megyek, maga maradjon itt. Tegnap jöttem csak ide, kedves hazámba, nem tudom még a rendet.

A diák tisztelettudóan szabadkozott és újra bocsánatot kért alkalmatlankodásáért.

— Én meg a Hársfa-útra is mehetek, az idő gyönyörű. Nem kell nekem itt maradnom, jó lesz nekem ott is. Nem zavarom a kisasszonyt.

— Szó sincs róla, — jelentette ki határozottan a komtesz, — maga itt marad, én pedig megyek.

S azzal szedte is már a könyvet, a növényeket s a könnyű kis vállkendőt, hogy távozzon. Olyan természetesen, kecsesen csinálta mindezt, hogy a szabadkozó fiúnak nem esett nehezére az előkelő leánytól ezt elfogadni.

— Hol tanult franciául? — kérdezte a leány, még mielőtt elment volna a Flóra-temploma felé.

— Iskolánkban csak kivételes tárgy a francia nyelv, ott kezdtem s azóta a magam diligenciájából tökéletesítem magamat benne.

— Miért tanulta meg?

— Voltaire és Rousseau urak műveit szeretném eredetiben olvasni, minthogy hazai nyelvünkön nem élvezhetők még eddig.

— Rousseau urat? Ah, ő az, kinek munkáiból édes apám, míg élt, esténkint nekem annyiszor felolvasott. Ez igazán meglepő! — tört ki boldogan a leány. — Édes apámat József császár őfelsége barátságára méltatta s együtt búvárkodtak annakidején a nagytudományú szerző műveiben.

— A kalapos királlyal? — jegyzi meg a diák

mély tisztelet hangján, de nem minden hangsúly nélkül.

— Miért kalapos? Miért mondja ilyen szokatlan jelzővel?

— Sohasem koronáztatta meg magát.

— Ah! Nem is tudtam. Tehát nem koronáztatta meg magát?

— Nem, nem. Figyelembe se vette ősi alkotmányunkat.

— Ez igazán érdekes, — teszi hozzá a mágnásleány s ezzel útját is akarja vágni ezen a téren a további diskurzusnak, mert őszintén megvallva: itt teljesen tájékozatlan s úgy érzi, sokat kellene röstelkednie. A diák kezében levő könyv azonban csiklandozza kíváncsiságát s nem akar addig elmenni, míg nem tudakozódik utána.

— Miféle könyvet tart a kezében? ha szabad kérdeznem!

— Csokonai úr poétai munkáit.

— Csokonai úr nem francia költő, ugye?

— Nem, nem, grófkisasszony, Csokonai úr magyar költő. Igen nagy költő, olyan szépen írt, mint Gyöngyössi uram. Talán még szebben is.

— Ah, — sóhajt, némi fájdalmas, kedvetlen érzést eltakarva a leány, — én az ő munkáit és nevét nem ismerem.

— Csak ezt az egy művecskéjét hallgassa meg. csak annyit, amennyit már megtanultam belőle. Milyen csodás zengése van a nyelvének — esd a fiatal diák, eltitkolhatatlan lelkesedéssel.

— Mondja el hát, — biztatja földerülve az útra-

kész leány s egy percre még leteszi a vállkendőt és a nehéz könyvet az asztalra. A diák pedig elkezdi *A rózsabimbóhoz* c. verset mondani. És a csengő fiatal hangon kiejtett szavak, a jól alkalmazott hangsúly, a versnek csodálatos titokzatos muzsikája: kimondhatatlan gyönyört keltenek a leány szívében. A fiú meg csak mondja, mondja, nem tudja, de mintha érezné, hogy hódít a költő remekével:

Nyílj ki, nyájasan mosolygó
Rózsabimbó, nyílj ki már,
Nyílj ki: a bokorba bolygó
Gyenge szellő csókja vár!

Nyílj ki, gyenge kerti zsenge:
Hébe nektárt hint terád.
Szűz nyakadba Flóra gyenge
Bársonyos palástot ád.

Óh, miként fog díszesedni
Véled e parányi kert!
Óh, hogy óhajtják leszedni
Rólad azt a drága szert!

Hadd szakasszalak le, édes
Rózsaszál, szép vagy te már!
Hej, ha meglát, hány negédes,
Hány kacér leányka vár!

Nem, nem egy leány se nyissa
Büszke fűzőjét reád,

Ültetőd kedves Julissa
Néked újabb kertet ád.

Ott kevélykedj bíboroddal,
Ékesebb bíborja közt!
Ott kevélykedj illatoddal
Kedvesebb illatja közt!

A fiú arca maga is olyan lett, mint a dicsőített rózsa. Az öröm, hogy olyan jól mondta el a verset, egészen eltöltötte. De a grófleány is felhevült s elragadtatással mondta:

— Gyönyörű! Köszönöm az élvezetet, amit nyújtott nekem!

— Azt hittem, csak a felét tudom, — vallotta be a fiú — s ime, az egészet tudom már. Oly könnyű s oly fülbemászó dalocska ez!

— Ha francia volna Csokonai úr, az egész világon ismernék, — mondja a leány.

— S mert magyar, csak mi némelyes diákok ösmerjük, egy-két professzor úr jóvoltából. Pallérozatlan-é az ilyen magyar nyelv, mint elleneink mondják?

— Éreztem csodálatos muzsikáját és sohasem felejtem el, — tört ki a leány, szinte elszólva magát. De szedte is könyvét, kendőjét s otthagyta a Remetelakot most már nagyhamar.

A fiú ottmaradt az ajtóban s utána nézett. Egy pillanatig úgy érezte, mintha tündérálom játszott volna véle.

A leány pedig, a lábai alatt alázatosan meglapuló

apró kavicsokra lépve, ajkai közt két sorát mondotta a bűbájos versezetnek, mert oly könnyen megragadt idegen szavakhoz szokott fülében is:

„Nyílj ki, gyenge kerti zsenge,
Hébe nektárt hint terád!”

II.

A HOLDFÉNY-SZONÁTA

Mikor a fiatal grófleány déltájt a kastély udvarán át a főbejárat felé tartott, egy egyszerűen, de jóízléssel, inkább úriasan öltözött asszony futott elébe boldog arccal, kitörő örömmel. Majd kezét megcsókolva, átölelte és össze-vissza csókolta az arcát.

— Isten hozta, méltóságos komteszka! Isten hozta nálunk! Csakhogy már egyszer haza is került. Istenem, hisz nálunk született, ez az igazi földje!

A harminc egynéhány évesnek látszó asszonyságot csak most ismeri fel Terézia komtesz. Ő a Zsuzsó néne, egykori dajkája, akit annyira szeretett, s aki most mint kulcsárné tesz szolgálatot a kastélyban. Persze, hogy szíves szóba elegyedik vele mindjárt, de hát a magyar szó nem megy, ráfanyalodik a németre. Olyanformán megy aztán a társalgás kettejük közt, hogy Zsuzsó néne ért németül, de magyarul beszél. Terézia komtesz pedig ért magyarul, de németül beszél.

Miután a viszontlátás apró örömein túlestek,

a komtesz a kis Janika után kérdezősködik, az egykori dadának, most kulcsárnénak fia után, ki neki teljesen kortársa és mi tagadás: tejtestvére is. Igen, igen, a derék Szűrszabó Jánosné akkor (maholnap tizenhat éve) megosztotta tápláló anyai tejét egyetlen fia és a grófkisasszony közt. De oly egészséges, ifjú asszony volt, hogy tellett a táplálékból kettőnek is és nagyszerűen felnevelődtek a gyerekek. Büszke is volt erre a jó Szűrszabóné s arra is, hogy szerették a kastélyban: az uraságtól kezdve lefelé úgyszólván mindenki — le egészen az udvarosig.

— A „kis" Janika? — ismétli a szót némi borulattal az asszony — hiszen már nagy kamasz, diák az istenadta és ma valami bajt csinált, hallom.

Terézia grófkisasszony hirtelenében kap a szó után:

— A Remetelakban? Hát ő volt az? És nem is mondta!

— Hiszen épp ez az, hogy nem is mondta el, hogy kicsoda. De aszondja, szegény, hogy úgy belezavarodott, hogy azt is elfelejtette, hogyan hívják.

— Persze, persze, nevet a kis grófnő — nem kellett volna odamennem. Dehát nem tudtam, hogy a Jani is oda szándékozik.

— A kegyelmes asszony megengedte neki, hogy addig, amíg másra nem kell a Remete-lak, reggelenkint ott tanulgathat benne. Mert nagyon jó fiú ám, és nagyon jól végzi az oskoláit. Sokat tanul, nagyon sokat.

— Azt már láttam, Zsuzsó néne. Csak gratulálni tudok magának a fiához. Sok öröme lesz még

benne. Ejnye, ejnye, de hogy nem mondta ezt az a gyerek mindjárt, hogy kicsoda! Megkérdeztem volna, de én is rösteltem. Mégse tehetem, hogy a nevét kérdezzem, még azt hitte volna, hogy valami gőgből teszem.

— Dehogy is hitte volna, dehogy is, drága jó komteszka. Inkább boldog lett volna nagyon. Most röstelkedik az árva feje, hogy olyan buksi volt.

— Franciául is tud már az a buksi, — vígasztalja az asszonyt a grófleány.

— Latinul is ért; a kegyelmes asszonnyal beszélt is már. Megdícsérte a gyereket. Olyan boldog voltam, tessék elhinni, komteszka. A tiszttartó úr pedig sokszor egzaminálja s az is meg van elégedve vele. Az pedig nagy szó. A tiszttartó úr szigorú ember ám!

— Hát mit szól ahhoz, Zsuzsó néne, hogy ennyire megnőttem!

— Bizony megnőtt. Olyan, mint a nádszál a kisasszony. Milyen kicsike volt, mikor még én dajkáltam! Nagyon jó kis leány volt, alig sírt valamit. Aztán olyan hamar megtanult beszélni. Persze, magyarul; hát hogyan is beszéljen egy magyar kis leány, ha nem az anyanyelvén! Istenem, hogy abban az idegen világban úgy elfelejtette ezt a mi drága nyelvünket!

— Mindent értek, csak a beszéd nem megy. Hisz tudja, hogy édesapám örökké Pozsonyban és Bécsben élt, oda kötötte a hivatala. Én meg a német származású édesanyámmal, meg a környezettel mindig németül beszélgettem. Nem is igen hallottam

magyar szót. De most már megtanulom őseim drága nyelvét, Zsuzsó néne. Majd meglátja, hogy rövidesen hogyan fogok diskurálni magával — magyarul.

— Akkor ismerek én rá csak igazában az én aranyos kis Terézkémre. Ne haragudjon a grófkisasszony, de én csak így mondom most is, mert így hívtam, így szólítottam én akkor is. Mert akkor is már nagyon kedves volt.

— No megteszem magának ezt az örömöt, Zsuzsó néne, most is.

Épp abban a pillanatban két lovas lépett be a kastély udvarára. Az egyik a grófné volt, a másik a tiszttartó: nemes Debrőy Gábor uram. Az aratóktól jöttek s valami fontos gazdasági ügyet tárgyaltak fennhangon, de latinul. A kegyelmes asszony latinul tudott, de magyarul nem. A lovat azonban olyan magyarosan ülte meg, hogy Rozgonyi Cicelle sem tette azt különben — Zsigmond király idejében. Ezt megtanulta tőlünk, a lovas nemzettől.

Terézia kisasszony az édes anyjához sietett, akit a tiszttartó épp akkor segített le a bogárzó szemű, kedves paripáról, az aranyfakó Leventéről. Korompay grófnén még mindig gyászruha volt, melyet férjeért, az egy éve elhunyt grófért még mindig viselt. Szőke hajához, kissé lesült fehér arcához jól illet a fekete szín. Még előbb valami rendelkezést intézett el Debrőy urammal, aztán búcsút véve tőle, leánya karjába kapcsolódott és indult a főkapu felé, mely csakhamar elnyelte őket.

Az első emeletre mentek s ott egy nagy szobában, a társalgóban telepedtek le. A terem hatalmas

ablakain a zöld zsaluk le voltak húzva, kellemes félhomály és hűvösség fogadta őket. A grófné egy kényelmes karosszékbe vetette magát, fáradt volt, jól esett pihennie. Terézia forró szemekkel nézte édesanyját.

— Mama, — szólt gyengéden — te kimerültél, fáradt vagy. Kora reggeltől kezdve kint voltál a tűzes napon. Nem sok ez neked? Édes!

— Nem sok, ha muszáj — felelte kedves mosollyal a grófnő. — Utána kell néznem mindennek. Egy magyar közmondás azt tartja, hogy a gazda szeme hízlalja a jószágot. Ebben nagy igazság van, a magyarok bölcs emberek. Sohse bántam meg, hogy magyar emberhez mentem feleségül.

— Ha most a megboldogult papa hallana téged, hálás volna ezért az elismerésért.

A grófné szemében egy kis harmat gyülemlett. Csillogó kék szeme így még szebb volt, mint máskor.

— Mama, — szólt ismét a leány — engedd meg, hogy zongorázzak neked valamit. A zene üdítően hat a fáradt idegekre. Parancsolj, mit játsszak!

— Mit? — kérdezte elmerülve az asszony — talán a Beethoven Holdfény-szonátáját!

Terézia szeme ragyogni kezdett a félhomályban a Beethoven-név hallatára. Minden további kérés, vagy biztatás nélkül már ott ült a zongora előtt és megütötte annak fehér billentyűit. Csodálatos akkordok szakadtak ki erre a zongora kebléből és szálltak, szárnyaltak a nagy terem boltívei alatt. Egy holdvette nyári éjszaka bűbája rezgett a levegőben.

Mintha nem is egy tizenhat éves leány, hanem egy nagy művész ült volna ott a varázslatos hangszer előtt. A grófné elfelejtette a délelőtt minden fáradalmát, igazán felfrissült és gyönyörrel, élvezettel követte a szonáta lelkét, mely annyira megragadta az övét is.

Mikor a darab utolsó akkordja is elcsendült, a leány édesanyjához rohant összecsókolta. Szíve megtelült a nyári éjszakák mélységes sejtelmeivel, annyira átérezte a mű minden szépségét. De a grófnét is valósággal elragadta a játék, mely a mű csodás szépségeit annyira érvényre tudta juttatni.

Leült anyja mellé a leány s pár pillanatnyi csend után megszólalt az asszony.

— Van egy szép tervem, Teréz. A télire Budára költözünk, a krisztinavárosi jó öreg palotánkba. Öt-hat hetet azonban a téli évadból szeretném, ha Bécsben tölthetnénk el s ez idő alatt te eljárnál Beethoven mesterhez, aki kérésemre megteszi, hogy a zongorajátékban tovább képez, szóval: tökéletesít. Mit szólsz hozzá? Nos?

— Álmaim álma, hogy a nagy Mesterhez eljussak. Óh, ha ő azt megteszi, hogy tanítványának elvállal!

— Egy Korompay-komteszt, akinek családja föl az udvarig úgyszólván minden szalónban otthonos, azt is mondhatnám: kitüntetés tanítani.

— Édesanyám, bocsássa meg, de én úgy hallottam, hogy Beethoven rátarti férfiú, büszke művész, akinek nem imponál a rang és társadalmi előkelőség.

aki csak azt nézi a tanítványban, hogy van-e tehetsége, még pedig van-e kíváló tehetsége.

— Nos, kedves leányom, akkor is van hozzá ajánlásod, mert van olyan tehetséged a zongorához, amely előtt a rátarti mester meghajolhat!

— Óh, Istenem, ha volna, ha elfogadna ezen az alapon! Nem adnám oda semmiért! Még csak egyszer láttam, egyszer hallottam őt játszani életemben s csak egyszer beszéltem vele!

— Termésünk jónak igérkezik — folytatta tervezgetését a grófné —, olyan bevételünk lesz, amimegengedi a fényesebb szereplést ezen a télen. Aztán maholnap nagy-leány számba mégy, be kell, hogy vezesselek a társaságba. Férjhez is kell majd menned, úgy bizony, édes Teréziám!

— Nem, nem, édesanyám! Csak azt ne mondd, hogy férjhez kell mennem! Én mást határoztam, egészen mást magamra nézve — tört ki a leány némi heveskedéssel, ami szokatlan volt nála, az alázatos, jó gyermeknél.

— Te határoztál? — kérdezte a grófné nem minden megütközés nélkül.

A grófleány észrevette, hogy hirtelenkedett. Kezet csókolt az anyának.

— Bocsánatot kérek, drága anyám, nem úgy gondoltam, hogy a te jóságos beleegyezésed nélkül teszem. Tudod, hogy engedelmes, hódoló leányod voltam és leszek mindenkor.

— S mi szeretnél lenni, ha már fölvetetted ezt a kérdést? — szólt az anya, mélyen a leány szemébe nézve.

— Angolkisasszony. A tudománynak, az igazságnak papnője. Akit semmi gond le nem nyűgöz, aki másokért élhet, másoknak adja oda lelki javait. Láttad-e, édesanyám, hogy milyen szegények és elhagyatottak az emberek nagy tömegeikben? Azért olyanok, mert szegények, lelki szegények, tudatlanok. Az embereket tanítani kellene, hogy helyesebben és szebben gondolkozzanak, hogy vallásosabbak legyenek és hazájukat, királyukat jobban szeressék.

A grófné meglepődött a leánya szavain.

— Honnan vetted te ezeket a gondolatokat, Teréz? Ki tanított téged ezekre? Te mágnás leány vagy, családi dominiumod a te létedet biztosítja, mit aggódsz te másokért, akikhez édes-kevés közöd van! Micsoda bohó ábrándok ezek!

— Apa sokszor olvasta nekem a francia írók munkáit; azokban ezek a gondolatok benne vannak. Ő maga is gyakran így gondolkozott és azt mondta, soknak kell megváltoznia; nekünk mágnásoknak pedig dolgoznunk kell mindenütt, ahol a népek ügyét előbbre vihetjük. Apát te nagyra becsülted és tudományát elismerted, ugye, édes jó anyám?

— El, el, fiam, de te fiatal vagy ahhoz, hogy ezeket a súlyos gondolatokat csak úgy fölszedd életed kicsi leánycsónakába, hogy aztán a nagy teher alatt felforduljon s vele együtt te is elpusztulj!

— Én mindig tanulni akarok, tovább és tovább akarom magam képezni. Dolgozni akarok úgy, mintha szegény volnék s keresetemből kellene megélnem. A gazdagságot a lelkemben akarom megtalálni, ez a legbiztosabb vagyon. Ki veszi el azt tőlem? ugye,

senki! A cselédeket gyermekeimnek akarom majdan tekinteni, most testvéreimnek. Én lehetek okosabb, mint ők, de nem leszek nagyobb nálok. És minek volnék nagyobb! Mire valók azok a nagy különbségek az emberek közt! Aztán meg akarok tanulni — magyarul. A magyar nyelv az én anyanyelvem, anyám, ahogy a tied volt a német. Óh, hogy szégyenlem magam, hogy nem beszélek jól ezen a szép nyelven!

A grófnő szeme karikaként kitárult a csodálkozástól, ahogy ezeket a szavakat hallgatta. Szerencse, hogy a szobában homály volt és a leány nem vette észre, mint cikázik az anya szemében egy-egy haragosabb villám is. De most nem szólt, elnyelte a szavakat, csak hadd beszéljen a „gyerek", hadd mondja el, ami van szívében, hadd ismerje meg. A gyerek tehát folytatta beszédjét.

— Ma reggel a Jani, tudod, a Zsuzsó néne fia, elszavalt nekem egy verset, valami Csokonai nevű poétától valót. Nem értettem az egészet, de éreztem, hogy ez olyan felséges remekmű, mint például egy Beethoven-szonáta. Micsodás muzsikája volt annak a versnek! Hallgasd, az én idegen szóhoz idomult fülemben is megragadt két sora, hallgasd csak:

Nyílj ki, gyenge kerti zsenge,
Hébe nektárt hint terád!

Anyuskám, édes, elhatároztam, hogy mától fogva téged és az idegeneket nem számítva, mindenkivel

magyarul beszélek. Tökéletesen és jelesül akarom beszélni anyanyelvemet, meg akarom ismerni literaturáját. Ne haragudj ezért rám, én csak azt szeretném, ha belátnád, hogy igazam van. Teréz nem álnok, csak álmodó, de szépet álmodik, anyám! Bocsásd meg neki, kérlek s engedd őt szabadjára, választott útján.

A leány szavai forróan, csodálatos zengéssel gömbölyödtek ki a finom metszésű ajkakon. Oly hit, oly erős elhatározás érződött rajtok, hogy a Korompayné haragját elmosták, elsodorták, csupán gondolkodóvá tették őt magát. Istenem, így sóhajtott fel, ez a beszéd egy közeledő, vagy tán már itt levő kornak a szava, parancsa! Ez az eszes és zseniális gyermek már megérezte, én alighanem elmaradtam. Elmaradtam, mert engem kevésbbé érdekelt a nagyvilág élete, mint a magam világának önző kicsinysége. Ő apjával búvárkodott, olvasott és most én maradtam itt vele. Vajh, lesz-e erőm, hogy tökéletes leányt neveljek belőle!

— Terézia, — mondotta az asszony —, amit te most előadtál nekem, az olyan sok, hogy én arra alig tudok neked válaszolni. Látom, szép és nemes útat választottál, ideálisat, aminőt csak egy lelkes, gondolkodó gyermek alkothat magának ifjú életében. De vajjon jó és üdvözítő-e ez az út? Ezt én még meg akarom fontolni, megbeszélni gyámjaiddal, a rokonsággal és majd csak azután válaszolok véglegesen. Addig tanulj, olvass, tégy kedved szerint, hiszen rosszat én nem látok eszményi terveidben, gyermeki szándékaidban...

Terézia kezet csókolt édes anyjának, aki viszont megcsókolta leánya kipirult rózsás arcát.

Odakint pedig megszólalt már az ebédre hívó harang. S mintha meleg aranyat kongatott volna Teréz szívébe.

III.

A TIZENHÉT HÁRSFA

A martonosi park szépségének a híre nemcsak az országot, de talán a külföldet is bejárta. Főuraink közül a multban többen megszerették a szép nagykerteket; a tizennyolcadik század második felében azonban idegen minták szerint előkelő palotákat, vadászkastélyokat építettek s azokhoz óriás kerteket csatoltak. Az eddigi egyszerű nagykerteket a gőgősen ragyogó díszes „park" váltotta fel. Igy született meg a martonosi is.

Korompay Antal gróf hozta létre, úgyszólván semmiből. A terület puszta erdőalja volt. A park szinte varázsszóra állt elő s hozzá kapcsolódott észrevétlenül az erdő, mely valójában vadaskert volt, beláthatatlan és szinte bejárhatatlan nagyságú területen. Antal grófot, a család fölvirágoztatóját csakis a nagy Antal néven ismerték és emlegették a hálás utódok. Az I. Antal, a nagy, az alapító Antal, ki a felséges királyasszonynak: Mária Teréziának belső bizalmas embere, egy tucat előkelő udvari és közméltóságnak viselője volt Arcképei ott függtek a

családi kastélyok termeiben, szokatlan nagyságban, köztiszteletben, nagy megbecsülésben részesülve.

A martonosi parknak három tava volt, azonkivül az említett Remetelakon és a Flóra-templomán kivül: a Napnak, Diánának és Fortunának egy-egy temploma; Pomonának, Vénusznak, Marsnak, Neptunnak egy-egy szobra a tavak partján, vagy a nyesett, agyonformált fák árnyékában, vagy egyebütt. Valamennyi hírneves bécsi szobrász munkája, a Kliebereké, a Fischereké.

Micsoda híres nagyság volt ez a Josef Klieber, aki például a Bécs mellett levő Schneberg-hegyet át akarta a Ferenc király képmásává faragni. Igazán szerencséje volt a hegynek, hogy ezt az erőszakot végre nem hajtották rajta!

De volt a parkban sok minden más is. Nagyszerű feliratok egy-egy díszes oszlopfő tábláján, persze latinul, franciául, németül, de magyarul egy sem. Volt a kertben egy kinai pagoda és mint ritkaság: egy kávézó-ház is. Nem volt utolsó dolog a csinos, formás bábszínház sem, melynek belseje barlangot mutatott s mikor a nézők helyet foglaltak benne, apró szökőkútak léptek működésbe a háttérben, az előtérben pedig szeszélyesen öltözött babák perdültek táncra. A zenét hozzá egy nagy orgonáló óra, egy-egy csodamívű rokka, egy-egy óriás csigahéj szolgáltatta. De voltak székek is, melyekre csak rá kellett ülni, bűbájos muzsikával gyönyörködtették a hallgatót.

A kastély közelében narancsfa, fügefa, babérfaligetek virultak. Az egyik helyen meg egy 8—10

méternyi magasságról szökőkút zuhogtatta kristályvizét az apró szobrokkal ékesített márvány medencébe. Törpék, manók és parányi koboldok hevertek, vagy álltak, vagy épenséggel megbújtak a virágos bokrok között. Amott Pánnak, a görög ligetek egykori urának faragott képe, amint elmélázva hétágú furulyáját fújja.

Mennyi szépség, mennyi művészet, — de mindmind idegen! Görög, római, francia, német. Hová lett a magyar? Tulajdon hazájában sincs otthona? Óh, felséges királyasszony, te csodálatos módon Bécsország határát egészen a bihari Detonátáig toltad ki! Tán nem is becsületes dolog, hogy ennyire lovagiasak és engedékenyek voltak azok a mi derék eleink! Kétszer hét évig tartó háborúba szálltak éretted, leborotválták nemcsak a szakálukat, de még a bajszokat is. Parókát húztak a fejükre, pantallót a lábuk szárára, aranycsattos cipellőt a lábuk fejére. A kertjeikből is ilyen idegen figurát csináltak. Bámulatba ejtő tündérföldek, de mintha idegenben volnánk, mikor bennök járunk.

Ilyen környezetben nőtt eszes, szép sugárleánnyá Terézia komtesz. Idegenes a mozdulata, szava, ruhája, kedvtelése. Pedig nagy kár érte. Csupa eszménykép a szíve, lelke, de fájdalom, ezek is idegenek. Zrinyi Ilonáról, Szilágyi Erzsébetről annyit sem tud, hogy éltek valaha. Nem csoda, nem beszéltek akkor ezekről a halhatatlanokról. A rokokószalónokban a zagyva francia, a rá következő bidermájerkor előkelő termeiben pedig a bécsi német szel-

lem, német divat és német nyelv virágzott. Idegen istenek uralkodása volt ez a magyar lélek fölött.

De ennek a hazai földnek csodás ereje van. Egyideig csak tűri-tűri magán az erőszakot, hanem aztán fellázad és ha kitör: elnyel, elsöpör minden komédiát. Ez azonban sohasem történik máról-holnapra, hanem fárasztó, küzdelmes esztendők egészséges visszahatása minden ilyen nagy fordulat.

Terézia kisasszonyról helyesen gondolta édesanyja, hogy ezt az igazságot megérezte. Még nem tudta úgy, mint mi tudjuk manapság, de már pedzette, hogy a jövő valamit rejteget keblében, valami újat.

A tündéri parkban most is elgondolkozva lépeget a főúton, melyet két oldalt nagyszerű fenyősor kísér. Ama bájos zugába tart, ahol a tizenhét hársfából álló kies kis liget terül el. Aféle érdekes körönd élőfákból. Egészségtől, ifjúságtól dúzzadó remekei a hárs fajának. Egy nagyobbacska kört alkotnak s úgy sorakoznak föl szemünk előtt, mintha édestestvérek volnának. Úgy is van, egy esztendőben, egy napon ültették őket valamikor. Nagyságra nézve is alig-alig különböznek. Terézia nagyon szereti ezt a helyet. Különös ötlete támadt. Minden egyes hársfát egy-egy kedves emberről akar elkeresztelni. Már gyűjti is a neveket. Az első, persze, ki volna más és valójában nem is lehet más, mint I. Antal, az alapító, a nagy ős. A legszebb és legnagyobb hársfa tehát az ő nevét kapja. Már ki is választotta az előző napon, amiben Jani is közremunkálkodott.

Ma lesz a keresztelés, a komtesz most éppen oda tart.

Az út másik végéről pedig Jani közeledik, a mai ünnepség második, de Terézián kívül egyetlen egy részese. Mintha kiszámították volna: pontosan a körönd közepén találkoznak. Jani mély tisztelettel köszön; Terézia közvetlen egyszerűséggel nyújtja felé a kezét s a köszönést magyarul fogadja. A magukkal hozott apró holmit a hársfakörönd közepén levő asztalkára helyezik. A nagy megtiszteltetésre kijelölt élőfa boldogan susogtatja sötétzöld lombjait, melyeken a délelőtti nap mámoros, meleg fénye olvad föl. Valóban a tizenhét szép fa közt ez a legszebb. Hatalmas, erős törzse, csodálatosan hajló izmos ágai: századok hosszú életére engednek következtetni. Terézia melléje áll s fehér ruhácskájában úgy tűnik fel ott, mint egy liliom. A fiú kíváncsian nézi, mit akar csinálni a boldog teremtés. És a nagy, elgermánosult Antal kis unokája: tört gyenge magyarsággal megszólal, szavait a fához intézve:

— Mondd, kedves hársfa, akarod-e a nagy Korompay Antal gróf nevét viselni? Ő ültetett téged ide évszázadok díszéül. Felelj, viseled-e szívesen a nagy ember halhatatlan nevét?!

Megkapó gyermeklélek ábrándja tört ki ezekből a szavakból. A fiú szinte elbűvölve állt és hallgatta. S egyszerre halk szellőcske szántott végig a park csendjén, a hárslevelek megmozdultak s a feleletre szólított fa lombjai könnyed suttogással, mintha csak válaszoltak volna Teréziának, aki a fiúhoz fordult csillogó szemmel:

— Hallotta, Jani, ugye felelt a hárs? Ugye, azt mondta, hogy akarja a nagy nevet viselni? Hát hogyne akarná!

— Azt mondta, azt felelte, jól hallottam én is. Csodálatos egy fa! — tette hozzá a fiú a rendületlen udvariasság hangján. — Én még ilyet nem tapasztaltam soha. Hát a fáknak is van lelkök!

Terézia boldogan állt a fiú elé, nagyon tetszett neki a lelkes kitörés. Aztán a kerek kőasztalhoz sietett s levett arról egy kis fehér csomagot, amelyből egy nemzetiszínű selyemszalag hullott ki. A szalaggal átkötötte a megkeresztelt fát s ezzel az ünnepies avatás bevégződött. Most a következő fára került a sor. Ez a II. Antal nevét kapta, aki Terézia édesapja volt.

— Légy büszke rá, hogy viselheted az ő szerény, de nem egészen kisfényű nevét. Szerette az embereket és rajongott a tudományokért. Én nemcsak apámat, de egy mélységes szívű tanítót is vesztettem benne, — szólt a hársfához, amidőn azt egy nemzetiszínű, de azonkívül egy keskeny gyászszalaggal is övezte.

Jani, az értelmes és kíváló pápai diák, napról-napra jobban bámulta a fiatal leányt, akit nem a divatok és a hóbortok különcködése ragadott el, hanem a szépnek és a nemes eszményeknek olyan tűzei, amik nőnek, férfinak egyaránt díszére válhattak volna.

Terézia megint feléje fordult.

— Nos, jobban megy-e már a magyar beszédem, Jani?

A fiú készségesen sietett a válasszal:

— Jobban, jobban, kisasszony! Meglepően jól, — javította ki a fiú önmagát. — Egy hónapja se múlt még, hogy tanul, de már is nagynak mondható az eredmény.

A komtesznak jól esett az elismerés, csak egy megjegyzése volt, amit különben már többször is hangoztatott.

— Ne mondjon engem, Jani, kisasszonynak. Én a maga testvére vagyok, elég, ha Teréziának szólít. Vagy nem akar elfogadni testvérének? — kérdezte majdnem a neheztelés hangján.

Jani tisztelettudóan köszönte meg a nagy kitüntetést.

— Köszönöm, Terézia, ezt a nagy kitüntetést — valamennyi jobbágya nevében.

A további tanácskozás arról folyt, hogy a többi fa kinek a nevét kapja.

— Milyen szép lesz az, — lelkesedett a leány, — ha én reggelenként majd itt megjelenek s azt fogom mondani: Jó reggelt, édesapám! Meg van-e velem elégedve? Lát-e engem onnan túlról, megdicsőülése helyéről? Helyesen járok-e el, ahogy én itt cselekszem?

És a fa halkan, vagy hangosan, vagy tán haragosan is fog majd nekem válaszolni s én megtudom az ő bölcs, őszinte véleményét. Ugye érdekes lesz, Jani? Ugye?...

— Egyedüli a maga nemében — udvariaskodott a fiú.

— A többi fát azonban inkább csak élőkről

akarom elnevezni. Oly ritka, kiváló emberekről, akikkel mindig nem találkozhatom, de szeretnék velök lenni gyakran, hogy sokat tanuljak tőlük, sok jót, szépet. S távollétükben itt beszélgetek majd velök, kérdést teszek hozzájok, véleményöket fogom kérni egy-egy érdekes dologban. Jó lesz ez így, Jani?

— Csak csodálattal tudom magát nézni és hallgatni.

— S mit szól ahhoz, ha a következő fát például Beethoven fájának teszem meg. Ugye, az is jó lesz! A nagy mester megnyilatkozik majd nekem itt a csendben. Ha a reggeli szél megringatja fáját: egy-egy szonátája fog a friss levegőből a fülembe csengeni, egy-egy varázsfutama, egy-egy zenei forró sóhaja, kacagása, vagy zokogása. Milyen csodálatos érzéseket kelt ez majd bennem!... Aztán a következő fát... igaz, kiről is nevezzük el? No, mondjon már maga is valakit, Jani, mondjon, kérem! Kit ajánl!

— Szabad nekem is?

— Hiszen kérem.

— Csokonai Vitéz Mihály úrról tessék kérem egyet elnevezni. Azt hiszem, ő is van akkora nagy szellem, aki megérdemli, hogy ebben az előkelő társaságban helyet foglaljon. Nem gondolja, grófnő, azaz... Teréz, maga is?

— Köszönöm a jó tanácsot, Jani. Köszönöm. Dehogy is nem gondolom. Az a fa szintén nagyszerűeket fog suttogni nekünk. Dalokat, verseket muzsikál majd. „Nyílj ki, gyenge kerti zsenge!“ Óh,

be gyönyörű lesz! A keresztelőt majd holnap tartjuk meg.

A pápai diákkal verebet lehetett volna fogatni, olyan boldog lett erre a kijelentésre.

— Meglássa, Terézia, — tört ki lelkesedéssel — milyen csodás magyar muzsikát fog adni az a fa, ha ennek a magyar lángésznek tud méltó mása lenni. Egy elnyomott, hallgatásra ítélt fajtának ősereje, fájdalma, tehetetlen haragja fog sírni, zúgni lombjaiból maga felé. El fogja bájolni a maga érzékeny lelkét és szerelmetes lesz beléje: munkáiba, mint én vagyok.

A grófleányt meglepte ez a tüzes beszéd. Azt képzelte, hogy egy férfi áll előtte, nem pedig az ő játszótársa, a diákfiú. Szinte bátortalanul tette föl a kérdést:

— És melyik az az elnyomott, hallgatásra ítélt fajta, Jani? Mondja meg nekem, kérem.

A fiú piros arccal, égő szemekkel tekintett a leányra és szinte lobogva felelt:

— A magyar, Terézia, a magyar az, akinek nincs pártfogója, akivel nem törődik a királya, akit nem értenek meg az urai, mert más nyelven beszélnek. Sem műveltsége, sem ereje, sem gazdagsága nincsen. Ami kis művészetet, szépséget találunk itt, az se a mienk, mert idegen. Azok a festők, szobrászok és építészek, akik ezen a helyen a puszta vadonból ezt a tündérparkot elővarázsolták, németek, olaszok, vagy franciák voltak. Mi nem is tudnánk ilyet alkotni, Terézia, mi egészen parlagi koldus

nemzetség lettünk már. Tudatlan, elnyomott, elaltatott nemzet vagyunk...

— Szent Isten, — tört ki akaratlanul a leány, megindulva e szavaknak fájdalmas hangjától, lesujtó értelmétől —, hát honnan tudja ezeket maga ilyen jól, ilyen biztosan, Jani?!

— Az iskolából. A professzor uraimék prelegálásából. A Csokonai uram verseiből. Amazok ébresztettek engem magatudatra, ez mutatta meg nekem: mire volna erőnk, mit tudnánk teremteni. Mert mi is tudnánk alkotni, de hol, mikor, ha senki sem olvassa a magyar írót, nem keresi a magyar művészt. A mi jó professzoraink ezt magyarázzák nekünk, Terézia.

— Csodálatos emberek, csodálatos iskola! Óh, miért nem vagyok én fiú! Magával mennék, hogy megértsem, felfogjam mindazt, amit maga oly jól tud. Én nem is tudtam, hogy van magyar nemzet, azt hittem, csak magyar jobbágyok vannak. Nem is tudtam, hogy van magyar literatura és hogy él Csokonai úr.

— Csokonai úr már nem él. Harminckét éves korában halt meg, tüdőbajban. Betegségét abban a nagy nyomorúságban szerezte, amit el kellett szenvednie. Halhatatlan írásai nem kellettek senkinek, fázott, éhezett; rongyos ruhában és lyukas csizmában télvíz idején járta be az országot. Hol kapott szállást, hol nem. Alázatosan kopogtatott a főurak ajtaján, úgy kérte őket, hogy adják ki a verseit, vegyék meg. Nem hallgatták meg szegényt. Olyan rongyos volt, olyan sovány, elhagyott, azt hitték: csavargó. De

nem értették meg a verseit sem, a magyar verseit, szegénynek. Ezért halt meg fiatalon, nyomorúságban, Csokonai úr.

Terézia arcán két könnycsepp gurult le.

Ő volt tán az első magyar grófleány, aki egy kis pápai diák rajongó szavainak hatása alatt megsiratta a nemzet nagy veszteségét Csokonai kora halálában.

IV.

Csokonai hódító útja.

Terézia másnap reggel is, szokása szerint, korán kelt föl és készülődött a kettős avatóra. Az előbbi nap eseményeinek hatása alatt: különösen Csokonai sorsa foglalkoztatta. Álmodott is róla. Látta őt a martonosi kastély ajtaja előtt, amint zord téli időben, alázatosan kopogtat. Az oldaláról nemzetiszínű szalagon lant csüngött alá, de a csizmájának nem volt sarka; a kabátja alul rojtos volt, a nadrágja fakó, gyűrött. Szemei lázban égtek, mint valami szomorú esti csillagok, arca beesett, sápadt; a keze vöröslött a hidegtől, bár többször a szájához emelte, hogy ráleheljen egy kis meleget. De a pára, amelyet kilehelt, szőke és könnyed fellegecske képében hamarosan eltünt. A vándor költő várt, várt; de a martonosi kastély ajtaja nem nyílt meg.

A leány arcát elfutotta a szégyen pírja. Hát még az ő kastélyok se nyílik meg a vándor poéta kopogtatására!... Azzal kiugrott a jól fűtött meleg szo-

bából, melyet az óriás cserép-kandalló és a benne lángoló hatalmas bükkfahasábok tettek olyan barátságossá, rohant le a kapuhoz s ő maga vezette föl a vándor lantost. Az szívesen is vette a barátságos fogadást s határozott, férfias léptekkel haladt a leány jobbján a vendégszoba felé. Ott aztán letelepedett egy karosszékbe s mivel fáradtnak érezte magát, jólesően átadta testét a pihenésnek. Terézia szemközt ült vele és figyelte minden szavát, mozdulatát. Zengő, férfias hangja betöltötte a szoba boltíveit és amit mondott, az mind olyan különös, szokatlan, formás volt, hogy egészen elragadta a leányt. A ruhájából azonban kissé fojtó, nehéz szag áradozott kifelé, csizmája alatt pedig egy kis tócsa képződött az odafagyott hóból és jégből, mely a meleg szobában hamarosan felolvadt. A vándor költőt nem zavarta mindez; tovább is beszélt a szépliteratura elmaradottságáról s eközben nagy fekete szeme szinte lángolt és két nagy piros rózsa jelent meg beesett arcán. Olyan szánalmas és különös volt ez az ember és mégis érdekes, elragadó. A kis Terézia nem tudta, mit tegyen vele. Eleinte ennivalóval akarta megkínálni, hátha megéhezett; de nem merte. Mikor aztán a költő abbeli panaszát adta elő, hogy a szépliteraturai munkák: a versek és a románcok azért nem jelenhetnek meg, mivel a magyar urak és delnők azokat nem vásárolják: Terézia szívében megrezdült a részvét húrja. Eszébe jutott, hogy ez igaz lehet, mert Janika is erről sokat beszélt már neki s arról is, hogy a magyar költők hogyan nyomorognak: épp azért bocsánatot kérve, fölkelt és átszaladt az ő kis szobá-

jába, hogy megtakarított öt darab aranyát elhozza és a költőnek átadja.

Amint visszatért, legyőzte bátortalanságát és a költő elé állt ezekkel a szavakkal:

— Ez az öt arany az én tulajdonom. Tehetek vele, amit akarok. Én most mind az ötöt Csokonai úrnak adom át, hogy fordítsa arra, amire legjobbnak találja.

— S mire fordítsam? — kérdezte a költő meglepetéstől remegő hangon.

— Amire akarja. Adja ki új verseit! Fogadja el, kérem, nagyon kérem!

— Köszönöm, jóságos ifjú leányka, de nem fogadhatok el alamizsnát, hová lenne akkor lelkem legnemesebb büszkesége. Hiszen én költő vagyok, gazdagabb, mint Krőzus, hatalmasabb, mint egy király. Én mindent adhatok, amit sem a Krőzusok, sem a királyok nem adhatnak: gyönyört, tüzet, hitet a szívekbe; milliókat ragadhatok el és vihetek magammal; szomorúakat megvigasztalhatok, elesetteket fölemelhetek, eszményeket teremthetek.

— Óh, Istenem! — sóhajtott a leányka — hiszen nem akartam megbántani Csokonai urat. Bocsássa meg ügyetlenségemet!

— Oly tiszta, nemes a szíve, hogy nem tudok hová lenni a csodálkozástól — felelt engesztelő, meleg hangon a költő. — Ha nemzetiségünk minden leányai ilyenek volnának, mily magasan állanánk már közállapotaink tekintetében!... De ha akar nekem valamit adni, ifjú leányka, adjon nekem egy pohár vörös bort és egy darabka oldalast. Átfáztam és meg-

éheztem; félnapja jövök már a szomszéd helységből Martonos felé. Pogány idő van odakint. Mondhatom, szél úrfi csúnyául kikezdett velem.

Egy pár pillanat s valóságos terülj-asztalka csodája történt: a költő már jóízűen falatozott; megitta az egy pohárka vörös bort, amitől átmelegedett, úgylátszik, a szíve is és a neki bátorkodott kisasszonyka kérésére, halk lantpengetés mellett elénekelte „A rózsabimbóhoz" című dalát. Csengő, de lágy baritonját megfékezte, lantját tompította a vándor trubador, az ősmagyar regös, csak a vídám szökellő nóta pajzánságát engedte szabadjára, ami vel nagy hatást ért el. És amint javába zengett a gyönyörű dal: a költő egyszerre eltünt és nem volt többé sehol sem. Terézia egyik meglepetésből a másikba esett, annyira megzavarodott, hogy felébredt.

Óh, be bohókás, különös álom volt, sohasem fogja elfeledni, ha Matuzsálem korát is megélné. De honnan, miből is fonódhatott össze ez a kép, az álomvarázsán kívül! S eszébe jutott Teréznek, hogy az előző napon sokáig olvasta Klopstock: Messiását, valamint egy német tudós értekezését a „költők csodálatos mivoltáról". Persze, persze, a sok fogalom összekavarodott lelkében és a jeles Csokonai alakja köré fonódott, akiről Janika annyit, de annyit tud beszélni és mindig — érdekesen.

Az augusztusi reggel káprázatos fénybe öltöztette az avató alkalmára a nagyhírű martonosi parkot. Az aranynak, ezüstnek, drágagyöngynek, smaragdnak, topáznak és zafirnak egész tömegei

ragyogtak a lombokon és virágokon szerteszét, szinte pazarul elszórva. S mindezt a nagy varázsló, az eddig utólérhetetlen alchimista: a Nap csinálta, szövetkezve a harmattal, mely ma oly dúsan rakódott le a lombok és virágok ezrein.

Terézia kisasszony, felbuzdulva az első avató váratlan sikerén, elhatározta, hogy a mai kettős avatóra az ünnepi fény emelésére: közönséget is meghív. Ez a közönség, mely a szóbeli meghívót már át is vette, a következő volt: az édesanya: a kegyelmes asszony, a tiszttartó: nemes Debrőy Gábor uram és Zsuzsó néne: Szűrszabó Jánosné kulcsárasszony.

Az avató reggel 8 órakor kezdődött s a meghívottak kivétel nélkül a legnagyobb pontossággal jelentek meg. Terézia volt az első az ünnepi szinhelyen. Kijelölte a nagy karosszék helyét, amelyet az édesanyja számára hozatott s elébe tétette a kisasztalt is. A többiek széke megfelelő és illő sorrendben következett.

A második, aki úgyszólván nyomon követte a leányt, Janika volt, de ő tulajdonképen másodszor jelent meg a hársfa-köröndön, mert már reggel öt órakor is ott járt s gyakorolta magát szerepében. Mély tisztelettel emelte meg kalapját, mikor a grófleányt megpillantotta. Ez nyájasan fogadta a köszönést s piros orcával, ragyogó szemekkel fordult feléje.

— Örül-e, a mai ünnepnek maga is?

— Nem tudom kimondani örömömet. Nagy dolog az, Csokonai uramnak, a nagy magyar poétá-

nak nevére egy egészséges szép fát keresztelni. Ilyen szépséges gondolatok is csak a komteszka eszében fogamzanak.

— Mondtam már Janika, hogy a maga számára nem vagyok komtesz. Terézia vagyok és ha nem akar így szólítani, örök haragot idéz fel bennem a makacskodásával. Ezt akarja?

— A világért sem ezt, — szabadkozott a megszeppent ifjú, akit ez az erélyes hang, őszintén megvallva, meglepett. Milyen nobilis egy lélek ez a leány! S még tovább is fűzte volna udvarias gondolatait, de a leány bájos fölénye mintha csak ezt mondta volna: Tudom, Janika, hogy tiszteletteljes módon mentegetnéd magad, épp azért ne is folytassuk ezt. Engedelmeskedjél és minden rendben van!...

Janika nem hallotta ezeket a szavakat, inkább csak érezte. Terézia nagyon szép volt és nagyon kedves. S az öröm, mely arcán ült, ezt csak fokozta. A kegyelmes asszony karosszéke előtt álló asztalkára két kinai porcellán vázát állított s egy csomó erikát tett az egyikbe, egy csomó genciánát a másikba. Az előbbi az édesanyja kedves virága volt, az utóbbi az övé.

Mikor a kastély kápolna-tornyában a reggeli nyolcat ütötte az óra, a közönség, mint egy végszóra: ott ült már a helyén. Terézia édesanyja elé állt és megcsókolta. Janika mélyen meghajolt és a kegyelmes asszony megengedte neki, hogy megcsókolhassa a kezét. Debrőy uram megveregette az ifjú vállát s atyai jóindulattal biztatta, hogy meg ne ijedjen, nem lesznek szigorúak.

A vendégek leültek; csak Zsuzsó néne nem akart helyet foglalni a részére kijelölt széken.

— Jó lesz, ha én állok is, — mondta némi zavarral. De a grófkisasszony valósággal belenyomta a székbe, amelyet az édesanyjáéhoz egészen közel helyezett el.

— Jaj, édes Zsuzsó néne, itt csak ülni lehet! Maga ma vendég, a vendéget pedig meg kell becsülni.

— Köszönöm, köszönöm, — rebegte a boldog asszony, akit ime, akkora megtiszteltetés ért, hogy a kegyelmes asszony szomszédságában ülhetett.

A vendégek így elhelyezkedvén, megkezdődött az ünnep.

Terézia a szabad térre állt ki, rövid, de csinos beszéd kíséretében, magyarul elmondta, hogy a két első fát nagyatyjáról és atyjáról nevezte el, hogy emléküket itt azok is megőrizzék, ő meg velök itt olykor-olykor elbeszélgessen, mert a fa él és van szíve, talán lelke is, persze, nem egészen olyan, mint az emberé.

— A mai napon pedig — folytatta zengő, üde hangon —, két nagy emberről keresztelünk el ismét két hársfát. A két nagy ember nem a családunk tagja, de mint az emberiségnek és nemzetiségnek jelesei, méltán sorakozhatnak abba a társaságba, akiket ez a tizenhét fa képviselni, azaz jelképezni fog. Beethoven úr az egyik, a hangok varázslatos fejedelme, ki utólérhetetlen szépségeket tud kivenni lánglelkéből s át tudja azokat adni ezreknek és ezreknek, akik a zeneművészet szépségeire szomjúhoznak. Öröm lesz vele itt elbeszélgetni a suttogó szellőben,

a zúgó szélben, a megrázó viharban, mikor a hangok orkánja remegteti meg a félénk emberi szívet. Mindez az ő muzsikájának csak az a része, amit a természet adhat; de Beethoven nagy művészete ezen túl is messze, magasra szárnyal, kifejezést adva az emberi lélek kifürkészhetetlen szépségeinek és tökéletességeinek. Ezért nagy ő és csodálatos a mi kicsiségekhez szokott szemünkben.

Ekkor lehajolt a földre s az ott elhelyezett s virágból font lantot fölvéve, elvitte a harmadik fához és törzsére illesztette. Majd megállt még egy pillanatra előtte s feléje fordulva mondta:

— Beethoven fája, dalolj és virágozzál nekünk. Légy szószólója a nagy Mesternek, ki nem lehet mindig közöttünk, adj az ő varázsos lényéből nekünk annyit, amitől megszépülhetünk s amiben gyönyörködhetünk! Dalolj és virágozzál, Beethoven fája!

Korompay grófné egészen közel ültette magához a tiszttartót s a magyar beszédből azokat a részeket, amelyeket meg nem értett, magyaráztatta véle. Elbájolva, végtelenül meglepve hallgatta gyermekleányának csodás, mélységes szavait, megragadó gondolatait, melyeket szinte félve követett az ő érett esze is. Anyai szíve úszott az örömben s ez egy pár könnyet is csalt a szemébe, melyek azonban hamarosan kihullottak, midőn tenyerét szokatlanul lelkes tapsra összeütötte. Tapsolt, tapsolt s utána a színe elé intett leányt: forrón összecsókolta.

— Terézia, honnan szeded te ezeket a ragyogó ideákat és gondolatokat! Gyermek, te fölülmulsz

minket. Hova jutsz el, én szinte félek és aggódom érted, leányom!

— Óh édesanyám, nekem ez csak gyönyörűség! Ez nem okozhat bajt senkinek. Nyugodj meg és szeress, szeress kérlek!

Az öreg tiszttartó, miután illedelmesen megvárta, míg a grófnő elvégzi gratulációját, szerényen előlépett és melegen megszorította a leányka kezét.

— De régen is hallottam én ilyen szép igéket, óh, be régen! Egészen megszürkülnénk, ha a maga fiatalsága és okossága, komteszka, időnként ki nem rántana minket a megszokott járomból. Nagy alázattal köszönöm a meghívást és a nyújtott szellemi eloquenciát.

— Debrőy bácsi, hát magának se vagyok én Terézia? — kiáltott fel a leány —, hát már senki se szeret engem, hogy folyton komtesznak szólítanak itt is, ott is!

A kegyelmes asszony arca azonban nem derült föl erre a kijelentésre. Gond és aggodalom ült rá egyszerre. A leányának az eféle mondásai, mint ez is például, egészen zavarba ejtették. Sehogy sem találta helyesnek ezt a szabados viselkedést.

De ime, jött az ünnepség második száma: a Csokonai-fa avatása! Erre már Janika lépett elő s állott meg a „nagyérdemű“ közönség előtt. Mélyen meghajolva kezdte rövid bevezetését.

— A grófkisasszony kegyességéből én nekem a tisztem, hogy Csokonai urat bemutassam. Ez a jeles magyar poéta, aki 32 éves korában sok nyomorúság után halt meg, szebbnél-szebb, lángolóbbnál-lán-

golóbb poémákat hagyott ránk: ifjú maradékra. Én nem dícsérhetem őt, méltatlan gyermek én: az ő egekig érő nagyságához képest, csak azt mondom, amit nagytudományú pápai professzor uraink mondanak róla, azt, hogy nálánál nagyobbat és szebbet eddig magyar költő még nem alkotott. Olyan nagy tálentum, aki mint szép üstökös csillag, ott ragyog majd egünkön, áttörve azon a korláton, mely a magyar eget annyiszor eltakarja szemünk elől. Nem is szólok nagyságáról többet, csupán egy ódáját akarnám elmondani, amire alázatosan engedelmet kérek.

A grófasszony rögtön intett, hogy csak mondja el azt az ódát, hadd hallják!

És az ifjú, megkönnyebbülve a szíves engedelemtől, „A tihanyi echóhoz" című verset kezdte szavalni, Csokonainak ezt a legremekebb alkotását. Egyszerű magyar ruhája megfeszült fiatal, de erős vállain és mellén, megnyult az egész alak és sugár egyenességgel nézett fölfelé, mintha az az echo ott volna valahol az égen, ahol akkor már szegény Csokonai is ott fürdőzött a dicsőség fényében. Hangjának természetes lejtése és csengése betöltötte a szabad teret, s megkapta a grófasszony figyelmét is. Egyre fokozódott és emelkedett a hatás, s különösen nagy lett, mikor a költemény utolsó szakaszaihoz ért:

Itt tanulom rejtek érdememmel
Ébresztgetni lelkemet.
A természet majd az értelemmel

Bölcsebbé tesz engemet.
Távol itt egy más világban,
Egy nem ismert szent magánosságban:
Könnyezem le napjaim.

Itt halok meg. E sötét erdőben
A szomszéd pór eltemet.
Majd talán a boldogabb időben
Fellelik sírhelyemet:
S amely fának sátorában
Áll együgyű sírhalmom magában:
Szent lesz tisztelt hamvamért!

A vers végén a jelenlevők valamennyien egy-egy könnyet töröltek ki szemükből, még Debrőy uram is, akinek ugyancsak nem volt kenyere a könnyhullatás. Janika boldogan hajtotta meg ismét a fejét, sőt a derekát is, midőn feléje is felhangzott a taps. Aztán lehajolva, felkapta a virágból font második lantot s átnyújtotta Teréziának, ki azt elhelyezte a negyedik hársfán, mely az naptól kezdve a Csokonai nevét viselte. Előtte is megállt egy pillanatra és sugár alakja mintha fölragyogott volna a reggeli napban, mikor így szólt:

— Virulj, Csokonai hársfája és dalolj a magyarnak: reggel ébresztőt, délben erősítőt a csüggedés ellen, este meg édes altatót a jelesen véghez vitt munkája után! Dalolj, dalolj, Csokonai fája!

A martonosi parkban ezen a napon az a csoda történt, hogy díszei közé bevonult az első magyar: a költő Csokonai személyében, vagyis: nevével. Egy

kis pápai diák protezsálta be, aki megérezte a maga faja, nemzete bekövetkezendő megújulását.

Ám a grófasszony meg is ijedt, ha nem is a magyarság elérkezésének és érvényesülésének idejétől, de a leányának előtte érthetetlen, világosan nem látott lelkületétől.

V.

A családi haditanács.

A martonosi kastély udvarán sűrű egymásutánban jelentek meg a batárok, hintók, utazó és málhás kocsik. A cselédség jóformán egész nap talpon volt, elfoglalva a pakkok felhordásával, a podgyász elrakásával. A vendégszobák megteltek az érkező rokonokkal és jó barátokkal; a kastély olybá tűnt, mint egy óriás méhkas, melyben a méhek serege zümmögve, zúgva jár-kél.

A csípős, szeles idő már őszi képét mutogatta. A fákon alig volt lomb; az utolsókat is leszedegette már a nap-nap után minden reggelre hűségesen beköszöntő dér és fagy. A martonosi park megkopasztott fái közül most teljes képében bontakozott ki a barokstílű szép nagy kastély kupolás tornyaival, nemes ízlésű falaival. Az elmúlt, elillant nyárra úgyszólván semmi sem emlékeztetett többé, csupán a zöldelő ciprusfák, thuják és a kies fenyveserdőcske, mely a park egyik részében szinte fázósan zsugorodott most össze. A kedves örökzöld fák! Ők azok,

mik a virulás, a nyár folytonosságát úgyszólván rendíthetetlenül hirdetik nekünk.

Nézzük meg azonban legalább az érdekesebb vendégeket, amint a kastélyba sorra érkeznek.

Egy óriás batárból szikár, magas férfi lép ki, hosszú nyaka sállal van körülcsavarva, lábszárait térden fölül érő lakkcsizma takarja. Hosszúkás, sovány fején magas köcsög-kalap ékeskedik, vagy tán jobban mondva, éktelenkedik. Amint kilépett, feleségét segíti ki a batárból. A jól megtermett derék asszonyság rá is szorul a támogatásra, olyan kövér, annyira agyontáplált. Szuszogva vackolódik ki a sok plédből, bundából, lábzsákból, melyekbe figyelmes ura, Korompay József gróf, bugyollálta be még odahaza. A szikár vendég közeli rokon, a legfontosabb azok között, akik ma érkeznek, mert nagybátyja Teréziának, egyben gyámja is. öccse tulajdonkép az elhunyt II. Antalnak, ámde testiekben, valamint lelkiekben: teljes ellentéte.

Még ki sem kászolódtak egészen a poros kocsiból, nagy örömben és hangos üdvözlések közepette siet feléjük a vendéglátó háziasszony leányával, a ragyogó arcú Teréziával: s olyan ölelkezést és csókolódzást csapnak, hogy igazán egyik fél sem panaszkodhatik a viszontlátás örömének fogyatkozása miatt. Hangos, édes szavakat (német, francia és olasz keverés) vernek vissza a hideg falak; tele van a levegő boldog sikolyokkal és udvarias felkiáltásokkal, miknek közepette indulnak befelé, a kitáruló kapuk és ajtók egymásutánján át. Az ajtók azonban lassan takarják el őket szemünk elől, mert a vendég

Korompayné többször kénytelen megállni, hogy kipihenje fáradalmait. Lélegzete is sokszor fogyatkozik. Lassan, fokozatosan érnek el csak a számukra kijelölt szobákhoz, ahol a boldog háziak átadják őket a szolgálatra kész cselédségnek.

Még el sem válnak tőlük, már újabb csengőszó hallatszik az udvar felől s az inas jelenti, hogy Klieber József úr, a nagyhírű bécsi szobrász és Beethoven úr, a nagy zeneköltő érkezett meg. — Korompayné egy darabig áll, habozik: vajjon ezeknek is jár-e annyi a szigorú etikett törvényei szerint, hogy elébük menjen az udvarra s ha megy is: meddig menjen! Ám Teréz egy pillanatig sem töpreng, — hanem szalad, szökik, mint egy őzike, el is felejtve, hogy anyja nem követi s mintha csak apja volna a nagy zeneköltő, átöleli édes gyermekszeretettel s megcsókolja a kezét, hasonló lelkesedéssel (de kézcsók nélkül) fogadva a szobrászt is, ki a park ékes szobrai és szoborcsoportjai egy részét annak idején maga mintázta. Aztán vezeti őket és megy, megy velük az üveges folyosón át, míg csak a vendéglátó grófnéhoz nem érnek. A művészek mély hódolattal köszöntik Korompaynét, aki derűs arccal, nyájas szívességgel fogadja a nagyhírű művészeket, abban az időben a mágnásházak divatos érdekességeit, mondhatnám azt is: elmaradhatatlan büszkeségeit.

Alig, hogy kijelölt helyiségük felé kalauzoltatta őket, újabb hintó állt meg ismét az udvaron, gyönyörű négy deressel, amik prüszkölve fújták a meleg párát kitágult orrlikaikból. Viktor gróf érkezett meg, akit csak ezen a néven ismertek mindenfelé,

szomszéd birtokos, a megboldogult Korompaynak testi-lelki barátja. Szeretetreméltó, kedves ember, csupa őszinteség és közvetlenség, akit semmiféle fölösleges társadalmi konvenció nem tartott vissza attól, amit jó szíve súgott neki. Őt Korompayné is szerette. Hát még Terézia, ki Viktor grófban a főurak eszményképét vélte feltalálni! A folyosó ajtajáig mentek elébe, de látszott a grófnők arcán, hogy szívből jövő az a melegség, amivel üdvözlését fogadják és viszonozzák.

Sokáig tartana, ha az egyes érkezők fogadását így leírnók s tán unalmas is lenne itt. Elég megjegyezni annyit, hogy a ház: két, három nap alatt megtelt vendéggel, úrral, asszonnyal, leánnyal s ifjúval egyaránt.

De mi hozta össze a sok embert?

A szép magyar szokás, a hagyományos vendéglátás, mely a magyar palotákban és udvarházakban egyformán élt ős idők óta. Volt azonban a jövetelnek egy más, bevallott célja is: a közelállók és rokonok tanácskozása arról, mi legyen Teréziával, aki eleven eszével, önálló gondolataival nagyon is fölülemelkedik egy vidéki úri kastély szokványos patinájú keretei fölé.

A tanácskozást az egyik alkalmas napon csakhamar meg is tartották. A nagy teremben, kellő ceremóniával folyt le azoknak a jelenlétében, akiket erre a célra fölkértek és bevontak a tanácsba. Nem voltak sokan, de csupa jellegzetes, jól ismert alak valamennyi.

Az asztalfőn ült Korompay József gróf, a nagybácsi és a hivatalos gyám, mellette jobbról a háziasszony, özvegy Korompay Antalné, balról pedig az elnöklő gróf felesége, aki egy óriás legyezővel folyton friss szelet hajtott gyöngyöző homloka felé. A kövér grófné mellett Viktor gróf helyezkedett el, a háziasszony mellett pedig unokatestvére: Nikolaus von Königstein, egy marcona arcú, sebforradásos katona, vitéz óbester, aki szörnyen szigorú embernek látszott, holott alapjában a társaságnak talán a leggalambszívűbb embere volt. Nem is nevezte más néven itt senki: csak Niki bárónak, vagy az aranyos Niki bácsinak. Kívülök a tanácsban volt még vagy három-négy olyan egyén is, aki minket közelebbről alig érdekel, de a tanácsadás terén sem igen hasznavehető atyafiság, inkább a rokoni kötelék vitte őket erre a komoly helyre.

Az elnöklő József gróf szertartásosan, de azért nagyon is megszívlelő szavakkal nyítja meg az ülést.

— Egy ifjú leánykáról van szó — úgymond —, aki a mi vérünkből való, ősrégi nemes eredet, de az idők különös ideáljainak befolyása alá jutván, viselkedésével nemes gondolkozású anyjának súlyos aggodalmakra ad okot. A serdülő leányka alapjába véve a legjobb szív, de tudjuk jól, hogy a jó szívet is jó úton kell vezetni, kivált addig, amíg az a szív egy gyermeki kebelben dobog.

A hosszú és szikár gróf ajkáról majdnem szokatlanul csengtek ezek a lendületes szavak s látszott a körüllevők arcán, hogy jól hatottak. A gróf ezt észrevette s szerette volna, ha megmarad a lendület-

ben, azért is így folytatta tovább az „elnöki előterjesztést“:

— Terézia komtesz, a mi kis húgunk, az a leányka, aki nem hiába viseli a nagy királynő Mária Terézia nevét, mert ime, ő is eszes kis leányzónak mutatkozik. Eszes, eszes kis jószág, az igaz...

A kövér Korompayné itt nagy jámborsággal ingatta fejét s bizonyára helyeselte az ő érdemes urának sokat sejtető szavait. Ám az elnököt ez sem zavarta, folytatta, amit elkezdett:

— De a szép ész is úgy van, mint a jó szív: helyes úton kell haladnia, ugyebár, hogy ki ne billenjen a kívánatos szerepből.

— Nagyon igaz — vágott közbe egy női hang (ismét a kövér Korompaynéjé volt), mire általános helyeslés hangzott föl a nagy teremben, melynek faláról, egy hatalmas képről az I., vagy nagy Antal gróf: komoly arccal tekintett alá a derék utódokra.

Az elnök bizonyára ebből a tekintetből is erőt merítve, újra fölvette beszédje fonalát. Ebből aztán kiderült, hogy Terézia egész önállóan akar gondolkozni, különös és szokatlan tervei vannak: sorsáról pedig e különös és szokatlan tervek alapján maga akar rendelkezni; azonkívül kevés érzéke van azirán t, hogyan kell egy mágnás-ivadéknak, a nagy Antal egyik unokájának viselkednie a cselédséggel, a köz emberekkel szemben satöbbi, satöbbi. Egész kis „bűn“-lista került ki az elsorolt vétkekből, melyeket az elnök nem minden nyomaték nélkül adott elő, hangjával is jelezvén elítélő szándékát. Mindenekelőtt azonban nyilatkozatra szólította föl a jelenlevőket.

Egy percnyi csendbe tellett, míg végre megszólalt az első szónok, a kövér grófné, az elnök felesége.

— Terézia egy kissé elkényeztetett gyermek — mondta — és jó fantáziája van neki. Az ilyen gyermekek szoktak efféléket csinálni. Adják hozzám a gyermeket, az én négy fiam közt alaposan elfelejti a kényeskedést, meglátják a hölgyek és urak. Az én fiaim, hál' Istennek, tökéletes gyermekek — jelentette ki végül az elragadott grófné.

Erre a beszédre pedig az úgynevezett „kínos csend" következett be, még az elnök homlokán is összeszaladtak a ráncok. A másik Korompay grófnénak, az anyának arcára meg a neheztelés és az aggodalom felhői vonultak föl; de nem szólt, várt még, hátha jobb tanács is vetődik fel. Niki báró, a komoly óbester, de aranyosszívű ember, hamar megérezte a tapintatlanságot, mely a kövér grófné szavaiból kibuggyant, kísérletet tett ennélfogva, hogy azt enyhítse.

— A kedves grófné — szólott, — az ő jól nevelt fiainak példáját hozza föl. Bocsánatot kérek, de ez az összehasonlítás nem egészen találó. Más a leánylélek, más a fiú-lélek, ugyebár?

— Úgy van, úgy van — szóltak helyeslően a jelenlevők.

— Ennélfogva tehát ne hasonlítsuk össze a kettőt úgy, hogy a másik rovására billenjen a mérleg. Különben is Teréziáról nekem az a véleményem, hogy a maga nemében páratlanul jó gyermek, csupa szeretet az egész lénye. Az igaz, hogy esze is van,

M.N.M. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

de hát ezt csak nem minősíthetjük bajnak! Én úgyszólván csecsemőkora óta ismerem, most is sokat beszéltem vele s hallottam a „csinyjeit“ is, amint ezt ti mondjátok róla. Hát mit csinált? Angolkisasszony szeretne lenni, zongoraművésznő, festőnő, tudós? Hát olyan rossz dolgok ezek? Örüljetek neki, hogy ilyen nemes passziói vannak. Vagy talán az a bűne, hogy a magyar nyelv pallérozásáról beszél s magát a költők nyelvével tökéletesíti — anyanyelvében? Hiszen ez megint dicséretre méltó példa. Én nem vagyok magyar, nem is tudok az ő nyelvükön, csak társalogni hallottam e nyelven huszárjaimat, de én csak becsülni tudom Terézt azért, hogy honleányi kötelességét teljesíti, azt, amit mások talán elmulasztanak. Vagy nem így van? Cáfoljatok meg, nemes urak és hölgyek!

A Niki báró beszédje alatt többször villant meg a Viktor gróf szeme; alig várta, hogy szóhoz juthasson.

— Tökéletesen igazad van, Niki barátom; fején találtad a szeget, mikor azt mondtad, hogy örüljünk neki, mivelhogy Teréziának ilyen nemes passziói vannak. Persze, hogy örülünk és remélem, nem is fogják zavarni őt semmiféle eddigi dolgában. Amit ő akar, az mind szép dolog. Legföljebb az angolkisasszonyi szándékáról kell lebeszélni, amit én nem is tartok részéről nagyon komoly dolognak. Elmegy majd ettől a kedve, amint én ismerem... Csupa élet és elevenség ez a gyermek. Boldog anya az, ki őt a magáénak mondhatja s én csak azt mondom, ne aggódjon egy percig sem ez az anya!

özvegy Korompayné boldogan lélegzett fel erre a két beszédre, hisz az imént sógornéja szavai hatása alatt úgyis nagyon elborult. Most már azonban megengesztelődött s éppen szólani akart, hálásan azért, hogy nemcsak a hibát, de a jót is látják az ő egyetlen leányában. Ámde ismét megszólalt a sógorasszony.

— A leánynevèléshez az urak keveset értenek. Ahhoz mi értünk jobban: mi nők. Én most is azt mondom, hogy Terézia elkényeztetett leány, akinek minden szabad volt s persze, erről a szabadságról nem akar lemondani most. Látnák az urak az én fiaimat. Most is velünk akartak jönni. Erélyesen léptem föl s megmondtam nekik: Otthon maradtok. Ott is ülnek, jót állok érte.

Az elnök már nehezen várta a hozzászólások végét, magának is még sok-sok mondanivalója volt. Szinte kéjelgett lelkében az elmondandó súlyos érvek hatása alatt, melyek, természetesen a szegény Teréziának alaposan megnyírbálták volna álmait, terveit, boldog szabadságát. De épp ebben a pillanatban hatalmas robaj hallatszott kívülről, az ajtó előtt; egész csapatra valló rohamlépések dobogása, valóságos csatakiáltások töltötték meg a levegőt s a közeledő ellenség már az ajtót is megrohanva, átgázolt a cselédség sorfalán s kitárta a nagy tölgyfaajtót.

— Szent ég — kiáltott föl Korompay Józsefné —, a gyermekek!

Mindenki fölugrott, az elnököt is elhagyta hideg vére s haragosan ordított a közeledő négytagú rohamcsapatra:

— Ti gézengúzok, hát még is el mertetek jönni!

A fölocsudás után általános mosoly, félreérthetetlen gúny jelent meg a tanács tagjainak arcán. Viktor gróf nem is tudta türtőztetni tovább maliciáját, vidáman ugrott fel s e szavakkal üdvözölte az érkezőket:

— Szervusztok, minta-fiúk! Csakhogy eljöttetek!

Nem lett volna nagyobb baj a dologból, nem is lett, csupán annyi, hogy Korompay Józsefné fejgörcsöket kapott és elájult. A háziasszony lélegzetvesztve rohant a házipatikába, egy sok-sok fiókos szép faragású ébenfaszekrény felé, melyben szépsorjában, feliratos üvegekben, edényekben és csöpp ládikákban ékeskedett a sokféle háziszer: a kámfor, az arnika, a rhebarbara, a vizikátor, a ricinus-olaj, a jóféle kenőcsök és flastromok, ópiumcseppek stb. A sógornét ezek segítségével csakhamar sikerült talpraállítani.

A tanácskozás ezzel be is fejeződött, senki még csak gondolni sem akart rá többet.

S így volt ez, úgy látszik, a legjobban.

VI.

Beethoven.

A martonosi park fáiról az utolsó levelek hullanak le. Október közepe van; de az időjárás néhány nap óta szokatlan melegséggel köszöntött rá az őszi tájra; úgy süt a nap, mintha még javában a nyarát

élné. A nap bűbájos fényében fürdőző fák alatt, a parkban egy középtermetű, vállas férfiú lépeget föl és alá. Hosszú kabátját többször kigombolja, majd összehajtja, de látszik minden mozdulatán, hogy az csupán ösztönszerű cselekedete. Gondolatai másutt kalandoznak. Különös, messze világban szórakozhatik, mert férfias, telt arca, élénk arcvonásai: csodálatosan sugározzák ki a fényt, a szokatlan emberi lelkességet, az örömnek és a gyönyörnek belsőséges megindultságát. Karjával s ujjaival néhaméha olyan mozdulatot tesz, mintha a zongora billentyűin siklanának el. Majd leül egy-egy útjába eső padra s a zsebéből elővett kottapapíroson, finom ezüsttokba rejtett irónjával: betűket, kottákat, zenei jeleket ír le, de oly sebes irammal, mintha csak gyorsíró volna.

Lángoló szemei, amint elmerülnek képzelt világa szépségében, az arc teltsége, nemes vonásai szinte hódolatra gerjesztenek, oly érdekesek, oly megkapóak.

Az idő dél felé jár, a melegség már majdnem nyári. A park megbánta, hogy levetette nyári díszét; hajlandó volna most másikat fölvenni, újra virágozni, ha mindez pár óra alatt megtörténhetnék. A magukról megfeledkezett madarak, kivált a cinkék, hangosan pityegnek, kotyognak, mintha tavasz volna s mámorosan kergetik egymást a napsugarakban fényeskedő, meztelen ágakon. A természet pompájának teljes gyönyörűségét élvezi a férfi; átszellemült arca legalább erre is enged következtetni.

Az ünnepi pompában egyszerre csak ott látjuk

elsuhanni (mintha maga is napsugár volna, de — tavaszi napsugár) a Terézia komtesz karcsú, lenge alakját, kibontott aranyszőke hajával, mely fénybe vonja vállait is, nemcsak a szépformájú fejét. A melegház felől jön, kezében egy nyaláb őszirózsa s azokat a kebléhez szorítja, dédelgeti; beszél velük, mintha elevenek volnának, meghitt barátnői. Útja egyenesen a férfihoz viszi, íme, már meg is áll előtte, köszönti, a nyaláb őszirózsát pedig átadja neki.

— Jó napot! Beethoven mester — kiáltja szíves közvetlenséggel a leány. — A melegházunk első őszirózsáit hozom, fogadja el, kérem és ne haragudjék reám, hogy megzavartam! Megyek rögtön tovább, nem alkalmatlankodom itt csak egy percre.

Ah! tehát a sétáló férfi a világhírű mester: Beethoven, aki e pillanatban mintha álomból riadna fel; de az arca ragyogása nem szünik meg, ami azt mutatja, hogy a valóság, amelyre álmából ébredt, nem kevésbbé gyönyörködtető. Gyengéden, szinte apai érzettel kinyujtja kezét, átveszi a virágokat s baljával keblére szorítja, majd a leány kezét is hálásan megszorítja s maga mellé ülteti őt a padra.

— Köszönöm, Terézia, a kedves virágokat. Nem szerezhetett volna nekem nagyobb örömöt semmivel sem a világon. Mindenem a virág, a muzsika után.

— Szerencsés halandó vagyok, mester, hogy ezt eltaláltam! Boldognak érzem magamat, a szerencse leányának, nem hiába jártam ma kora reggel a Fortuna istenasszony templomában! A mester öröme:

valamennyiünk öröme, kik ebben a kastélyban mostan együtt vagyunk.

A mestert elragadta a leány természetes bája s jólesően mentegetőzni kezdett.

— Nem érdemlem meg azt a nagy figyelmet és ünnepeltetést, azt a sok babért, mellyel a Korompay-kastélyban övezik homlokomat.

— Nem tudunk annyit adni, hogy a mester-nyújtotta gyönyört, művészi szépséget meghálálhassuk.

— Nekem a munkámért egyetlen eszményi jutalmam, ha megértő lelkekre találok. S itt van ebben részem, ahol csodás szívek és lelkek magukévá teszik elszórt fényeimet. Mi ragadta meg magát legjobban, tegnap esti játékom alkalmával?

Terézia közel állt hozzá, hogy teljesen belezavarodjék, midőn e kitüntető kérdést intézte kicsiny személyéhez a sokszorosan ünnepelt művész. De helyt állt magáért.

— Szabad elmondanom, hogy mit éreztem, mi ragadta meg legjobban érdeklődésemet? — kérdezte meglepetését palástolva, de rejthetetlen örömmel a leány.

— Szabad, Terézia, hiszen ép azt kérdezem, — szólt biztató hangon a zene fejedelme.

— Az Eroika, az a csodálatosan lángoló himnusz, mit a győzelem magasztalására komponált a mester. Igy zúghat az a harci diadal, mit valamely lánglelkű hadvezér valahol megnyer a csatatéren. Csodálatos erő, keménység, megindító bátorság, hősiesség zeng abban a szimfóniában, mester. Elfe-

fedtem, hogy egy békés kastély szobájában ülök s láttam a harcteret, éreztem a harc diadalát, néztem a futó ellenséget, hallottam a győzelmes hadsereg ujjongását. Óh, bocsássa meg, mester, hogy így merem az én gyenge szavammal magyarázni a maga halhatatlanságát, tökéletes remekét, de maga bátorított föl.

Beethoven nem győzte bámulni a mély értelmű leányt, aki szavait, mondatait fűzte, hogy visszaadjon velük valamit abból a nagy hatásból, mit az Eroika szimfónia keltett benne. Hisz ez nem gyermek, ez egy művészlélek, akivel lehet komolyan beszélni. Ez meglepte a mestert.

— Terézia, azt a művet én egy évvel ezelőtt írtam. A nyilvánosságnak még nem mutattam be, csak így bizalmas körben játszottam el egy-két helyen. Nagy célom van vele, valami nagy, igen nagy alkalmat várok, hogy bemutassam a világnak, az emberiségnek.

— Istenem, de szép nap lesz az! — tört ki akaratlanul a leány.

A mester azonban ezt nem hallotta, mert a megjegyzés kissé halk volt és röstelte újra kérdezni; — folytatta tehát tovább szavait:

— Ezzel a művel én egy nagy ember előtt akarom kifejezni iránta érzett hódolatomat. Én ezt tegnap nem mondottam, nem feszegettem a társaságban, tehát nem is tudja ezt még senki. Megkérdezem azonban Teréziát, kire gondol maga, ki az az ember, akit én így dícsőítek? Nos, sejti-e, meglep-e vele engem, kitalálja-e?

Terézia egy percig se gondolkozott talán, már ott volt a nagy név az elméjében. Fölugrott, megragadta Beethoven kezét és megcsókolta, miközben diadalmasan kiáltotta:

— Napoleon!

A mester elégülten dőlt hátra a pad támlájára s úgy nézte az égő szemű fiatal leányt.

— Művem első sikere ez, Terézia! — öntötte ki hangosan örömét a művész. — Maga egy csodálatos gyermek. Délután zongorázni fog előttem. — Meg akarom figyelni a maga zenei tehetségét, melyről már is hallottam.

Terézia mélyen meghajolt.

— Ennél nagyobb kitüntetés ugyse érhetne engem.

— Édes gyermek. Boldog gyermek, — szavalta elragadtatással a mester, — maga többet is érdemel még az életben ennél!

Terézia még egyszer meghajtotta magát: köszönete, valamint a búcsúzás jeléül. Nem merte föltartóztatni tovább a művészt, akit amúgy is megbolygatott már magányában. Friss léptei alatt zörrent az avar, s a bámészkodó fák nemsokára elnyelték őt Beethoven kigyúlt szemei elől.

A mester elgondolkozott. Az üde őszirózsák kellemetessége, a kedves leány természetes bája: ott hagyták ugyan derüs nyomaikat fogékony, nagy lelkében, mégis valami sötétebb elborulás kerekedett föl ezek fölé s lassankint hatalmába vette őt. Harmincnégy éves volt mindössze, erős, egészséges, de egy veszedelmes baj csirája mutatkozott szer-

vezetében, sőt már meg is jelent: a nagyothallás. A hangok varázsos mestere, föltétlen nagyura: süketülni kezdett. Ő, Beethoven, aki hallotta s felszínre hozta a lélek legrejtettebb rezdülését, a madarak sejtelmes, édes dalát, azt, amit még csak, fejüket szárnyok alá dugva, az éj csendjében álmodnak, aki a húrok élettelen anyagából soha nem hallott rezdüléseket váltott ki és lopott bele a hallgatók ezreinek szívébe: ő attól remegett, hogy meg fog süketülni. Mily gúnyja, kellemetlenkedése a sorsnak! Egészen elsötétült lelke, míg a kerti padon ülve elgondolkozott a sors hatalma fölött és föllázadt bensejében ellene. Föllázadt nagy-nagy keserűségében. De ez a lázadás nem a közönséges halandó háborgása volt, hanem a nagy zeneköltő művészi kitörése, mely zenévé alakult ki és finomult át benne s egy rég szunnyadó szimfónia hangjaiban fejeződött ki. A kotta ismét kezében volt, a kis ezüst irón megint röpült a rovátkos papíron, a kottajegyek százai hevertek már a lapokon, de ő írt, jegyzett, nem véve észre semmit abból, ami körülötte folyik; az énjéből kibuggyant halhatatlan hangokat érezte és hallotta csupán. Azt sem vette észre, hogy a nap hirtelen hanyatlani kezdett, az idő hüvösült, csak írt, írt. Később fölment a zongoraterembe, szenvedélyes, forró játékba fogott, miközben ujjai alól sohasem hallott hangok ezrei röppentek föl, elbűvölve még őt magát is, aki egészen átadta lelkét annak a felséges viharnak, mely benne orkánszerűen tombolt.

Elmúlt tehát az ebéd ideje, el a délután; megfeledkezett az ebédről, Teréziáról, akinek megígérte,

hogy játékát meghallgatja. Esteledett már, sötétült; és a mester fáradtan egyszerre csak lehajtotta fejét a zongorán megnyugvó kezefejére s ülő helyében ott elaludt, nagy kimerültsége után. A teremben hirtelen beálló csend lett s a kastély úrnői és vendégei, akik megsejtették az alkotó munkát, melyet a művész véghez vitt s akik ép ezért nem is háborgatták eddig, most már lopva benyítottak a szobába, mert aggódni kezdtek, mi történt.

Ám senki sem mert a művészhez odalépni, hogy felkeltse, magára hagyták, míg majd felébred.

Késő este volt már, mikor a mester kábult, mély álmából végre fölriadt s fölugrott. Mintha csatából, rettenetes tusából kelt volna föl. A feje zúgott a szíve hevesen dobogott. Megsímogatta homlokát s letörölte róla gyöngyöző verejtékét.

Nagyon meggyötörtnek érezte magát, betegnek és ágyba kívánkozott.

Ekkor már benyítottak hozzá s hogyléte felől kérdezősködtek. Szinte zavartan felelgetett nekik, mire valamennyien megijedtek. Szobájába kísérték, s a háziasszony azonnal elküldött az orvosért.

Az orvos nemsokára megjött. Megvizsgálta a beteget, teát rendelt neki, ágyba fektette, fejére hideg borogatást adatott időnként. A mester, aki makacsságáról volt nevezetes, most belenyugodott a rendelésbe és nem ellenkezett, ami különösen barátjának: Klieber Józsefnek tünt föl. Meg is ijedt az első percekben, de mikor látta az orvos ábrázatát s hallotta megnyugtató szavait, ő is napirendre tért.

— A művész megfázott és kimerült, — mon-

dotta az orvos. Egy-két napi ágyban fekvés helyrehozza egészségét. A szíve egészséges, ez a fő. Nincs baj.

Klieber ott maradt a beteg ágya mellett s kérte, hogy ott vessék meg ágyát, éjszaka sem hagyja el. — Tanusága szerint a beteg jól aludt, alig volt fönt egyszer-kétszer, akkor is hamarosan elszenderült. Másnap már frissebbnek érezte magát és föl akart kelni; a rábeszélésnek azonban engedett s ágyban maradt még az orvos rendelte második napon is.

Harmadnap már fönt volt s mint akinek semmi baja sincs, vídáman tréfázott és a grófné elé sietve, bocsánatot kért alkalmatlankodásáért.

— Boldogok vagyunk, mester, hogy oly hamar meggyógyult, — mondotta kedvesen Korompayné és nyújtotta kezét, melyet a mester hálája jeléül megcsókolt.

Terézia pedig ismét egy csokor őszirózsát nyújtott át a mesternek, kinek eszébe jutott ekkor igérete, — melyet két nappal előbb tett a leánynak a parkban.

— Most pedig Terézia, menjünk a zongorához. Van-e ideje?

— Óh, mester, hogy kérdezhet ilyet, midőn ilyen kitüntetésről van szó!

S a zongorán még ott voltak a kotta-írások, a mester ceruza-írásai, az V. szimfónia első zsengéje a lágy C hangnemben, mely a sors erőhatalma ellen fellázadt indulatot oly fölségesen tolmácsolja a zene nyelvén.

Beethoven összeszedte a kottadarabokat, egy-

másra illesztette, arcán pedig fölcsillant az örömnek az a szokatlan fénye, amit a teremtő zseni egy-egy műve születése fölött ragyogtat.

Terézia leült, a zongora megszólalt. A mester mély figyelemmel, egyre fokozódó érdeklődéssel hallgatta a játékot.

VII.

Bécs és Buda.

A családi tanács és a rokonság minden mesterkedése és beavatkozása ellenére: Terézia élete folyt úgy, ahogy azt a Gondviselő keze és a leány okos akarata irányította. A tél egy részét (hat hetet) Bécsben töltötték el; s ez idő alatt a komtesz Beethoven fogékony és rendkívül szorgalmas tanítványa volt. Oly csodálatos előhaladást tanusított, hogy a mester többször is arra buzdította, hogy lépjen a „zongora-virtouzi" pályára, melyen nagy jövő várna reá.

— Nagy hivatás vár Önre ezen a pályán„ — mondotta neki őszinte elragadtatása hangján, — legyen Ön a hangok királynője, kinek lábainál egész Európa hódolni fog! Tökéletesítse magát, én rendelkezésére állok mindig és mindenütt.

Ám Terézia nem akarta többre vinni, mint csupán annyira, ami az ő gyönyörködtetésére és kedves környezete szórakoztatására elegendő. Nemsokára búcsút mondtak Bécsnek és a nagy Beethovennek,

akit azonban a legnagyobb tisztelettel hívtak meg „házuknak bármikor történő kegyes látogatására". A mester szívesen vette a meghívást és igérte, hogy mihamar élni fog a kitüntető joggal.

Budán három hónapot töltöttek. A krisztinavárosi formás, csinos palota a legünnepeltebb családok találkozó helye lett. József nádor abban az időben már budai lakos volt s a főúri családok közül többen itt telepedtek le téli tartózkodásra, ha nem is az egész évadra. A nagy nádor közvetlen, szíves modora lassankint szép társaságot vonzott a budai várba, többé-kevésbbé állandó tartózkodásra. Az elhagyatott főúri lakokat sorra újították, átépítették s a kisvárossá sülyedt egykori főváros kezdett, habár még kezdetlegesen is, — megifjodni.

Terézia nem vetette meg sem a jó társaságot, sem az élvezetes szellemi szórakozást, amit kiváló környezete nyújtott, de mindenütt kereste a tisztább, nemesebb célt, amelyre forró, tartalmas lelke annyira kívánkozott. Őt nem elégítette ki a társaságnak sokszor üres formákban sinylődő csevegése, erőltetett szellemeskedése; jobban szerette, ha a való élet, az ország sok-sok baja, küzdelme került itt-ott a beszélgetés tárgyai közé s ilyenkor okos, szép szeme fölragyogott, jelezve, hogy lelke elemében érzi magát. Igen, mert Terézia világa a szépnek, a jónak és az igaznak annyi eleven, törhetetlen küzdelméből, néha diadalmából is szövődött össze. Úgy szeretett volna találni valakit, egy kedves leányszívet, aki hasonló érzéseket hordozott volna lelkében, akivel beszélgetve gondolatokat, eszményeket cseréltek

volna, terveket szőttek volna, amik nemcsak a kicsinyes mindennapiság szürkeségében vesznek el, mint holmi tiszavirágok, hanem élnek és sokak életére hatnak. De hiába talált formás, kedves, sőt szépséges francia, német, angol, olasz babákat! Ezek az idegen szellemmel telített főúri leánykák mindenre inkább alkalmas lények voltak, semhogy velük az élet fényével telített, álmodozó lelke kielégülést talált volna.

Ilyen céltalan keresésben múlt el a téli évad, mondhatnók helyesebben: ismét egy esztendő. — Szinte föllélegzett a tavasz beköszöntésével, midőn a budai hegyek fái megint virágzásba fogtak s a gondos gazdaasszony: Korompay Antal grófné kiadta a rendeletet:

— Csomagolni, pakolni, megyünk Martonosra! A föld, a jószág, várja az ő gazdája simogató szemét! Elhiheted, Terézia, enélkül nem növekszik ott igazán semmi. A föld vár minket.

És Terézia boldog öleléssel borult anyja keblére és igazat adott neki. Hogy is ne tette volna, mikor ő is úgy várta már azt a napot, amelyen ismét visszamehet a természet ölelő karjaiba, a vadvirágos mezőkre, a bálványozott parkba, az erdőrengetegbe, annyi ifjú álmainak színterére!

Egy szép május-eleji napon aztán el is indult velük a négylovas batár a fejérvári országúton, melynek egyik pontján már vártak reájuk a „váltott lovak“, hogy minél előbb repülhessenek be Martonosra.

*

És a nagy park, mintha csak megérezte volna Terézia jöttét: kápráztató májusi pompába öltözött s úgy fogadta őt. A fák vagy virágzóban voltak, vagy még csak készültek a nagy ünnepre, mint például a Körönd tizenhét szép hársfája! Terézia ezekhez ment legelőbb. Semmi bajuk sem esett a hosszú, kemény tél folyamán. Megedzve, megfrissülve fogtak hozzá az új élethez, a növekedéshez, a haladáshoz és erősödéshez. Lombjuk már dúsan ékeskedett a haragoszöldnek forró színével, de a hárs illatos virágai még bimbókban rejtőzve várták a nyílás édes pillanatát.

A komtesz legszebb óráit a parkban töltötte el, vagy az ahhoz csatlakozó erdőben. A természet varázsa rabbá tette. Rokont, barátot, szórakozást, társaságot, mindent pótolt, rá nézve mindent.

A tizenhét hársfa közül már tizenhatot avatott föl egy-egy kiváló, vagy kedves emberről. Volt már ott fája a nagy Napóleonnak, de szomszédja például már csak a Viktor grófról és Korompay József grófról volt elnevezve. Kedves fa volt viszont az, mely József nádor nevét viselte. Ez volt a tizenötödik. A tizenhatodik hársfa a Niki báró nevét nyerte el. De kiről nevezze el a tizenhetediket?... Kiről, hát arról, aki még nincs itt, aki kedves, megértő barátja neki, munkatársa sok tervének megvalósításában. Egyszerű ifjú származására nézve, de lelke kiválóságot, emelkedettséget sejtet. Nagyra hivatott lélek, csupa ígéret. Miért ne kaphatna ő is helyet itt!

S egy szép tavaszi napon a tizenhetedik fa megkapta a Janika nevét. Tele volt épen virággal; szinte roskadozva csüngtek rajta a fiatal ágak. S a méhek

százai míg odaszálltak a virágok kincséért: szájukba halk muzsikát tettek és dicsérték a tavaszt, a virágfürtöket, a mézet, a jövőt, amit az a sok-sok virágfűzér igért.

Az avatásnak minden külső formája elmaradt. Terézia egyedül állt a szép hársfa előtt, boldog volt, hogy az ő készséges kortársát sok kedvességéért, ime, ily szépen tudja megjutalmazni! Egy dolog azonban kételkedést keltett benne! Megmondja-e ezt neki, a szerény Janikának? Vajjon nem fogja-e őt elbízottá tenni ez a kitüntetés? Megváltoztatja esetleg egész lényét... Sokáig küzdött ezekkel a gondolatokkal, s anyjának se mert kirukkolni szándékával. Alkalomra várt s a grófné nem is tudott az egész dologról egy darabig.

Az ügy ezzel elodázódott. A tizenhetedik hársfa pedig dúsan virult s egy cseppet sem szégyenkezett a sorban azért, mert csak a Janika névre volt keresztelendő.

VIII.

„Ilyen erős maga, Janika?"

Janika abban az esztendőben végezte el kitüntetéssel a pápai iskola hat évfolyamát. Haza jött a vakációra azzal, hogy a jövő évben vagy a jogra, vagy pedig a theologiára iratkozik be, a szerint, hogy az országot, vagy az egyházat kívánja-e szolgálni élete egész pályáján. Még nem volt egészen bizonyos benne,

melyiket választja. Szép dolog a hazát szolgálni, de nem kevésbbé szép Isten szolgájának is lenni. Lesz reá jó egypár hete, gondolkodhatik fölötte. Meg is tette.

A kastélyban a régi szeretettel, a régi jósággal fogadták. A grófné is sokat kérdezősködött a pápai iskoláról, a diákok életéről, a professzorok dolgairól. Terézia meg még többet. Alig tudott felelni a kegyes kérdésekre és igazán boldognak érezte magát. Nem minden szegény diákot számoltatnak így el sorsáról; ilyen előkelő személyiségek mint a grófkisasszony, vagy mint a szépséges kis Terézia.

Telt, mult az idő, egyszerre a nyár derekán érezték magukat. Janika sokat időzött a parkban, sokat segédkezett a komteszka terveiben, amelyek bőven sarjadtak mindig az ő lobogó elméjében. Úgy folyt valóban az ő élete is, mint egy tündérálom.

Egy délelőtt épen a parkban sürögtek-forogtak; a Remetelak hűvös szobájában a Terézia herbáriumát rendezgették. Az elfakult, eltöredezett növények helyett frissebbet, újabbat illesztettek be a gyűjteménybe. Kincset érő, csínos kis herbárium volt az. Mire nem képes egy ifjú leányka is, ha ész, akarat és lelkesedés irányítja tettét! Azt hiszem, az országban egyhamar nem akadt volna párja a martonosi kis növénygyűjteménynek.

Amint javában szorgoskodtak, rendezgettek, nagysietve toppant be a Remetelakba özvegy Szűrszabó Jánosné, a jó Zsuzsó néne, és szóhoz is alig jutva el-elfuló lélegzete miatt, a következőket suttogta Teréziának:

— Jaj, kedves komteszka, a kegyelmes asszonynyal egy kis baj történt. Tetszik tudni, hogy reggel kiment a Vadászpusztára a Levente hátán. Hát valami baj esett, a ló megbokrosodott-e, vagy mi volt, nem tudom, csak hogy leesett a lóról. Talán elszédült, de bizonyosat még nem tudunk! Szóltam már, hogy fogjanak be rögvest a hintóba! Tessék talán kimenni a kegyelmes asszonyhoz, drága komteszka.

Terézia, bár elsápadt és megrendült a hír hallattára, csodálatosan megőrizte nyugalmát. Abba hagyta rögtön a munkát s kijelentette, hogy azonnal megy. Indult is, de egy pillanatra visszafordult még az ajtóból:

— Janika, jöjjön velem. Úgy érzem, hogy szükség lesz ott magára is.

— Szívesen, szívesen, — ugrott föl az ifjú és szinte rohantak most már mind a ketten a kastély udvarára, ahol a hintó készen várta őket. Úgy, ahogy voltak, beleültek s a két tüzes pej vágtatott velük ki a kapun, mint a szél. Están bá' hajtotta a lovakat, a jó öreg kocsis, akinek kezében a gyeplő: a világ legbiztosabb helyén volt. Igaz, hogy Están bá' már nem volt mai gyerek egészen, betöltötte már jóval a hatvanat is, de még nem reszketett a keze, olyan bizonyossággal szorította azt a gyeplőt, mintha még mindig csak harmincat számlálnának az évei.

Azon a „repülő" hintón is legalább egy órányira volt a Vadászpuszta. Egy óra, oly tengernyi nagy idő egy gyermek szívében, aki rettentő bizonytalanságban van édesanyja sorsa, úgyszólván élete miatt. Ám a dél pontjára törekvő nap nyugodt, méltóságos

képpel nézett le a magasból a robogó hintóra, mintha csak szólni akart volna: nyugalom, Terézia, ne remegj! A baj tán nem is olyan nagy! Ezt mondták az útmenti fák is, amint nyugodt alakjuk el-elmaradt a hintó jobbján és balján egyaránt.

Terézia alig beszélt. Gondolatai teljesen elfoglalták. Csak néha tett egy-egy kérdést, mely inkább aggodalmát akarta palástolni.

— Messze vagyunk még? — Egy fél óra mulva már ott leszünk, ugy-e?

— Ott leszünk. Tán előbb is. A lovak nagyszerűen teszik meg kötelességüket.

— Oly nyugtalan vagyok, Janika! Beszéljen valamit, hogy ne gondoljak mindig a legrosszabbra!

— Nyugodjon meg, kérem. Nem lesz az olyan nagy baj, meglássa. A kegyelmes asszony ügyes lovas, a Levente pedig a megtestesült jellem. — Nem hiszem, hogy annyira kirúgott volna a hámból.

— Nem hiszi, Janika? — kérdezte megkönnyebbülten a leány.

— Nem, nem.

Abban a pillanatban egy hatalmas zökkenés rázta meg őket a hintóban. Egyszerre őrületes hullámzással vergődni kezdett velök a hintó az úton, hol jobbra, hol balra. Están bá' pedig csitító pisszenéseket hallatott a bakról és szorította, kurtította a gyeplőt. Minden erejét és minden kocsisi praktikáját elővette, de csak nem használt. Baj történt, kellemetlen, váratlan, veszedelmes baj, a hámfa leszakadt s a fiatal Hóka lábait verte. A szegény állat iszonyúan megzavarodott. Az örökké hozzáütődő hámfa föl-

zaklatta minden csöpp vérét, úgy, hogy a teljes nekivadulástól kellett tartani. A kocsis bronzszínű nyugodt arcára is némi aggodalom ült ki már, de még nem adta föl a reményt. Emberi erőt szinte meghaladó vaskézzel szorongatta azt a gyeplőt, mely még sohasem csúszott ki a kezéből, amióta él.

Terézia kipirult, izgatott arcát most ismét a sápadtság borította el, szinte lemondóan húzódott meg a hánykódó, vadul robogó hintó egyik sarkában s csak annyit mondott Janikának:

— Most már csak az Isten kegyelme segíthet rajtunk!

Tán nem is a Janikának mondta, hanem csak magának — megnyugtatásul. Az ifjú érezte, hogy most egy nagy pillanat előtt áll. Mint a villám cikázott fejében egyik gondolat a másik után, míg a komteszhez fordulva, tőle telhető legnagyobb nyugalommal kérte a leányt:

— A világért se mozduljon meg! Fogózkodjék erősen és maradjon veszteg.

— Mit csinál, mit akar tenni? — sikoltott a leány.

De Janika akkor már kivetette magát a hintó bársonyos kék hajójából, ép egy nagy zökkenő után, amikor egy pillanatra meglassúdott a robogó, vágtató fogat. Azt a pillanatot, azt az egyetlen egyet kellett neki megragadnia és fölhasználnia. Mint egy tigris, úgy vetette rugékony, ifjú testét előre, hogy a Hóka zabláját valahogy elkaphassa. Vakmerő, szinte céltalannak látszó törekvés volt, de az ő fiatal elméje nem annak látta. Abban a percben Están bá'

is összeszedte még minden megmaradt erejét és fékezni kezdett, bár a karjai már-már megmerevedtek.

Janika ekkor egy hatalmas erőfeszítéssel megragadta a zabolát s teljes erővel megrántotta, de úgy, hogy a Hóka, az eszeveszett, szegény állat megrendült és két hátulsó lábára állva, fölágaskodott. De az ifjú ott csüngött a zablán s az ágaskodó állatot egy erős mozdulattal lerántotta, ugyszólván leszorította a földre. Az a perc volt a döntő. A lovak meghökkentek egy pillanatra, a hámfa nem ütötte többé a Hóka lábát, aki kezdett meghiggadni, bár teste remegett még, mint a nyárfalevél s orrlyukait kitágítva, fújta a párát fölindult, formája vesztett szép testéből. Janika pedig elébe állt és megveregette a homlokát. A lóban is van érzés, az a bizonyos, nemesebb ösztön és most már ez kerekedett felül benne. Nem rohant többet vakon előre, már látta, hogy valaki ott áll útján és segít rajta.

Túlestek a veszedelmen. A merészen elgondolt és bátran végrehajtott cselekedet megmentette őket egy nagy veszedelemtől, tán a halál torkából is. De ki mérlegelte most a tett nagyságát, hisz alig tudtak fölocsúdni a váratlan, rémséges helyzet kínjából. Az öreg kocsis letámolygott a bakról, olyan volt egészében, mintha fából lett volna, a karjait nem tudta egy darabig behajlítani. Janika szerszámozta le a lovakat, serényen dolgozott; levette azt a bizonyos hámfát, melynek kapcsoló-vasa oly megmagyarázhatatlan módon letörött. Terézia pedig szótlanul ott állt a két elfoglalt ember közt és nézte; hol az egyiket, hol a másikat. De talán nem is a másikat, csak

az egyiket, a Janikát, aki az ő szemében, mint élete megmentője, csodálatos hirtelenséggel megnőtt. Nézte, nézte s mikor az már dolgavégezve közeledett feléje; kezét nyujtotta neki és így szólt:

— Köszönöm, Janika, azt, amit most tett értem. Maga az életét kockára dobta, hogy engem megmentsen. Tudom, hogy kevés a köszönő szó egy ilyen áldozat viszonzásáért, de nézze, nincs egyebem mostan.

S valóban, oly ijedten, mindenéből kifosztottan állt a kipirult ifjú előtt, hogy mélységesen igaznak látszott, amit mond. Két szép karja fáradtan lecsüngött, rózsaszínű, könnyed selyemruhája alázatosan símult testére; szeméből pedig a kiállott izgalmak borúja ömlött ki.

Janika boldogan fogadta el a leány kezét s nagy tisztelettel szabadkozott.

— Semmit sem érdemlek, Terézia, olyan kötelességet teljesítettem, mellyel régesrég adósa vagyok magának és az egész kegyelmes grófi családnak. — Egyetlen jutalmam, hogy sikerült az, amit akartam.

— Sikerült, — felelte nagy elismeréssel a leány, — maga felülmulta mindazt, amit én magáról elképzelni is alig mertem volna. Ilyen erős maga Janika!

— Szeretném, ha elmém és szívem is egy volna ezzel az erővel!

— Kívánsága máris teljesült. Ehhez a tetthez a szívnek és az elmének nagy ereje is kellett, — mondotta a leány.

Están bá' ezalatt visszanyerte, úgy, ahogy a

teste rugékonyságát, odaerősítette azt a bizonyos hámfát, rendbehozta a szerszámot, hintót, úgy, hogy ismét felülhettek.

— Nem lesz baj megint, Están bá'? — kérdezte a leány.

— Ha a jó Isten is úgy akarja, nem lesz már bajunk, méltóságos komteszka.

Pár perc mulva már a Vadászpuszta tárt kapuján ment be a hintó. A kegyelmes asszonyt ott találták az udvaron; épen a Leventéhez közeledett, hogy ismét felüljön reá és haza induljon.

Terézia a hintóból kiugorva, rohant édesanyja karjai közé.

— Mi történt édesanyám? — De nagyon megijesztettél engem.

— Semmi, leányom, semmi. Elszédültem és bizony leestem a lóról. De, amint láthatod, bajom nem esett. Talán egy-két kék folt emlékeztet majd reá pár napig.

— És Levente! — kérdezte a leány.

— Ez a világ legnemesebb állatja. Abban a pillanatban megállt s meg sem mozdult többet, míg el nem vezették.

Terézia odament a szép aranyfakó paripához s átölelte a nyakát, forrón, hálásan.

Aztán beleültek a hintóba mind a hárman. — Janika azonban engedelmet kért, hogy a bakon ülhessen, ha netán valami sürgős segítségre lenne szüksége az Están bá'nak, mindjárt ott lehessen — kéznél.

IX.

A jutalom.

A vadászpusztai baleset óta Janika alakja kiteljesedett, megnőtt a grófnők szemében. Terézia komtesz magános elmélkedései közepette alig tudta megérteni, hogy hol vette ez az ifjú azt az óriás erőt, amellyel a két lovat megfékezte! Mily őrülten vágtattak az eszeveszett megvadult paripák a kátyus úton! Isten csodája, hogy ki nem repült a hányódó hintóból! El is volt már szánva a legvégsőre. Lelkében ott ült a halál rettentő gondolata, egy pillanatra leszámolt mindennel. De csak egy pillanatra; a következőben már megint az élet ösztöne kerekedett felül benne, a remény a hit, hogy az Isten jó és megszabadítja. És a szabadító, akit az Isten melléje rendelt: a Janika volt.

S Janika ezt a küldetést egy hőshöz méltó önfeláldozással teljesítette. Ritka szép lélek ez a fiatal ember! Az eszeveszett vágtatás közepette, ahogy kivetette magát a hintóból, ahogy megtántorodott s már-már el is bukott, de ahogy megállt mégis a talpán s előre rohant: mind-mind az elképzelhetetlen bátorságnak, ügyességnek, csodálatos lelki erélynek bizonyítékai. Janika nem közönséges embernek született, azt ebből a tettéből világosan meg lehet állapítani. Janika életmentő hős, aki önfeláldozással határos tettéért királyi jutalmat is kaphatna. És ha élne a Terézia komtesz nagy befolyású édesapja: ez a jutalmazás meg is történnék. A II. Antal azonban már nem élt s a királyi elismerés egyelőre elmaradt.

Terézia komtesz hálás szíve azonban nem tudott mindebbe oly könnyedén belenyugodni. Anyjának is többször említette ezt; de a grófnő bármilyen hálásan is gondolt leánya életmentőjére, nem tartotta szükségesnek a jutalmazásnak oly messzemenő módját.

— Nehéz dolog ez, Terézia — mondotta. — A királyhoz terjedelmes instanciákat kéne felterjeszteni, körülményesen leírni az esetet: hogy és milyen módon ülhettél te vele egy hintóban; s természetesen, meg kellene azt is említeni, hogy én leestem a lóról s az ennek következtében támadt zürzavar és kétségbeesés tette megokolttá a szokatlan esetet, amikor a főúri leány egy kis jobbágyfiúval kocsizgatott.

Terézia nem minden megdöbbenés nélkül hallgatta édesanyja szavait. Nem is tudta elrejteni érzését és hangot adott neki.

— Bocsásd meg, édes jó anyám, de én nem látok abban semmi hibát, hogy egy olyan derék ifjú, mint Janika: velem együtt ült egy hintóban. Talán az lett volna a baj, ha nem ül ott, mert én most itt aligha ülnék és ha ülnék is, ki tudja, hogyan, nyomorékként, milyen összetört tagokkal hallgatnám édes anyai szavaidat.

Korompayné kissé neheztelő tekintettel fordult leánya felé.

— Meg kell tanulnod, Terézia, hogy a felséges udvarban nem a te különös eszedjárása szerint gondolkoznak. Ott régen kialakult, kiformálódott udvari szabályok és felfogások vannak érvényben. Nekünk, neked is: azokhoz kell igazítanunk dolgainkat, mert ha nem tesszük, elvesztjük az udvar kegyét s lesülye-

dünk valami falusi kisnemes szintájára. Ezt pedig én nem akarom, nem, nem. Ezzel tartozom a fényes Korompay névnek s a te jövendődnek is, leányom.

Aznap ezzel végződött is az ügy. Terézia nem mert többet szólni, mert nagyon is világosan kellett éreznie édesanyja neheztelését. Jó gyermek volt, szó nélkül vette a leckét, bár lelke nem is nyugodott meg abban egészen, amit hallott. Nem érezte ki belőlük az emberi igazság nagy erejét.

Másnap azonban a grófné is engedettt valamit a szigorúságból. Ő maga hozta elő a dolgot.

— Talán nekünk kellene őt valamivel megjutalmaznunk, — indítványozta. — Szép könyvet kellene neki venni, talán annak a Csokonai úrnak a Gedicht-jeit, akit ti olyan jeles poétának tartotok. Nem gondolod, Terézia?

— Tegyük meg, édesanyám, de megvallom, ezt kevésnek tartom. Janika egészsége, épsége, élete kockáztatásával mentett meg engem a legnagyobb veszedelemből. Igaz, hogy ő ezt nem jutalomért cselekedte és ha én egy csínos kötésű Csokonai-könyvet adok neki: bizonyára igen boldog lesz. Ámde nekem valami olyasmit kell adnom, ami még inkább méltó egy emléket adó grófkisasszonyhoz. Hiszen erre te is nagy súlyt helyezel, úgy-e?

— Csak nem akarod neki adni a portrédat, dedikációval, te csupa nagylelkűség, — jegyezte meg tréfásan az anya.

— Nem azt akarom, mert ez több volna, mint ami valódi szándékom. Az arcképet, ha kapná: tán

másnak is magyarázná: esetleg annak venné, amire legkevésbbé akarnám figyelmét irányítani...

— Okosan mérlegelsz, leányom, okosan... Egészen elragadsz vele. Igy szeretlek én. De mit akarsz neki valójában adni?

— Életem megmentője megérdemli, hogy a tizenhetedik hársfát a köröndön róla nevezzem el. Ez az elismerés kitüntető reá nézve, méltó hozzám!

Korompayné elgondolkozott.

— Nem bánom, Terézia, tedd meg — szólt némi szünet után —, de egyelőre ne add tudtára. Hátha elbizakodnék. Végre is még nagyon ifjú, nagyon zöld. Azt azonban megteheted, hogy amely napon a Csokonai-verseket átadjuk neki, hívd meg ebédre... Üljön asztalunknál, ez is szép elismerés lehet számára.

A kis Terézia boldogan vette, amit az anyja javasolt. Végre is minden úgy történik, ahogy azt ő elképzelte.

Mintegy két hét mulva, mikor a Budáról nagynehezen megszerzett Csokonai-kötet végre megérkezett a martonosi kastélyba, Janika a grófi ebédlő nagytermében ült: a grófasszony, a Terézia komtesz és Debrőy Gábor tiszttartó uram társaságában. — Nagyon szerényen húzódott meg az asztal legvégén s nagyon vigyázott arra, hogy valami illetlenséget el ne kövessen. Titokban hol jobbra, hol balra tekintett s megfigyete, hogyan kell venni az egyes ételekből, hogyan kell használnia az evőeszközöket, melyek oly dús választékban sorakoztak tányérja körül. Bizony, alig is érezte a finom ételek nagyszerű

ízét amiatt az örökös aggódás miatt, mely ezen az ebéden eltöltötte keblét. Mert hát szó, ami szó, nagy dolog és nagy kitüntetés az: a kegyelmes grófné asztalához meghívatni, kérdéseire felelni, az előkelő társalgást élvezni s nézni a falon függő remek képeket, gobelineket, a falak mentén elhelyezett művészi faragású bútorokat, mik közt királyi módra kiemelkedett a nagy pohárszék, dúsan megrakott arany- és ezüsttálakkal, csiszolt poharakkal és üvegekkel. Olyan nagy kitüntetés, amihez nem minden pápai diák juthat.

A meglepetés azonban az ebéd végén jött, mikor már a feketét is elköltötték. Korompayné kegyelmes asszony maga elé tétetett egy finom papirosba csomagolt szép kötésű könyvet, azt fölemelte s röviden csak ennyit szólt:

— Ezt a könyvet, melyben a hírneves Csokonai úr versei foglaltatnak benn, Janika magának adom, azért a bátor és önfeláldozó cselekedetért, mellyel Terézia leányomat a multkori nagy veszedelemből megmentette, mikor a Vadászpusztára utánam kikocsiztak. Tegye el emlékül, Terézia dedikációja is benne van.

Janika állva fogadta a kitüntető adományozást és a kegyelmes asszonynak mély hódolattal kezet csókolt. Debrőy Gábor uram őszinte szeretettel nézte a helyesen viselkedő fiút s megveregetve vállát, — így szólt hozzája:

— Ne ez legyen az utolsó kitüntetés, amice, amit pályádon nyersz! De jegyezd meg, bármilyen dicsőséghez is jutnál egykoron, ennél nagyobb és

szebb kitüntetésed egy se lesz, mert ezt a legméltóbb kezekből kaptad! Vivát, kegyelmes asszonyunk! — tette hozzá végül Debrőy uram és a kegyelmes asszony felé fordulva meghajolt.

Ilyen felemelő véget ért a nagy ebéd s ez a Janika szívét csordultig betöltötte hamisítatlan tiszta örömmel.

Ebéd után Terézia még ott tartotta őt. Csak ketten maradtak már ekkor s a leány szívesen elmagyarázta a képek, a gobelinek történetét és jelentőségét, egy-egy nevezetes bútordarab érdekességét s a többi közt egy kisebb szekrény csodálatos csínjabinját. Megmutatta, hogy lehet átalakítani íróasztallá; milyen rejtett, másoktól nem is sejtett fiókjai vannak, szóval: az asztalosművészet e remekét is megismertette vele, amit bizony nem mindenkinek mutattak meg, csak a legbizalmasabbaknak.

Itt történt, hogy amint egy titkos fiókot feltárt, abban egy kis bőrtokos dobozkát vett észre. Azonnal kivette s mivel a szoba délnek fekvő ablakai le voltak zsalukáterezve és így homályos volt, az egyik keleti fekvésű ablakhoz mentek. Nyítva volt, a parkból üde levegő és kellemes világosság áramlott be rajta.

Terézia itt egy aranygombot megnyomva, felnyította a dobozt, letette az ablakpárkányra s egy gyönyörű nagy opálgyűrűt vett ki belőle, majd így szólt az ifjúhoz fordulva:

— Nézze, Janika, ezt az opálgyűrűt dicső nagyapám I. Antal gróf a felséges Mária Terézia királyasszonytól kapta. Nagyapám arról volt nevezetes, hogy semmiféle babonában nem hitt. Az opálkőről

pedig köztudomású az a balvélemény, hogy tulajdonosát elkerüli a szerencse. A nagy királyné, aki az opált szerette, ép azért adta nagyatyámnak a gyűrűt, — mert tudta róla, hogy szívesen fogadja. Adta pedig azzal a mondással: „A bátornak és nemesnek az opál szerencsét hoz". Ez a mondás kedves jelige gyanánt apáról fiúra szállva él családunkban. Ámde, lássa, a babonát még sem irtotta ki gyökerestől: sem a bátor nagyapám, sem az adományozó királyasszony, sem az okos mondás. Uj babona keletkezett.

Janika nagy csillogó szemmel nézte az okos leányt, aki úgy állt, úgy beszélt előtte, mintha legalább is pár évtizednyi tapasztalat volna háta mögött. Szinte mégfélemülve, halkan tett kérdést:

— S mi az az új babona, Terézia?

— Hogy a Korompay grófok szerencséje csak addig tart, amíg ezt a gyűrűt megőrzik. Ezért van ebben a hét-titkos asztalkában elrejtve, ahonnan a háziakon kívül senki sem tudná kivenni.

— Akkor vigyázzon is rá, hogy a Korompay grófok szerencséje sohase muljon el! Ily emberszerető, jeles családnak élnie és virulnia kell örökké.

Teréziának hízelgett az őszinte, bár kissé ünnepiesen hangzó vallomás. Ez a nap többé-kevésbbé ily emelkedetten mult el, ami jól is esik az embereknek néha. Ők ketten legalább is jól érezték magukat ebben az ünnepiességben.

Terézia, míg ott álltak ketten egymás mellett, gyengéden neki támaszkodva a kitárt ablakszárnynak, ártatlan, édes örömmel eltelve kitekintett a park csendjébe. Levél is alig mozdult a pihenő fákon,

hang is alig hallatszott, még a madárdal is szünetelt. Mindössze egy kései fülemile-dal szűrődött a csendden át hozzájuk, valahonnan a kert sűrűjéből, és egy fekete szarka röppent el lomhán az ablakjuk alatt, hogy az egyik fára üljön. Úgy tett, mintha a nyári délután melege elfárasztotta volna a vén csontot.

Csend, csend mindenütt s ők ketten is elcsendesültek, míg szemük a nagy park szépségein elmerült.

— Miyen szép a tavasz s milyen szép a nyár, — törte meg jó idő mulva a csendet a kis komtesz. — Úgy érzem, hogy ez a nagy szépség lelkem minden kis zugát betölti és mint valami finom, gyengéd bársony: végigsimogatja. Sokszor érzem ezt a gyönyörűséget, Janika s ilyenkor írni, rajzolni, vagy faragni szeretnék, hogy megörökítsem valami külső formában. Úgy érzem azonban, hogy ehhez a művészetekhez nem igen értek, azért menekülök a zongorához és a zenének csodálatos hangjai elvezetik gyönyöröm fölöslegét s maga ez az átadás is egy újabb gyönyör számomra.

Az ifjú tisztán égő, nagy szemekkel bámulta a leányt. Ő is így volt a természettel, a művészettel, de nem tudta érzéseit ilyen közvetlen egyszerűséggel kifejezni. Semmit sem mondott nagyot most ez a leány és mégis mily közvetlen érték volt minden szava. Megbátorodott a kis jobbágy fiú és ő is szólt:

— Adjon nekem ebből a gyönyörből, Terézia, egy kis gyűszűnyit. Tegye meg alázatos kérésemet, és zongorázzon egy-két percig. Ajándékozzon meg vele nagylelkűen, hogy sohase felejthessem el ezt a napot az életben.

Szépen, nyugodtan mondta ezt az ifjú, csupa tisztelet volt minden szava. Terézia mély figyelemmel vizsgálta az előtte állót, nem vett észre semmit. Talán csak annyit, hogy a hang rezdülése, amint az ifjú a szavakat kiejtette, melegebb volt a szokottnál.

Érezte Terézia, hogy ellentmondania nem lehet. Leült a zongorához és Beethovennek egyik legújabb darabjába fogott: a negyedik szimfoniába, melynek egy részletét csodálatos szépséggel közölte a zene halhatatlan nyelvén — a bámuló ifjúval. Alig tudott betelni a hangok varázsával az ifjú, csak állt, állt, még akkor is, mikor már az utolsó akkord is elhangzott. Azon vette észre magát, hogy Terézia ismét előtte van és búcsúra nyujtja kezét.

— Isten vele, Janika, most már az édesanyámhoz kell mennem. Vár. Holnap megint a növénygyűjteményemet rendezem a Flóra-templomban. Dél felé jöjjön el és segítsen! Eljön?

Janika mélyen meghajlott.

— Ott leszek, amint parancsolja.

X.

Az opálgyűrű.

Alig várta Janika másnap a tizenegy órát, hogy a Flóra-templomban megjelenhessen. A kastély toronyórája épen ütötte a kitűzött időt, amikor benyitott a csukott ajtón. Azaz benyitott volna, de az ajtó nem tárult ki. Terézia tehát még nincsen itt, —

gondolta — és leült egy padra, hogy megvárja. Várt, várt, de a komtesz alakja csak nem akart feltünni sem itt, sem ott. Féltizenkettőt, sőt a tizenkettőt is elütötte az óra s még mindig nem jelent meg. Janika most már nem akart tovább várni, hazafelé indult. A dél is elmult már és meg is éhezett.

Mikor belépett kis házuk kapuján, szokatlan csend fogadta. A nyított pitvarajtóba tekintve: semmi életet sem vett észre ott. A tűzhely fénye nem csillogott feléje, anyja alakját sem látta. A kis konyha hideg volt. Betoppant a szobába s nagy meglepetésére anyját ott találta egy székre rogyva, keservesen zokogott. Nem tudta mire vélni ezt a sírást.

— Anyám, édesanyám, — szólítgatta becézve, miközben megfogta a kezét, megcsókolta s így kérdezte: — de mi történt? Mondja, mi történt?

— Nem tudom én, fiam, valami nagy baj történhetett. Nagy, nagyon nagy baj! A kegyelmes asszony ma szóba sem állt velem, mikor reggel fölkelt, köszönésemet sem igen fogadta, kezét sem engedte megcsókolni. Megijedtem mingyárt, itt valami szerencsétlenség esett. De mi! A komteszka hangját hallottam a szobából, tehát azzal nem lehet baj. — Látni, az igaz, hogy nem láttam. Ő bizonyosan megmondta volna, miről van szó, mi történt. De ki sem jött a szobából. Aztán a kegyelmes asszony sem jött ki többé. Bent voltak a nagy szobában, csak annyit vettem ki, hogy sokkal hangosabban beszéltek, mint ahogy máskor szoktak. Úgy szerettem volna a jó lelkeknek valahogy kitalálni a bánatát. Mert nagyon

szomorú volt a kegyelmes asszony. Nagy baj érhette, Janikám őket.

— És semmit sem tudott meg, édesanyám? — kérdezte a fiú mély megdöbbenéssel s érthető kiváncsisággal.

— Semmit, Janikám, csak annyit sejtek most már, hogy talán én követtem el valamit, én, én, ezzel az öreg, ostoba fejemmel.

— Maga, édesanyám, maga? — csodálkozott a fiú. — És miből gondolja?

— Miből, Janikám? Hát abból, hogy egyszer csak jött a komorna, hogy aszondja: a kegyelmes asszony azt üzeni, menjek tüstént haza s addig föl ne menjek a kastélyba, míg nem hívat.

— Azt üzente?

— Azt, azt, — zokogta a jó Zsuzsó néne, a Janika édesanyja.

— Akkor most már tudom, hogy a komteszka miért nem jött el a Flóra-templomba ma 11 órakor.

— Nem jött el? — mondta szinte gépiesen Zsuzsó néne.

— Pedig ő hívott tegnap, ő mondta, ott legyek, — tette hozzá Janika elmélázva.

— Ő mondta és nem jött el! A komteszka is haragszik. Édes, jó Istenem, hát mit követtem el! — tűnősködött a jó asszony s könnyei patakként omlottak szeméből.

A fiú odakuporodott az anyja lábaihoz, fejét az ölébe hajtotta és ő is könnyezett. De mintha szégyelte volna az előretolakodó jövevényeket, hamarosan eltüntette, eszébe jutván, hogy ő neki kell

amaz erős férfiúnak lenni most, aki elsőbb megnyugtatja édesanyját, aztán, ha kell, megvédelmezi. De — hiszen, nem tehetett ez a jó lélek semmi rosszat. Oly hűséges szeretettel ragaszkodott mindig a grófékhoz. Minden gondolata, álma, lélekzete: a grófék voltak, a kegyelmes asszony, a komteszka... Nem, nem tett, nem tehetett az ő édesanyja semmi rosszat, arra az egyre hitet merne tenni látatlanban, azonnal. Tán csak valami félreértés, vagy valami gonosz rágalom. Bizonyosan az lesz. Rágalom.

— Édesanyám — mondotta a fiú —, valami rossz ember talán megrágalmazta magát. Az lesz a baj, majd meglátja. De majd kitűnik, hogy nem igazat mondott. Meglátja, hogy úgy lesz s akkor megint jó lesz minden. Az igazságot nem lehet elrejteni. Az igazság napfényre jut, annyi bölcs könyvben olvastam ezt és bent van a bibliában is. Addig pedig itt vagyok én, édesanyám és én nem engedem magát.

A szegény Szűrszabó Jánosné jól tudta, hogy az ő egyetlen fia nagyon gyenge kis legény ahhoz, hogy a hatalmas grófi családdal szemben megvédelmezze, de mégis jól esett fájó szívének ez a meleg gyermeki szó. Aztán eszébe jutott, hogy hiszen ő nem tett valóban semmit, semmi rosszat, ő csak szerette és szereti most is a grófékat. Lehetetlen, hogy ha csakugyan félreértésről van szó, sokáig tartson az ő száműzetése a megszokott, kedves falak közül.

Megsimogatta a Janika fejét, melyben a gondolatok zsibongó tengere zajlott s némileg megnyugodva kelt föl, hogy a konyhára menjen, egy kis

ebédet készíteni. Ő ugyan nem tud ma enni, de a fiú csak egyék!

*

A kastélyban pedig a grófné és Terézia beszélgettek egymással. Kellemetlen esemény volt a beszéd tárgya. Korompayné idegesen vetette oda a szavakat, Terézia pedig egyik könnyét a másik után hullatta.

Az történt, az a hallatlan, példátlan eset, hogy a kastélyból elloptak valamit. Tán sohasem történt még, amióta eszüket tudják. És ha még valami kevésbbé becses tárgyat vittek volna el; de eltünt a legdrágább, legértékesebb, legféltettebb kincse a kastélynak. Elveszett a talizmán, elveszett az opálgyűrű, a nagy királyasszony adománya, a nagy Antal gróf szent hagyatéka. Mennyi hitnek, bizalomnak, reménységnek volt letéteményese ez a gyűrű s most minden oda van! A gyűrű nincs sehol, tűvé tették bár érte a szobát, a szekrényeket, minden kis zugot. A kis tok ott tátong ijesztő, fájdalmas ürességével. Terézia elkövette azt a hibát, hogy kint felejtette s valószínű nyítva is felejtette az ablakpárkányon, melyen tegnap mutogatta a talizmánt a kis jobbágyfiúnak, a Janikának.

Könnyelmű, elhamarkodott dolog volt, beismeri most már, beismeri. Nem is lett volna szabad az ereklyét kivenni, idegen szemeknek mutogatni. — Utóvégre is Janikát nem érdekli oly nagyon egy opálgyűrű! Egészen megtörve az önvád súlyától, sóhajtozik a szép kis Terézia:

— Édes Istenkém, de miért is vettem ki, de miért is mutogattam!

A kegyelmes asszony keserű, szinte kegyetlen.

— Túlzásba mégy azzal a Janikával, jól láttam én ezt mindig. Figyelmeztettelek is, de nem használt. A magad feje szerint indulsz el mindig.

— Bocsássa meg, jó anyám! Nagyon fáj, amit tettem.

— Mit fog szólni a rokonság! Rám törnek, hogy gondatlan voltam. A József grófék a minap is érdeklődtek a gyűrű iránt. Tudod, milyenek, kivált a tanti!... De most azt mondd meg, mit tegyünk. Üssük dobra, hogy elveszett? Hallgassunk vele és várjunk? Hátha megkerül? De honnan és hogyan kerülhet az elő? Hol van?... Hol lehet?... Nos, Terézia, most légy okos! Most mutasd meg, mit tudsz, mert én már semmit sem tudok, én csak egyben gyanakszom még s ez... — És itt a grófné elhallgatott.

— Hát mondd meg, anyám, mondd, miben gyanakszol? — esdekelt a leány.

— Miben? Tán kiben? Személyre gyanakszom én, leányom.

— Kire, kire?... könyörgött a kétségbeesett leány.

— A Janikára, — vágta ki a grófné.

Terézia fölugrott és hevesen tiltakozott.

— Nem, nem, anyám. Janika nem tette. — Borzasztó dolog volna, ha egy ilyen önzetlen, tiszta lélek, mint ez a fiú, ilyen dologra vetemednék. Nem

tudom elhinni, anyám, bocsásd meg, de nem tudom elhinni.

— Csábító varázsa van a kincsnek és te még azt is elmondtad, hogy ez talizmánja a családnak. Te még keveset tapasztaltál, Terézia; az emberek lelkében nemcsak szépséges istenek, de vad szenvedélyek is tanyáznak. Ki tudja, mely alkalom az, amikor felébred és kilobban egy-egy ilyen rejtett szenvedély. Az a fiú eszes, törekvő, hátha nagyravágyó is! És miért ne legyen, miért ne lehetne!

— Ne mondd, anyám, ne mondd, — kétségeskedett a leány sírva. — Az a fiú mindenre képes tán, de lopni ilyen aljasan és engem ilyen bajba sodorni, nem, erre nem képes. Ennek a fiúnak jelleme van, szíve van, esze is van.

A grófasszony megint idegesen szólt leányára.

— Ismét okosabb vagy, úgy-e? Te mindent jobban tudsz. Hol örökölte volna Janika azt a nagy jellemet, szívet, eszet? Attól az egyszerű apától, vagy még egyszerűbb anyától? Hogyan mered te oly vakmerő bizonyossággal állítani, hogy nem tette meg azt, amit én nem tartok lehetetlennek!

Terézia elhallgatott. Megrendült. Nem mert már tovább menni a védelem terén. Ő a hibás, gondolta; először, mert megmutatta, másodszor, mert kint felejtette... Gondatlankodott, ahelyett, hogy nagy éberséggel visszahelyezte volna és hét lakat alá rejtette volna.

A nagy szobában egyszerre nyomasztó csend támadt, csak a kovályó gondolatok marcangolták a két nő szívét, különösen Teréziáét. Korompayné most

már egészen felülkerekedett a gyanújával és majdnem bizonyosra vette a Janika bűnösségét.

— A szobában senki sem járt tegnap óta — mondotta, — a takarító személyzet sem jöhetett be, mert nem engedtük, úgy-e, mivel már tegnap este észrevettük a bajt. Fölkutattunk mindent. A tok az ott van, a gyűrű nincs. Elvándorolt volna, elgurult volna, mint a mesebeli gyűrűk? Az lehetetlen, ma már nem történnek efféle csodák. A gyűrűt Janika vitte el, senki más itt nem volt, legfeljebb az anyja, aki mint kulcsárné, az ajtókat megvizsgálja. De arra nem mernék gyanakodni, évek óta itt van és sohasem nyult semmihez. A fiú azonban más. Ott sok minden ok közrejátszhatott. Terézia, ne ellenkezzél, ne mondj ellent, a dolgot most már én magam veszem kezembe és meg kell tudnom mindent.

Terézia megroskadva, érvekből kifogyva, megadta magát.

— A te bölcseséged vezessen ki minket a bajból, édes jó anyám. Én gyermeki szívvel meghódolok előtted. Bocsásd meg, ha okoskodó voltam, — szólt végül és alázatosan kezet csókolt Korompaynénak.

*

Egy óra muva már a kegyelmes asszony színe előtt állt Zsuzsó néne és fia, a sugárnövésű, komoly Janika.

Korompayné ridegen, bizonyos felsőbbséges érzettel beszélt hozzájuk.

— Baj esett a kastélyban, egy olyan dolog,

amire tudomásom szerint, még nem volt példa itteni tartózkodásunk idején. Elveszett a Korompay grófi család, megszentelt talizmánja, egy opálgyűrű, az, amit Terézia tegnap délután, gyermeki megfeledkezéssel rejtekhelyéből ki mert venni és Janikának megmutatni. Megfeledkezése valóságos gondatlansággá fajult, kint hagyta a drága kincset, ahelyett, hogy visszatette volna ismét nagy gondosan oda, ahonnan kivette. A gyűrűt tegnap óta hasztalan keressük; csak üres tokja mered reánk. Elveszett a gyűrű.

A kulcsárné összetette a kezét, úgy mondta:

— Miért nem kegyeskedett szólni, hadd kerestem volna én is, hátha megtaláltam volna! Hisz ebben a kastélyban még sohasem veszett el semmi.

A grófné eszében megvillant valami. Úgy látszik, ezek már tudták, miről van szó s ha Janika a magáról megfeledkezett bűnös: tudniok is kellett és, ime, megrőkönyödtek a saját tettüktől! Tán már el is hozták és mert az anya a keresés ürügye alatt visszacsempészi majd. Jó asszony volt mindig. Óh, bár így volna! Szólt tehát a szegény, megtört asszonyhoz!

— Menjen csak be és keresse hát! Én már eleget kutattam. Menjen be maga is, Janika, — szólt a fiúhoz a kegyelmes asszony — és keressék együtt, hátha jobb a szemük, mint a mienk! Megjegyzendő, bent kell lennie, mert tegnap óta egy lélek sem volt a szobában. Vagy ott van, vagy pedig megmagyarázhatatlan módon eltünt. Menjenek csak és keressék. Keressék, kérem, önök még tán megtalálhatják. Önök...

De oly hidegen, oly gyanakodóan adta ki azt a parancsot a grófné, hogy Janika szinte megreszketett lelkében, testében egyaránt. Most már tisztában volt a dologgal, tisztában volt a váddal, mely rettentő súlyával majdnem leütötte a lábáról. A grófné reá gyanakszik. Senki sem volt tegnap óta a szobában, mondotta. Óh, Istenem, sóhajtott keservesen, bárcsak megtalálnók!... De mi lesz, ha meg nem találjuk! Nem mert gondolni se rá. Csak indult anyja után a hűvös, nagy szobába.

Itt Terézia ült, gondolatokba mélyedve. Mikor a belépőket észrevette, meglepetten ugrott föl helyéről és Zsuzsó néénéhez rohanva, minden gondolat nélkül átölelte. Janikát is kedvesen fogadta, bár első pillanatra megdöbbent annak fájdalmat sejtető, borongó tekintetétől.

— Eljöttek, eljöttek, — zengte édes hangja.

— Keresni jöttünk. A gyűrűt hátha mi találjuk meg — rebegte a jó asszony!

— Csak az Isten adná! — tette hozzá a leány. Aztán a Janikához fordult:

— Magának jó szeme van, jöjjön, keressük, Janika!

Oly tiszta, őszinte volt ez a biztatás, hogy a fiú sejtése egy percre megkönnyebbedni látszott. Tán még se! Még se gondolják, hogy ő. Egyszerre piros lett, mint a főtt rák és szeretett volna elsülyedni szégyenében. Elmenni messze, messzire. Borzasztó gondolatnak is, hogy ő valamihez hozzá nyúlt, ami nem az övé. Borzasztó vád; ebbe bele lehet halni.

A szobában egyszerre elhallgatott a beszéd zaja;

a járás-kelés, motoszkálás zsongása töltötte el a szoba csendjét. Kerestek. De az idő hiába telt-mult, egyikök sem kiáltott föl:

— Megvan, megvan!

Senki sem kiáltotta a megváltó igét s az eredménytelenség lehangoló érzése ott ült az arcokon, mint egy fekete árnyék. Végre is Szűrszabó Jánosné roskadt le egy divány lábainál, keserű zokogásba törve ki:

— A jó Isten elhagyott minket egészen. Elvesztünk, Janika. Az a gyűrű nem kerül meg.

És ott feküdt a szegény asszony a fényes parketten, kétségbeesve, megalázottan. A fiú az egyik oldalon térdelt mellette, a komteszka a másik oldalon.

— Édesanyám!

— Zsuzsó néne!

A fiú nem tudott többet szólni, szeméből patakzott a könnyek árja. Terézia erősebb volt, vigasztalta a kétségbeesettet:

— Ne búsuljon, ha meg se kerül! De mért ne kerülne meg, Zsuzsó néne! Megkerül, megkerül az a gyűrű! Nincs ebben a kastélyban lélek, aki azt el tudta volna vinni! Megkerül, meglássa!

Olyan hittel teli volt a komtesz szava, oly meggyőződéses, gyermekies, boldog, vigasztaló, hogy a szegény asszony magához tért s elhitte, hogy csakugyan megkerül.

— De honnan gondolja, drága komteszka? — kérdezte megkönnyebbülten, bár nem minden kíváncsiság nélkül.

— Nem tudom, Zsuzsó néne. Valami sugja bent

a szívemben. Csak maga ne búsuljon, csak maga keljen föl!

Szűrszabó Jánosné föl is tápászkodott, de csak úgy támolygott végig a nagy szobában, mint valami lábadozó beteg. Úgy ment kifelé, jelenteni a kegyelmes asszonynak, hogy a gyűrű nincs meg. Ott álltak meg előtte abban a másik szobában, mind a hárman, lehorgasztott fővel, várva a szigorú ítéletet. És a kis komtesz is ott állt velük, mintha hozzájuk tartozna, mintha ügyök, bajuk közös volna.

A grófné arcát harag sötétítette el. Hiába volt minden igyekezete, meggyökeresedett már benne a gyanú, hogy azt a gyűrűt a Janika vitte el. De ki is vihette volna el más! Szinte indulatosan ugrott föl a helyéről s rájuk kiáltott:

— Pedig azt a gyűrűt csak maguk tudhatták volna megtalálni, Szűrszabóné, csak maguk! Menjenek haza, nincs szükségem többé a szolgálatjára.

Azzal becsapta az ajtót és otthagyta őket. A két lélek úgy állt ott, mint egykor ős-szüleink állhattak, mikor az Úr az édenből kitudta őket. Zsuzsó néne érzés-rohamában utána akart futni a kegyelmes asszonynak, hogy átölelje a lábát, bocsánatért, kegyelemért esdekeljen, de aztán megállt s valami belső nagy érzés, az ártatlanság fölemelő érzete megerősítette s lábon tartotta. Most már nem roskadt össze, állt a helyén. Majd körültekintett s hogy Teréziát ott látta még mindig, hozzája fordult.

— Komteszka, maga is hiszi rólunk, hogy mi vagyunk a tolvajok?

Terézia a keblére szorította az asszonyt.

— Mindent elhiszek, de ezt az egyet soha — mondta vigasztalóan.

— Áldja meg a jó Isten, csak felét viszem el annak a borzasztó vádnak, amely ránk szakadt. De elég nekünk ez is. Éppen elég.

Azzal elindult az ajtó felé és mentek kifelé: elől az asszony, mellette a komtesz, mögöttük a fiú. S amint egy-egy ajtó becsapódott mögöttük, mintha a szegény asszony szívére egy-egy nehéz kő szakadt volna. Mentek, mentek s egyszerre csak kint voltak az udvaron, aztán kint a kertben, de a kis Terézia még mindig nem tágított mellőlük. Elkísérte őket egészen a park végéig. Ott megcsókolta Zsuzsó nénit s Janikának kezét nyujtotta s nagy tiszta kék szemével bátorítóan: a fiú szemébe nézett, mintha csak ezt mondta volna neki:

— A világ mondhat rólad akármit, én hiszem, tudom, hogy te ártatlan vagy! Emeld föl a fejedet!

Janika érezte ezeket a ki nem mondott igéket, de mikor kis lakásukba érkeztek, leült mégis egy sarokban és csüggedt szívvel, fájdalmas lélekkel bámult bele a levegőbe. Ott ült sokáig, míg csak az édesanyja nem ült melléje. A jó asszony már megnyugodott.

— Ne búsulj, fiam, ne öld a szívedet! A komteszkának van igaza, az a gyűrű megkerül. Ki vitte volna el?... Megkerül, Janikám! A kegyelmes asszony pedig röstelkedni fog. Sajnálni fogja, hogy igaztalan volt hozzánk... Meglátod!...

Janika ajkaihoz szorította édesanyjának a munkában összeaszott, kék-eres, dolgos kezét.

— Csak úgy is legyen aztán, édesanyám! Csak el ne pusztuljak odáig.

*

Multak a napok, hetek, hónapok, de csak nem lett úgy, ahogy azt Terézia és Szűrszabó Jánosné gondolták. A gyűrűnek se híre, se hamva. A kegyelmes asszony napról-napra idegesebb lett, már egészen belesoványodott a gondba, mely a gyűrű elvesztésével ránehezedett. Mit fog mondani a rokonságnak, akik a gyűrűt szörnyen számon tartják, sőt már kérték is tőle!? Szinte kétségbeesett s haragja, ahelyett, hogy enyhült volna Szűrszabóékkal szemben, inkább növekedett. Senki sem hitt már többé abban, hogy az opálgyűrű még valaha megkerül, csupán a komtesz s talán még a jó Zsuzsó néne. Janika már végkép lemondott, még a reménységről is. Napról-napra csüggedtebben járt-kelt s jövőjével is alig törődött már. Pedig itt volt az ideje, pályát kellett választania. Bánatos szomorú szíve kerekedett fölül. Egy nap azt mondta az édesanyjának:

— Az Isten szolgája leszek, papnak megyek, édesanyám!

Szűrszabóné megsímogatta a fiú szép, nyilt homlokát és megcsókolta. Neki sem volt kedve ellenére hogy a fia pap legyen!

— Még püspök is lehetsz, édes fiam! Az Isten megjutalmaz szenvedésedért!

XI.

Kivágják a Janika fáját.

Egy szeptemberi napon Korompay grófné, nyilván nagy haragjában, kiadta a rendeletet, hogy azt a tizenhetedik hársfát, mely a Janika nevet viselte volna, vágják ki! Vágják ki, de azonnal, mert ez a fa nem állhat egysorban a többivel, amelyek oly tiszteletreméltó nevek viselői. Terézia könyörgése, hogy anyja engedjen szándékából, meghiusult; az ideges, haragos grófné megmakacsosodott és nem engedett az elhatározásából egy jottányit sem.

— Pusztuljon! Vágják ki!

Másnap már fölharsant a balták hangos csapkodása, amint nekimentek a gyönyörű és egészséges törzsnek. Szinte sírt az a sok fejszecsapás, szinte zokogott. A fa megrendült és vonaglani látszott kinjában. A madarak ijedten röppentek el ágairól s a levelek reszkettek szomorúságukban. A vágás helyén, ahol a fát a fejszeütések érték, oly dúsan ömlött a fiatal törzs nedve, hogy akár könnyhullásnak is beillett volna. Terézia mélységes meghatottsággal nézte a halálos ítélet végrehajtását. Többször elfordult és végül el is ment onnan. Nem birta nézni. Elment a park egy másik zugába, de oda is hallotta a fejszecsapásokat. Fájdalmas, megindító hangjai lettek ezek az ő gyengéd lelkének.

S egyszerre csak egy utolsó, sikoltó reccsenést s nyomában egy nagy zuhanást hallott. Akkor dőlt ki a szép, sudár óriás, a fiatal levente-fa s végig dőlt a térségen és eleven, friss ágai a halálban, mintha szomorúan, testvériesen összeborultak volna a földön.

— Végünk van — mondották és talán imádkoztak is összetett, összetört karjaikkal.

Terézia oda szaladt a zuhanás hallatára, megállt a földrehullt fa előtt és sokáig nézte. Állt, állt, mintha gyökeret vert volna lába, míg nézte a méltóságos, daliás tetemet. S amint elmerengett rajta, szeme megakadt egy művészi készítésű nagy csóka-fészken, mely a fa lezuhanásakor az ágától leszakadt s ott hevert most az is a földön mellette, üresen. Terézia lehajol, hogy bele nézzen, hátha még kicsinyek vannak benne! De ilyen későn már úgy sincs a fészekben fióka madár! Nincsen. Nem volt; ki tudja, hol röpködtek már neveltjei! S ahogy nézegette a jókora madárbölcsőt, nagyszerű fonását, szövését, mocskos üledékét, valami megkapó furcsa tűz-fény csillogott föl mélyében.

A fészek fenekén a törmelék közül alig látszott, de nemes fénye mégis csak kitört. Kivette, kiásta; most már világosan látta, hogy valami kő lesz. Az is volt, mégpedig egy szép drágakő-gyűrű. Egy nagy opálgyűrű, az a bizonyos, az a családi gyűrű, a talizmán, mely egy napon olyan kifürkészhetetlen körülmények közt eltünt a kastély szobájából.

A komtesz lélekzetet is alig tudott venni meglepetésében. Csak megtisztogatta hamarjában és szaladt vele föl a kastélyba, az édesanyjához, meg sem pihenve, míg oda nem tette a kezébe.

— Anyám, az opálgyűrű!

A grófné halavány arcát az öröm pírja futotta be, amint kezébe vette a már elveszettnek hitt családi kincset.

Hol vetted, honnan hozod, Terézia? — kiáltotta szinte kételkedve a dolog valóságában, a meglepett grófasszony. —

Terézia elmondta, hogy jutott hozzá az imént. Most már elnézték mind a ketten s könnyű volt kitalálniok elveszésének immár többé nem rejtélyes útját. A nyított ablak párkányáról a csóka lopta el, ez a tolvajmadár! De hogy erre nem gondolt senki, szólt a grófné.

— Most jut eszembe, hogy amikor kinyítottam a dobozt és kivettem a nyított ablak beáradó fényénél a gyűrűt, egy lomha csóka röppent el a fák közt s leült az egyikre — mondta Terézia.

— Látod, Terézia, milyen egyszerűek a dolgok s mily kevéssé tudjuk meglátni őket egyszerűségükben!

— Szegény Zsuzsó néne, szegény Janika! Mennyit szenvedtek!

A grófné arca elsápadt. Majd halkan megszólalt, szinte félve:

— Mit tudsz róluk, Terézia?

— Már régebben nem voltam náluk, nem mehettem el, eltiltottad.

— Üzenj értük, azonnal jöjjenek ide!

Egy negyed óra mulva már ott volt Szűrszabó Jánosné. Reszkető lábakkal várta a kegyelmes asszony parancsát, mely azonban csodálatos szelídséggel hangzott és nem is volt parancs, hanem meleg kérdés?

— És a Janika? Hol van a fia?

— A Janika? Elment. Egy hónapja van már a

fejérvári szemináriumban. Pap lesz. Már írt is. Azt írta, boldog, hogy az Isten szolgájának állt be. Sohase jön ki többet, úgy szeretik ottan.

A kegyelmes asszony arca most megint pirba borult. Valami különös, megindító érzés zsibongatta végig. Mintha röstelkedett volna; de elpalástolta. A kis Terézia ellenben elsápadt. Tágra nyított nagy szemekkel bámult a levegőbe s képzelete maga elé varázsolta a szomorú fiút, amint térdel az oltár előtt s mélységes szent imádságba merül.

Nemsokára ő is ott térdelt imazsámolya előtt, melyen két nagy könnycsepp csillogott, mikor egy jó félóra mulva fölkelt onnan.

A KÉT JUDIT

— KIS REGÉNY —

Szeptember 3-ika, pompázó reggeli idő. Az óramutató fél nyolcat jelez. A nyárvégi Nap kerek piros orcával tülekedik fölfelé a végtelennek látszó pesti síkság fölött. Sugarainak özöne megaranyozza Budapest házait, kandi tornyait. A fény és a melegség, mely a sugarakból bőségesen kiárad, belopódzik az emberek szívébe is.

A város arculata megragadó. Fiatal és üde. De talán seholsem annyira az, mint a Várhegy alatt meghúzódó, csendes Ilona-utcában. Csillogó fehér pántlikának tűnik fel az utca térsége, melyet a hegy felől zöld koszorú szeg be. A jóképű, formás kis házak szinte mosolyognak a reggeli derűben, a tarka szín ezer pompájában. Épen a reggeli „tornájukat" végzik el: megfürdenek, megmosakodnak a legfrissebb fénysugarak áradatában.

A házak közül az első tekintetre is kiválik egy ódon, egyszerű, de ízléses külsejű emeletes ház. Valamivel beljebb épült az utca sorából s az emelkedő hegyoldalon olybá fest, mint egy odaragasztott, hejre kis fecskefészek. A földszint közepén látszik a régies boltíves kapu, jobbra-balra két-három ablak. Az emeleten pedig, ép a kapu fölött, függ az erkély,

melyről a világ legszebb panorámájában: Budapest ezerszínű képében gyönyörködhet most az, akit az ég tájérzékével megajándékozott.

Ezen az erkélyen áll mostan egy tízéves kis leány: Balogh Judit. A „Juditka", a Balogh István könyvkereskedő uram legkisebb csemetéje. Még egyszer körülnéz az egész környék képén, de csak azért, hogy lássa a Viziváros testén általkanyarodó Kővár-utca szalagját. Ebben az utcában áll ugyanis az a ház, melynek falai közt nyolc órakor neki már pontosan meg kell jelennie. A ház a kerület egyik polgári leányiskolájának épülete. Pirostéglás, nyájas fala szeretettel integet a kis leánynak.

Juditka boldog, mégis azonban némi szorongó érzést rejteget odabent. Boldog, mert ő e naptól fogva már a nagyobb leányok sorába tartozik majd. De milyenek lesznek vajh azok a leányok, milyenek a tanárnők, akik igen sokat tudnak és tőle is majd igen sokat kívánnak. Lesz-e elég erő és ész benne, hogy mindegyiknek megfeleljen? Lesz-e kitartása, szorgalma? Meg egy kis szerencséje is, mert az is jó.

Bizony, nagy kérdések ezek, olyanok, amik nagyobb leányt is megzavarhatnának, nemcsak egy tízéves apróságot.

A szobából egy határozott, de kedves hang csengett ki az erkélyre:

— Készen vagy-e már, Juditka? Indulhatunk...

— Indulhatunk, mama. Hiszen én már csak magát várom.

Balogh Istvánné, Judit édesanyja ama derék budai asszonyok közé tartozott, kiknek minden

„gondja, gondolatja": a gyermekük, férjük, no meg a házuk. Reggeltől estig el vannak foglalva s egyetlen igaz örömük, ha rendben van gyermekük, háztájuk, férjük. A többi öröm, ami ezen felül van, mind másodrendű ezekhez képest. Az igazi érdem a család jóléte, mely magában hordja jutalmát. S az életnek ez a világosan felfogott célja erőt ad nekik a munkához, növeli kitartásukat, megnemesíti, megfiatalítja lelküket. Innen van, hogy Balogh Istvánné, ki már betöltötte negyvenedik évét, még egészen fiatal asszonynak látszott.

Egyszerű, de formás nyári kalap volt a fején; angolos szabású síma öltözéke, csipkés fehér napernyője, természetes friss megjelenése külsőleg is elárulták műveltségét, józan ízlését. Ép ilyen egyszerűen, ízlésesen volt öltözve a kis Juditka is. Világosszőke hajáról nem fityegett akkora másli, mint a szamárfül. Ápolt haját hátul igen ügyesen egy kis szerény szalag fogta össze.

— Nohát menjünk, Isten nevében, kis leányom, — mondotta az útrakész asszony, — előbb azonban apához is be kell néznünk.

A földszinten, a boltíves kapu alatt befordultak egy nagy, kettős tagozatú szobába, vagyis az üzletbe. Ez volt a Balogh István uram könyvesboltja. Különös egy üzlet; az utca felől nem is volt egyenes bejárata, csak a kapu alól. A polcok egészen elborították a falat és szinte roskadoztak a gondosan reájuk rakott sok-sok könyvtől. Volt az üzletben papír, írószer, vonalzó is, de látszott, hogy ezt csak úgy mellékesen tartják itt. A fő a könyv. Amazokért főkép a kör-

nyéken lakó diákok jöttek be; ezeket a tanárok, tudósok keresték, nemcsak budaiak, hanem pestiek is, néha az ország legtávolabbi helyeiről valók is, olykor bizonyos külföldiek is.

Balogh István uram, amint azt az üzleti világban mondják: szakértő (specialista) volt a könyvügyek terén. Nemcsak vadonatúj, cifra könyveket tartott polcain, hanem ritka régi műveket is, amiket tudósok keresnek, műgyűjtők, gazdag magánosok, akik szeretik a könyvet tartalmáért, külsejeért, kiállításáért, ódonságáért, keresett voltáért, ritkaságáért.

Kora reggeltől késő estig dolgozott Balogh István az ő kedves és becses könyvei közt. Ha nem voltak vevői, maga nézegette, olvasta, a sérülteket gondosan javítgatta, osztályozta; a ritka példányokat beírta egy erre a célra külön tartott ábécé-rendű nagy könyvbe s ott a könyv rendes adatain kívül annak általa ismert egyéb nevezetességeit is feljegyezte. Valóságos kis életrajzok voltak ezek, a tudósok, könyvgyűjtők nem egyszer elragadtatással fogadták az adatokat. Észrevették, hogy a nagyműveltségű könyvárus nemcsak afféle „boltos".

Balogh István uram azonban jóval öregebbnek látszott a feleségénél. Mintha maga is hozzászürkült volna a sok fakó könyvhöz. Ámde szeme csupa melegséget, érdeklődő fiatalságot árult el. Most is, hogy az asszony és a kisleány beléptek a helyiségbe, kiderült, szinte megifjodott.

Juditka kezet csókolt neki:

— Csókolom a kezét, édes apa.

— Hát ma mégy először a polgáriba? — kérdezte jóságos mosollyal az apa.

— Először, apa, először, — felelte a kis leány és olyan volt, mint a rózsa, a nagy izgalomtól.

Balogh István megsímogatta kis arcocskáját és lehajolt hozzá, hogy megcsókolja.

— Isten veled, Juditka! Tedd meg a kötelességedet, aranyom, hogy jó híredet halljam, mint eddig is!

A kis leány kissé elérzékenyedett a meleg szavaktól, nagy kék szemei megnedvesedtek. Az apa ezt észrevette s még egyszer megcsókolta. Aztán köszönt az asszonynak is, aki a kis leánnyal most már elindult, hogy valamikép el ne késsenek mingyárt az első napon.

Az iskolába érve, csakhamar megtalálták az első B) osztály termét. Az osztályfőnöknő fogadta őket, barátságos arccal, szíves szóval.

— Balogh Istvánné vagyok, — mutatkozott be az asszony —, a kis leányom, Balogh Judit, aki rendes tanulója akar lenni a tanárnőknek és az iskolának.

— Akkor jó dolga lesz, — jegyezte meg félig tréfásan a tanárnő. — Nos hová ültesselek, Judit?

— Ahová tetszik a tanárnőnek, — szerénykedett a kis leány.

— Jól van, akkor ülj ide a második padba, itt még van egy üres hely és a szomszédod is éppen a Judit névre hallgat. Ő a Várady Judit. Legyetek jó barátnék, és jól viselkedjetek!

— Nagyszerű, hogy épen Judit mellé került az

én Juditkám is, — hálálkodott az asszony s megemlítette kedvesen, hogy harminc évvel ezelőtt ő is ép így lépett ebbe az iskolába. Egy kis beszélgetés után aztán elköszönt a tanárnőtől, akit szeretetreméltó szíves léleknek talált az első találkozástól kezdve.

A két Judit pedig, jól szemügyre véve egymást, szintén meg voltak elégedve a helyzettel s várták türelemmel mindazt, ami jönni fog.

Az egyik szőke volt, gömbölyű piros arcocskával, ibolyakék nagy szemmel. Jó húsban levő kis dundi. A másik barna volt, kissé keskeny, de szabályos szép az arca, jókora nagy a fekete szeme. Nyulánk alakján semmi fölösleges hústeher.

— Hogy is hívnak téged? — kérdezte a barna Judit, felhasználva az első alkalmat, amint szólnia lehetett.

— Balogh Juditnak, — felelt a szőke. — És neked mi a neved?

— Felsőszapolyai Várady Judit, — jelentette ki a barna kis lány. — Az apám ügyvéd. És a te apád, Judit?

— Az én édesapám könyvkereskedő.

— Tanult ember? — kíváncsiskodott a barna, aki különben első tekintetre is sok értelmességet árult el.

— Óh igen, édesapám reggeltől estig mindig könyveket rendez és olvas. Csak vasárnap van velünk egész nap. Akkor ki szoktunk rándulni a Svábhegyre, a Disznófőhöz, vagy pedig a Hűvösvölgybe.

— Az én apám nem rándul ki velünk, mert sok

dolga van. Vasárnap pedig nem szeret a zöldbe menni, mert, azt mondja: sok ember van ott, akik nem viselkednek mindig elég úriasan. Ilyenkor apám a klubba megy.

— Jé, mi az a klub? — vetette fel ártatlan kíváncsisággal a kérdést Balogh Judit.

Fölényesen, szinte gúnyorosnak tetsző mosollyal felelt a másik:

— Hát te azt nem tudod? Olyan hely, ahol sok szoba van és az úriemberek ott elszórakoznak. Olvasnak, cigarettáznak, beszélgetnek és tarokkoznak.

— Milyen sokat tudsz te, — csodálkozott a kis dundi. — Én nem tudok annyit, mert az én édesapám nem jár a klubba s ilyesmiről nem is beszélt még nekünk soha.

A tanárnő, aki eddig kint volt, épen belépett a terembe. A beszélgető leánykák egyszerre elhallgattak, mindenki figyelt. Kezdődött a munka.

Felolvasták a rendszabályokat.

* * *

Karácsony felé járt már az idő. Havas téli délután volt; sűrű egymásutánban gyülekeztek a szülők a Kővár-utcai polgári leányiskola nagytermébe az igazgató hívó szavára, hogy a hirdetett szülői értekezletet megtartsák. Érdekes tárgy szerepelt a meghívón: Az Ifjúsági Vöröskereszt megalakítása. Egyesek tudták már, miféle intézmény ez, de azért világos képe valójában még senkinek sem volt róla.

Az emelvényen egyszerre csak megszólalt a

csengő; az igazgató megnyitotta az értekezletet, üdvözölte a szép számmal megjelent apákat, anyákat, s fölkérte a mellette ülő tanárnőt, hogy a kitűzött tételt fejtse ki.

A szőkehajú, búzavirág-szemű tanárnő a Tilda néni volt, az első B) osztály főnöke.

Eleinte kissé halkan beszélt, de fokozatosan belemelegedett a mondanivalójába, később egészen bele is pirosodott. Érezni lehetett most már minden szaván, hogy mennyire lelkesedik azért, amit föltár a figyelmes közönségnek.

— Az Ifjúsági Vöröskereszt, ha kellően elterjed, — mondotta —, az emberiségnek és így nemzetünknek is, valóságos áldása lesz. Hivatva van arra, hogy gondolkodás, életfölfogás tekintetében szinte átteremtse a magyar ifjúságot, mely fájdalom, az újabb időben az önzés iszapjában vergődik. Föl kell emelkednie mindennek, ami röghöz ragadottságot jelentett eddig. A megrabolt országot csak egész emberek, egész szívek, egész jellemek tudják majd egésszé tenni. Az Ifjúsági Vöröskereszt arra tanít, hogy önzetlenül adjuk át a köznek azokat a kincseket, amelyek embertársaink boldogulását előmozdítják. Innen, a köztől, annyit vegyen mindenki magának, amennyire szüksége van, hogy boldoguljon, de a köznek rovására ne vegyen el semmit. Ez az önfegyelem az, mely minden igazi műveltségnek kezdete. Különösen három csillag ragyog felénk, mint elérendő eszményképe az Ifjúsági Vöröskeresztnek: az egészség ápolása, a jótékonyság és a munkának a megkedveltetése... Óh, nem fogunk szégyenkezni

többé azért, mert dolgozunk, mert iparosok, kereskedők és földmívelők vagyunk. A jól teljesített munka az élet legnagyobb öröme és becse; az viszi előre az emberiség hajóját, az köti össze a szíveket. Dologtalan, hiú kezecskékkel nem fogunk ékeskedni többé; az úrhatnámság, a gőg, a nyegleség, mint a beteges tavaszi köd, melyet a napsugár áttör és megsemmisít, — eltünik a magyar földről. Itt szociális, egészséges gondolkozás fog kitermelődni társadalmunkban, mely sajnos, eddig az elkülönködéssel szaggatta meg testét: egységes, egész voltát.

A tanárnő lelkes szava, mint csodás gyujtószer, lángra lobbantotta a jelenvoltak szívét, akik mély csendben figyelték és fölitták lelkükbe a szép tanokat. Hangos éljen és taps zúgott föl a végén; egymásután állottak föl és kérték az igazgatót, hogy gyermeküket vegye föl, írja be ebbe az áldásos irányú egyesülésbe.

Elsőnek, aki ezt cselekedte, Balogh Istvánné jelentkezett.

— Nagyon kérem az igazgató urat, hogy az én kislányomat el ne felejtse valahogy beírni az Ifjúsági Vöröskeresztbe. Mindent el fogunk követni az urammal, hogy méltó, kötelességtudó tagja legyen.

Egy szerényen öltözött, de intelligens arcú apa ezt mondta:

— Mindent, amit pályámon elértem, öntudatos, de önzetlen munkámnak köszönhetek. Kérem a leányom fölvételét. Tanulja meg ezt ő is!

Egy középkorú barátságos arcú úriasszony áll föl utána:

— Engem ifjúkoromban arra tanítottak, hogy ne dolgozzak, mert eldurvul a kezem. A nőnek finom, patyolatos legyen a keze. Azóta megtanultam, hogy ezekkel a patyolatos kezekkel akár egy országot is el lehet veszíteni. Kérem a lányom fölvételét én is, és köszöntöm a lelkes tanárnőt, az igazgatót, mint az ügy apostolait.

Igy ment ez egymásután, odaadó lelkesedéssel. Az igazgató és a tanárnő alig győzték a jelentkezők neveit fölírni. Csupán egy asszony nem állt föl s nem íratta be a leányát. Előkelően, fekete selyemruhában ült az első sorban; aranykeretű, nyeles szemüvegét többször emelte az orra fölé s vizsgálta a tanárnő arcát, öltözékét és kezét. Szó, ami szó, a tanárnő keze, bármilyen kedves kis kéznek is tünt föl: munkában edzett, erélyes, erős kéz volt mindenek előtt. Határozott mozdulatai is erre vallottak. A ruha is egyszerű volt rajta, bár igen szép karcsú alakot és egészséges testet takart. Az arcot azonban nemcsak a szép forma, a gyönyörű szemek tették bájossá, hanem az a csodálatos, elrejthetetlen fény, egy-két vonás, mely a nagy műveltségnek, a lelki kiválóságnak eltagadhatatlan jele.

A fitymálódó úrinőt a tanárnő jól látta, de tettét nem vette észre. Minek! Akit a társadalom, az ország dolga, gyermekének a java nem érdekel, viselhet bármennyi ékszert, bármilyen bársonyt és selymet a testén, ülhet akármilyen előkelően, hiába, nem művelt nő a szó nemes értelmében. Ez az a veszedelmes álműveltség, mely semmit sem ért meg és csak a külsőségek keserves rabja. Ezek sorából telnek azok, akik

a legújabb legvadabb divatoknak hódolnak, akik ott vannak mindenütt, ahol parádézni lehet, de hiányoznak mindama fontos helyekről, ahol családjukat, gyermekeiket és az emberiséget nemesen, önzetlenül szolgálhatnák.

A tanárnő nem ismerte személyesen, de viselkedéséből már alkotott róla véleményt. S ahogy lelki szemével, de minden harag nélkül, észrevétlenül elelnézte s gondolkodott róla, egyszerre, hogy-hogynem: az a sejtelme támadt, hogy ez senki más nem lehet, mint a kis Várady Judit édesanyja. A gazdag és előkelő ügyvédné, aki a derék tanárnőt, leánya osztályfőnökét, eddig még arra sem érdemesítette, hogy legalább egyszer fölkeresse és érdeklődjék kis leánya sorsa felől. Tilda néni ettől a perctől fogva megbocsátóbb tekintettel fordult feléje. Ő bizony, bármennyi oka is volna rá, nem fog neheztelni erre az elfogult, büszke asszonyra, aki mégis csak az ő tanítványának édesanyja. A bájos, kedves Tilda néni lelkében ily aranyos érzés lakozott. Ritka, páratlan tanító-lélek volt, kincset érő dísze nemcsak egy iskolának, de a magyar társadalomnak is. Csak az ilyen lélek tud hatni igazán.

Az igazgató végül meleg szavakkal köszönte meg a tanárnő előadását, mellyel az Ifjúsági Vöröskeresztet oly remekül megvilágította, s megkérte mindjárt, ami természetszerűen folyni látszott már az eddigiekből, hogy vállalja el annak vezetését. A tanárnő szerényen, minden szabadkozás nélkül kijelentette, hogy a kérelmet magára nézve kötelességnek tekinti. És újra fölzúgott a taps és az éljenzés. Ezzel az ünnep-

léssel ért véget a szülői értekezlet. Az emberek fölkeltek és mindenki az emelvény felé sietett, hogy az igazgatónak, de főképen a tanárnőnek egyenként is megköszönjék az ügyért kifejtett eddigi fáradozásukat. Nagy embergomolyag hullámzott az asztal körül, de a Várady Juditka édesanyjának nézett úrinő bizony most se ment oda. Valakivel szóba állt, látszott rajta azonban, hogy már haza készül. Tilda néni, ki mindezt jól látta, egy hirtelen pillanatban feléje sietett, dolgos kis kezét nyujtva neki, tisztelettudóan ő mutatkozott be, s kérte, hogy legyen kegyes a nevét megmondani, mert a jegyzőkönyvbe a jelenlevők nevei közé őt is be kell jegyezniök.

Az úrinő a barátságos közeledésre mintha egy kissé zavarba jött volna, erőltetett nyájassággal így mentegetőzött:

— Óh, hiszen nekem kellett volna mennem! De annyian körülvették nagyságodat, hogy máskorra szándékoztam a bemutatkozást halasztani. Felsőszapolyai Várady Viktorné vagyok, a Judit anyja, aki a nagysád osztályának a növendéke.

— No, ennek kétszeresen örülök, — felelt a tanárnő. — Kis tanítványaimat én nagyon szeretem és különösen boldog vagyok, ha édesanyjukat is megismerhetem. Judit édesanyját eddig csak elképzelni próbáltam, most hál' Isten, erre többé nem szorulok.

— És hasonlítok az elképzelthez? — kérdezte Váradyné nem minden kíváncsiság és rejtett gyanakodás nélkül.

— Eléggé.

— Javamra vagy nem?

— Mindenesetre igen, — mondta a tanárnő, bár látszott rajta, hogy ez inkább a kötelező udvariasság szava volt.

— Hogy viselkedik a lányom?

— Alkalmazkodik az iskola törvényeihez s azt hiszem, rövid idő mulva szeretni is fog minket: „szívből, igazán", mint a költő mondja.

— Hisz annyit beszél az iskoláról és magukról. Szereti magukat, annyit mondhatok. Bár nekem az az elvem, hogy otthon másról is kell beszélni, mert az iskolai nevelés magában egyoldalú. Érdeklődjék ő más iránt is, az élet iránt, amelyre készül; a sokfelé ágazó társadalmi kötelezettségek ne találják tájékozatlannak.

— Korai dolog ez még, ne méltóztassék ezzel terhelni Juditot. Most csak végezze el azt, amit mi gyenge vállaira rakunk. S majd ha ez jól sikerül: erre kell építeni tovább... Erre a fundámentumra... Igaz, óhajtja-e őt beiratni az Ifjúsági Vöröskeresztbe?

Váradyné nem mert őszintén kirukkolni azzal, amit bensejében rejtegetett. Keveselte ő azt a szép intézményt. Gondolatvilága annyira elütött attól, amire itt tanítottak, hogy a leányát nem is akarta ilyen eszmények felé irányítani. Azért hát némi kerteléssel azt válaszolta:

— Majd meglátom még. Mindenesetre gondolkodni fogok erről és értesítem majd nagyságodat.

Ekkor már kifelé tódultak az emberek, ment mindenki a dolga után.

A tanárnő és Váradyné is elbúcsúzkodtak. A terem egyszerre üres lett. Alig maradt benne más, mint

a jó Tilda néni, aki rendezgetni kezdte az iratait s mire elkészült, szintén kifelé tartott. Az utolsó volt már, mint mindig, hazafelé a — munkából.

Multak a napok, hónapok. Elmultak az évek is. Az Ifjúsági Vöröskereszt az I. B)-ben épp úgy, mint a többi osztályban megalakult és virágzásnak indult. Tápláló esze a Tilda néni lelkesedése volt, aki fáradságot, időt nem kímélve vezette.

A két Judit is tagja lett. Balogh Judit azonnal a megalakuláskor, a másik, a Várady Judit csak egy félév mulva lépett kötelékébe, de akkor sem egész szívvel. Sokat mulasztott, törvényeit nem tette vérévé, csak úgy ahogy bevette, de nem élt velük, mint természetes lelki táplálékkal.

Tilda néni sokat fáradozott ugyan, hogy ez máskép is, jobban is legyen, de sehogy sem tudott teljes eredményre vergődni ennél a másik Juditnál.

A virágzó egyesület akkor már a harmadik évet is betöltötte, a két Judit pedig már a negyedik osztály növendéke volt.

— Jaj, be hamar mult el az idő — mondották a lányok, nem csupán a tanárnő —, maholnap már vége lesz a negyedik évnek!... És ők mehetnek, ki jobbra, ki balra. Bizony fájdalmas lesz a búcsúzás!

— No de addig is dolgozzunk, tanuljunk, gyerekek, — buzdította őket Tilda néni, szokott őszinte hangján.

* * *

Balogh Istvánné bent ült a barátságos bolthelyiségben; az urával beszélgetett, aki közben könyveivel

is foglalatoskodott. Valami kedves könyv lehetett a kezében, mert egészen kiderült láttára. Az asszony meg is kérdezte:

— Micsoda könyv az, István, hogy oly nagy szeretettel nézegeti?

— Ez, fiam, ez Petőfi: *János vitéz*ének az első kiadása. Ma vettem. Igen kedvező áron jutottam hozzá. Úgy örülök neki, mintha találtam volna. Talán el sem adom, megtartom magamnak.

— Jó ember maga, István, de legjobban a könyveit szereti. Minket már el is felejt, — szólt gyöngéd szemrehányással az asszony.

— Titeket? Hát lehet titeket elfelejteni! — védekezett a derék könyvárus. — Hisz mindig csak rátok gondolok. Mit tegyek még, szívem, hát csak mondd, hogy tudjam! Mert igaz, ez a Petőfi-könyv most egy darabig lefoglalta a gondolataimat, még pedig a legkedvesebbeket, amiket máskor nektek szoktam szentelni. Bocsásd meg ezt nekem! De délután már ismét a tiétek vagyok, s azontúl is.

— Nem is azt akarom én, hogy udvariaskodjék, István, hanem inkább azt szerettem volna, hogy a kis Juditkánkról egy kicsit beszélgessünk — vetette ellen az asszony.

— Miért? — kérdezte a férfi aggodalmaskodó hangon — tán valami baj van?

— Baj nincs, hála Istennek, de a leányka nő és mintha valami elhajladozást vennék észre nála.

— A testében? — kérdezte megnyugtatóan, elrejtve csodálkozását a férfi, az apa —, hisz olyan, mint a nádszál! Egyenes, egészséges.

— Jól mondja, hogy mint a nádszál. Ámde a nádszál ingadozó növény. S a mi kis Juditunk mintha a lelkiekben ingadozna.

— Csak nem? Olyan aranyos kedves! Nem vettem észre rajta semmi változást.

— Kedves, az igaz, de olyan jelenségeket tapasztalok nála, amik nekem nincsenek ínyemre.

— Például?

— Nagyzol. Többnek akar látszani, mint ami. És mintha röstelné a munkát.

— A munkát? — döbbent meg az apa.

— A minap nem kaptuk meg a tejet. Azt mondtam neki, Juditka, menj a tejcsarnokba és hozz onnan két litert. Ott van az üveg a konyhában, mosd ki, aztán siess! Ha a tejcsarnokban nem volna, próbálj szerencsét a vásárcsarnokban. Ügyeskedj!

— És talán nem ment el? — ijedezett az apa.

— Elment, de titokban lógatta a kis orrát. Az üveget nem mosta ki szívesen és immel-ámmal húztahalasztotta a dolgát. Aztán megtörülgette és papirosba pakkolta. Nem szóltam semmit, vártam, hogy ő szóljon; de nem tette. Az a papirosba pakolás, az a húzódozás pedig tudod, mit jelentett?

— Sejtem. Derogált neki, hogy tejet kell hoznia.

— No látja, kedves uram! A kis lányunk a család egészséges, okos ősi elveitől oktalan elhajlást mutat. Itt nem szabad megállnunk, nem szabad haboznunk, hanem bölcs eréllyel helyre kell ütni a hibát.

— Ez az, édes asszonykám, ez az — helyeselte a gondolatot az apa. — Helyre kell hoznunk a kizökkent „világrendet". Hát persze hogy: világrendet.

Mit mosolyogsz ezen, asszony? Talán nagy neked a szó és most már engem is nagyzolónak nézel!?

— Inkább azon csodálkozom, hogy tréfálkozik az én bölcs uram!

— Istenem, Teremtőm, hát csak nem esünk kétségbe. A dolog még csekély; még csak a kezdet legkezdetén van a hiba. Mindent jóvá lehet tenni s hála a gondviselésnek, hogy te ezt még idején észrevetted!

— Észrevettem, ámde szeretném, ha a gyógyszer elkészítésében segítségemre lenne.

— Persze, persze — felelt a férfi s szokása szerint hol tegezte, hol magázta a feleségét —, a kúrát, orvosságot együttesen határozzuk el. Maga majd ezentúl többször is el fogja küldeni Juditot ide, vagy oda. Kezébe nyomja a szatyort, vagy a kosarat, üveget s reá bízza a bevásárlást. Úgy mint maga szokta, hadd menjen ő is! Ha szólna, vagy ellentmondva mentegetődzne, kérdezze meg, hogy miért nem teszi s akkor ha nyilatkoznék az okról, magyarázza meg, hogy a munka az Ifjúsági Vöröskereszt Kátéja szerint sem szégyen. Azután mondja meg, hogy maga is hasonlókép cselekszik és cipel haza mindent, amit csak haza hozhat, stb. stb. S azt hiszem, hogy rövid időn belül ez az elhajlás visszahajlik. Kiegyenlítődik a világrend.

— Köszönöm a tanácsot, kedves István, de ne vegye rossz néven, ha nem tartom elegendőnek!

— Szigorúbban akarja megbüntetni?

— Nem. Nem azt akarom. Én a bajnak az okát, az eredő forrását szeretném megtalálni. Ez a gyerek

valakinek a befolyása alá került. Mert hisz itthon ilyeneket nem hallott, a Tilda nénitől, az osztályfőnökétől se tanulhatta, legalább is nem hihető, hisz épen a minap láttam a kedves tanárnőt: annyi pakkot cipelt, hogy két embernek is sok lett volna. Nekünk tehát ezt a lappangó valakit meg kell találni.

— Meg kell, meg kell — hagyta rá az apa —, s erre maga sokkal alkalmasabb lesz, mint én, aki nem kísérhetem a gyerek lépteit annyira.

Ebben a pillanatban egy fényes autó állt meg az Ilona-utcai kis ház előtt. Hatalmas búgás, kattogás jelezte érkezését. A vezető, mihelyt megállította, leugrott helyéről és nagy udvariassággal kinyitotta az ajtót.

Az autóból egy tizenhárom-tizennégy éves kis leány pöndörödött ki és a bent levőtől, egy hasonlókorú kis leánytól rövidesen búcsút vett, mire a vezető becsapta az ajtót, felült ismét az autóra s ugyanazzal a gyorsasággal és zajjal indult további útjára.

A kipöndörödő helyes kis leány pedig nem volt más, mint Balogh Juditka. Egy darabig még utána nézett a vágtató autónak, aztán lassú csöndes léptekkel az ódon díszítésű, jó öreg kapu felé tartott, majd el is tűnt benne.

A Balogh-pár nagy meglepetéssel nézett ki ezalatt az utcára. Az asszony meglátta mindjárt azt is, hogy Várady Judit hozta haza az ő kis leánykáját. Még pedig autóban hozta haza.

— Látod, asszonykám — szólt a férfi —, én már azt az eredő forrást is megtaláltam, melyből a mi kis leányunk táplálkozik.

— Az az autó? Úgy-e? — tette hozzá az asszony.
— Az is.

* * *

Várady Viktorék szép budai házában estély van. Az első emelet ablakai szinte hivalkodó fénnyel néznek bele a halk utca sötétségébe. Az arramenők akaratlanul is föltekintenek rájuk s van olyan is, aki azt gondolja, lám nem is vagyunk olyan szegények! Van még itt pénz. Persze az ilyenek nem látják a szomszéd házak sötétbe vont redőit, a hulló vakolatot, a helyenkint fölszakított háztetőket, az utcák elpusztult, girbe-görbe, hepehupás kövezetét. A fény ordít, a szegénység hallgat és tűr.

Az előkelő és jómódú család vendégül látja ma az ismerősök, jó barátok és rokonok egész tömegét. Hét-nyolc szoba egymás után sorakozva, úszik a fényárban és visszhangzik a jövő-menő urak és hölgyek víg, eleven szavától.

Az alkalom, melyből adódott az estély, igen kedves és szeretetreméltó. Judit, a ház szeme-fénye, ma lett tizenhat éves; a kislányt félig-meddig nagylánnyá léptették elő. Bemutatják.

A fiatal leányok közt is, akik mind bájosak, a kis Judit valóban szépen fest. Karcsú és nyulánk; nagy fekete szeme pedig szabályos szép arcára nem mindennapi érdekességet varázsol.

A nagy teremben szól a zene, a fiatal párok, lányok, ifjak lejtik a divatos táncokat, melyekből sok kecs, de kevesebb egyéniség sugárzik ki. Valami bénító, szürke egyformaság lebeg a mozgó párok fölött, mint fáradt felhő, mely üdítő esőcseppeket alig

tud bocsájtani a szomjas földre. A táncoknak a neve is olyan szomorú, idegen, mint az a robot, amely valójában a lényegük. Messze világok kiélezett formái ezek, s belülük nem a nemes hevület, inkább a kábulat születik. Ha a fiatal leányok és ifjak elnyomhatatlan derüje nem ragyogna felénk a tánc-kaoszból: őszintén sajnálnók őket. De a fiatalság üdesége sokat képes elfelejtetni.

A táncoló párok közt ott van, mint meglepő kedves jelenség: a kis Balogh Judit. Ruhája egyszerű, de ízléses és pompás összhangban van egész megjelenésével. Ő és a ház ünnepelt leánya táncolnak talán a legtöbbet. Alig ülnek, alig tudnak pihenni. A két Judit. A szőke, a barna. A két ellentét s mégis egymást megértő, jó barát, aki mindig s mindenben együtt van. Milyen kedves dolog az ilyen.

Az ifjak közül szép alakjával és komolyságával Radnóti Béla tűnik ki. Még csak egyetemi hallgató, de már ismert neve van. A minap is jelent meg egy könyve, mely mindenütt feltűnést keltett. A könyv egy újabbkori költőről szól és bátor, okos felfogásával a költő körül helytelenül keletkező divatos balvéleményeket a maguk értéktelenségére szállítja le.

Az ifjú Radnóti valami távoli atyafiságban van Váradyékkal s Juditot is régen ismeri, aki barátnéjának, a másik Juditnak különben is sokszor beszélt már róla. Mindazáltal Balogh Judit még sohasem találkozott Radnótival. Ma látták egymást először. És Radnóti annyira kitüntette, hogy a háziúr Juditján kívül mással nem táncolt, csak vele. Azt is lehetne mondani, hogy talán többet is, mint amazzal.

A szünetben, mikor föl és le jártak-keltek a párok, Radnóti a kis Balogh Judittal sétált. Közvetlenül, kedvesen elbeszélgettek.

— Maga Balogh Istvánnak, a műgyűjtő könyvkereskedőnek a leánya? Hisz én az édesapját nagyon jól ismerem. De nemcsak ismerem, hanem nagyrabecsülöm — szólt elragadtatva a fiatal Radnóti.

— Ha ezt most hallaná az édes apám, hogy örülne ennek.

— Megmondhatja neki, Judit. Nekem csak szívességet tesz. Tudja-e, hogy édesapja olyan nagyműveltségű ember, hogy élvezet és gyönyörűség vele elbeszélni. Nyilvántartója minden magyar könyvnek, réginek, újnak egyaránt. Csakhogy ez kevés volna érdemeinek elismereséül. Megbecsülője is a könyvnek és alapos ismerője. Valóságos tudós. Neki drága, lelkes ékszerei ezek a bekötött kis és nagy csodák. Jelenségek, amiknek értelmét, célját is teljesen fölismeri. Lelkét: tartalmát pedig annyira, mint a legtudósabb kritikusok. Csodálkozom, hogy nem ír.

— Azt mondja, akkor nem lehetne jó könyvkereskedő.

— Nagyszerű ez a lelkiismeretesség. Milyen kevés ilyen emberünk van nekünk, magyaroknak, — tört ki lelkesedve Béla majd így folytatta:

— Juditka, nagyon szereti az édesapját?

— Nagyon, — felelte a leány ragyogó arca és szeme, nemcsak a szava.

— De hiszen ezt nem is kellett volna kérdeznem. Oly magától értetődő dolog. Mondja inkább azt, mióta

barátkoznak az én kis rokonommal, a vendéglátó ház Juditjával?

— Judittal? Óh, régen, régen. Tíz éves korunktól fogva.

Béla tréfásan nevetett és évődve kérdezte:

— Van már, úgy-e, hat éve is?

— Annyi. Hát nem sok az!

— Sok is, meg kevés is, Judit. Hiszen maguk még gyerekek.

— Bizony gyerekek. Úgy is bánnak velünk. A mama csak azzal a feltétellel engedett el ma is, hogy tizenegy órára otthon legyek. Hány óra van, Béla?

— Pont tizenegy, — felelte a gavallér, miután óráját megnézte.

— Szent ég, hiszen akkor mennem kell!

— Elmegy? — kérdezte Radnóti. — Ne menjen, maradjon még!

— A világért sem maradhatok. Mennem kell. Az előszobában már biztosan vár rám Kati néne, a mindenesünk, aki haza kísér.

— Más nem kíséri el senki?

— Minek. Közel lakunk ide, pár percnyire.

— De oly sötétek az utcák most. Oly gyenge a világítás. Engedje meg, hogy elkísérjem én is, ha már csakugyan itt van a Kati néne.

— Nem szabad fáradnia. Nem is kell. Jó emberek laknak itt.

— Hát nem engedi meg, Judit? — kérlelte szinte szemrehányó hangon Béla. — Az édesapját én jól ismerem és szeretem, ennyit elfogadhat hála fejében tőlem a leánya.

— Várady néni majd nem jó néven veszi, — szabadkozott Judit.

— Csak örülni fog, ha leánya kis barátnéját elkísérem.

Judit már ment is, hogy fölkeresse Váradynét s észrevétlenül elbúcsúzzék, ami sikerült is. A háziasszony nem igen tartóztatta, ami természetes, mert a kis Juditnak nem voltak ott a szülei. A két család nem járt egymáshoz, bár gyermekeik a legjobb barátnék is voltak. Váradyék úgy látszik, nem nagyon akarták a könyvkereskedőék személyes ismeretségét. Ezek pedig nem kínálkoztak, de nem is vágyakoztak ilyesmi után.

Mikor a kis Balogh Judit elbúcsúzott a másik Judittól, ez kissé kedvetlenül viselkedett vele szemben. Hideg volt, mint amilyen még soha.

— Haragszol rám, Judit? — kérdezte a távozó engesztelő hangon.

— Nem, nem, — válaszolta ez tiltakozva. — Tudod, mennyire, szeretlek, — és megcsókolta barátnéját.

Az előszobában csakugyan ott ült már Kati néne.

— Csak tessék jól felöltözni — mondta —, mert hűvös ott kint az este. Az úrfi is velünk jön? — szólt folytatólag, Radnótira barátságosan tekintve.

— Jön — felelte Judit —, attól tart, hogy a sötétben valami baj érhet bennünket.

— Jól teszi, ha el tetszik jönni. Baj nem ér ugyan minket, de a kis Juditka kisasszony legalább okosan elbeszélgethet. Okosabban, mint velem.

— No csak ilyet ne mondjon, Kati néne — szólt rá tréfásan komolykodva Judit. — Jól tudja, hogy én szeretem magát és szeretek magával elbeszélgetni.

Az előszoba ajtaja becsukódott s ők hárman kint mentek már a hallgatag budai utcán.

Alig beszélgettek, alig fordultak egyet-kettőt, már ott álltak az Ilona-utcai kis ház előtt.

Annyi sok beszélni valójuk lett volna még, de a kurtára szabott út még kurtább ideje hamar elfogyott. Szinte jól esett mindkettőjüknek, hogy Kati néni sehogy se tudott boldogulni a kapunyítással. A jó öreg kulcs, amit a vén zárba illesztgetett, valami okból megmakacsosodott és megtagadta az engedelmességet. Hiába akarta fordítani, nem ment a dolog.

A fiatalok nem igen törődtek a Kati néni vesződésével, észre is alig vették, beszélgettek tovább.

— Nagyon köszönöm, Judit, hogy elfogadta ajánlkozásomat, s én haza kísérhettem. Nem is hiszi, milyen örömöt szerzett vele nekem.

— Barátságosabb volt az út nekem is, — felelte a leány, s a hangjában őszinte melegség rezdült meg.

A Kati néni kulcsa valahogy mégis csak megtette kötelességét, végre a kapu kitárult.

— Jó éjszakát, Judit, álmodjon szépeket, — szólt elválóban Radnóti. Adja át kérem, üdvözletemet édesatyjának!

— Óh, bizonyosan örülni fog ennek az üzenetnek!

— Beszélnem kell majd vele; fontos igen fontos ügyben akarom meglátogatni. Ez egyszer azonban

nem üzleti ügyről tárgyalunk. Más, egészen más ügy lesz az.

S ahogy a leányra tekintett, szemében szokatlan fény csillant meg.

A kapu már régen becsapódott, de Judit még mindig látta azt a csillogást, még mindig hallotta a kedves szavakat.

Mikor benyitott az emeleten a nagyszobába, szüleit még fönt találta. A férfi olvasott, az asszony kézimunkázott. A szobában komolykodó csend volt; a kakukos óra olykori hangos nyekkenésén kívül alig hallatszott bent más.

Mintha eleven napsugár hatolt volna be az éji csendben elhalkult szobába a leány megjelenésével. Az apa is, az anya is felkeltek. A leány megcsókolta a kezüket, ők pedig boldogan össze-visszacsókolták sugárzó, piros arcát. S megkezdődött a kérdezések végtelennek látszó sora: hogy mulatott, táncolt-e, kivel, mit csináltak még, hogy voltak öltözve az asszonyok, a leányok? stb.

Judit alig győzött felelni rájuk. Csak mikor már mindent elbeszélt s mindenre töviről-hegyire válaszolt, elmondotta, hogy valaki haza is kísérte.

— Kicsoda? — kérdezte Baloghné meglepetten, vagy tán inkább kíváncsi hangon.

— Az apa jól ismeri az illetőt.

— Hja, én sokat ismerek. Nem találom ki.

— Megmondjam?

— De mennyire! — szóltak rá egyszerre mind a ketten.

— Radnóti Béla.

Az apa megigazította szemén a nagy pápaszemet. Az anya pedig vizsgálta a leánya arcát.

— Az a fiatal tudós? — kérdezte Balogh István.

Úgy látszik, hogy tudós! Az lesz, mert nagyon okosan beszélt.

— Azt ismerem, Juditka. Komoly fiatal ember, amilyen kevés van az országban mostanság.

— Maguk, édesapa, úgy látszik, szövetkeztek. Hallotta volna csak, hogy beszélt magáról! — S Judit elmondta mind, elmondta azt is, hogy tiszteltette, mikor itt a kapu előtt elváltak.

Balogh Istvánnak jól esett ez a híradás a leánya ajkáról. Mint jószemű és tájékozódott ember: fölismerte a Radnóti értékét már régebben. A boltban ismerkedtek meg. A fiatal ember olyan műveket keresett, amik valóságos unikumok voltak és Balogh István mindig útba tudta igazítani, vagy tudott rajta segíteni. Tudta azt is, milyen munkán dolgozott s elmondta most családjának, hogy az a munka nagy jövőre enged következtetni. Az a Radnóti Béla jeles ember.

— És jó táncos? — kérdezte az asszony.

— De még milyen, — szólt szinte dicsekvőleg a leány.

— Nem is gondoltam volna azok után, amiket az apa elmondott róla. A tudós emberek rendesen rossz táncosok.

— Úgy látszik, abban is helyt áll — jegyezte meg némi büszkeséggel az apa.

Oly gyorsan illant az idő, hogy az öreg kakukos

óra már az éjfelet is elütötte. A derék család lassan aludni készült.

Judit, mielőtt még lefeküdt volna, egy pillanatra kiszaladt az erkélyre s a Váradyék háza felé vetette pillantását. Az első emelet ablakai még teljes fényárban csillogtak feléje.

A két Judit között amaz este óta lassankint hidegülni kezdett a kedves gyermekkori barátság. A Várady Judit nem tudta elfelejteni, hogy a jeles Radnóti Béla annyira udvariaskodott a kis könyvkereskedő-leánnyal. Még haza is kísérte, mikor az ő vendégük volt! Ez megbocsáthatatlan cselekedet volt, de csodálatos, nem a Radnóti rovására írva, hanem az önzetlen, tisztaszívű barátné terhére, aki végre is nem tehetett róla. Mindegy. A gazdag Juditnak, aki kezdett már szeszélyeskedni is, ez nem tetszett.

A kis Balogh Judit pedig, ha szomorúan is, belenyugodott a változhatatlanba. Elvesztette kedves barátnéját. Biz az nagy csalódás. De hátha még jóra fordul minden.

* * *

Elmult tán egy esztendő is: A két Judit még mindig nem találkozott. Az utcán elkerülték egymást. Várady Judit legalább is így cselekedett. A másik sem erőszakolta, látván azt, hogy változtatni úgy sem lehet az ő kettejük dolgán.

Egy reggel azonban Balogh Judit megdöbbentő hírt olvasott az újságban. Rettentően hatott rá. Az volt benne, hogy a gazdag Várady ügyvéd, a Judit édesapja, tönkre ment valami tőzsdejátékban és hogy

a hiányt fedezze, idegen vagyonhoz nyult. A nála levő letétpénzeket is elköltötte, a bíróság pedig ezért félévi börtönre ítélte.

Most jutott eszébe, hogy hallott ő már valamit suttogni itt is, ott is erről az ügyről. De persze, csak arról, hogy „már nem megy olyan nagyban" a Váradyéknál sem. Eszébe jutott az a fényűző pazarlás, amit kifejtettek ezek a szegény emberek, az a nagyzoló, fölényes viselkedés, amit az ő elkényeztetett barátnéja annyi emberrel szemben tanusított! Bizony, minden oktalanságnak megjön a böjtje.

A Balogh-családot szinte lesujtotta a szomorú hír. Semmi károrvendés nem volt ezekben a derék emberekben, ellenben az igazi részvét nyilatkozott meg szavukban, tettükben.

— Meg kell tudnod, Judit, — szólt az asszony — mennyire vannak ezek a boldogtalan emberek. El kell majd menned hozzájuk, vagy írj a Juditkának, hogy nincs-e szükségük rád! Ne felejtsd el, hogy sokat voltatok együtt és sok jóban részesítettek téged! Aztán a Vöröskeresztben is testvérek voltatok, ami arra kötelez, hogy a szerencsétlenségben mutassátok meg tiszta szíveteket. Kiváltkép ebben az esetben, kis lányom, amikor az emberek károrvendése, részvétlensége tobzódni szokott. Az emberek tömege ugyanis nem bocsátja meg a szerencsétlennek a ballépését, aki valamikor jobb sorsban volt nála. A tömeg örül, hogy az örökké fel- s lejáró sorsmérlegen most a diadalmas került lejjebb.

Judit teljesen megértette az édesanyja szándékát.

Pár perc mulva már készen állott és ment a Várady-ház felé.

Megnyomta a csengőt s dobogó szívvel várta, hogy kinyissák. Várt, de nem jelentkezett senki. Még egyszer csengetett; most is hiába. A szomszédból végre kiszólt egy idősebb asszony. Azt mondta, hogy ne is várjon senkire. A férfi bajba jutott, elítélték. Az asszony és leánya pedig vidékre mentek, valami rokonukhoz. Ő nem tudja, hogy hová, de azt gondolja, hogy igen messzire. Sőt azt is hallotta, hogy többé nem is jönnek vissza.

Mint kemény kavicsszemek hullottak le ezek a szavak a kis Judit megindult szívére. Mégis megköszönte őket, aztán ajánlotta magát s eltávozott a szomorú ház elől.

Pedig olyan jól esett volna a szívének, ha otthon találja egykori barátnéját! Ha nem érte volna őket ez a szerencsétlenség: most elbeszélgettek volna s ő elmondhatta volna azt a nagy újságot, aminél egy boldogabb leány nem mondhat szebbet, hogy már menyasszony. Radnóti Bélával egy hét mulva lesz az esküvőjük.

De így! Ha meg is tudja a címét, alig meri majd neki elküldeni a házassági meghívót. Csak szomorúságot okoz vele.

S az élet szigorú útjairól gondolkodva, lépdelt hazafelé.

KRÓNIKÁS TÖRTÉNETEK

1. VAKOK, AKIK MEGLÁTTÁK EGYMÁST

— Idő: 1131. esztendő. —

A fényes-nevű Könyves Kálmán fia: II. István király nagybeteg. A selyemágyon hol föltápászkodik, hol lefekszik, de helyét sehogy sem találja. Aszott, beesett arcát hosszú, sovány kezeibe rejti, mintha sírna, pedig nincsen könnye. Harminc éves mindössze és már öreg. Sokat hörpintett az élet örömpoharaiból, mire vágyakozzon még, mikor csak ezt az egy életcélt ismerte! És az rá nézve már kimerült.

Látomásaiban, betegágya mellett többször is látta megjelenni a halált, ezt a kellemetlen, hivatlan vendéget, aki se bíborra, se fényre, se hatalomra nem hederít. A király kedvetlenül panaszkodik ellene, épp azért ott vannak körüle a püspökök is, akik ájtatos imádsággal és illatos tömjénnel áldoznak, hogy enyhületre bírják a fekete jövevényt.

A halál eszébe juttatta a királynak az életet. Persze, az ő szilaj életét. Gondolatban sokszor végig fut

előtte. Különös emlékek! Vadak. Fárasztók. A sárga sivatagon csak itt-ott egy-egy oázis... De ha a halál elvágja most a fonalat, mi lesz akkor?!... Ki folytatja, amit ő be nem végzett?!... Nincs utódja, fia, rokona, vére, senkije. Ő tehát az utolsó Árpád-vér?

Elbizakodott és zsarnok természet volt a szegény II. István. Szinte taszította magától az embereket. Senki sem szerette, egyedül a féktelen besenyők és a kunok. De azokat meg senki sem szerette az országban. Most is ők vannak többségben a király körül. Jönnek-mennek, otthonosan érzik magukat a selyemfüggönyök és bíborkárpitok alatt. Testőrei és mulatótársai.

A királyhoz be-betekint olykor János, a nádor is. Óriásnak mondható, hatalmas ember, csodálatos higgadtsága tiszteletet parancsol a királynak is. Egyedül áll e tekintetben. Ott van Pál Püspök is, a kegyes szívű aszkéta, kinek szava olyan zengő, mint a visszafojtott orgona-hang. Otmár ispán is ott forog sűrűn. Szép fiatal férfi, szögszínű fürtjei kellemesen árnyékolják derűs, magas homlokát. Játszótársa a megvénhedt szegény királynak. Egészen fiatal még.

A kunok mellett és az imádkozásban egymást felváltó püspökök mellett egyedül őket tűri meg a király. Ők tudják, min töpreng már napok óta. Amire soha sem gondolt: ki lesz az utódja?... Ezt a gondolatot mardosó kígyóul tán a halál dobta oda a szenvedőnek.

János nádor, Pál püspök és Otmár ispán pedig már intézkedtek, hogy a pécsváradi kolostorban rejtegetett vak Béla herceg útrakeljen a fejérvári királyi

palota felé. István király nem tudja róla, hogy él, elhitették vele régen, hogy már halott, apjával: Álmossal együtt.

A vak herceg végre megérkezik a királyi udvarba. Alig múlt el húsz esztendős. Deli termetű, mint apja volt: Álmos. De szelid lelkű, majdnem félénk. Arcának szépségét és ifjúságát elveszi azonban az a két világtalan gödör.

Az ifjú herceg nem tudja, hogy a király elé vezetik, valamint ennek sincs tudomása róla, hogy János nádor kit kalauzol eléje, kezénél fogva.

Béla: (A tömjénfüstöt magába szívja, mintha sóhajtana.) Templomba hoztatok, ugy-e?!

János: Nem, palotába.

II. István király: (Meglepődve néz a jövevényre és vezetőire, Jánosra, Pál püspökre, valamint Otmár ispánra.) Miért hoztátok ide ezt az ifjút?

János: (Mélyen meghajlik.) Bocsásd meg bátorságunkat! Meg akarjuk neked mutatni, hogy van náladnál is szomorúbb teremtése a földnek. Nézd ezt az ifjút, milyen szép, fiatal és milyen vak!

Béla: (Megrezzen és kihúzva kezét János kezéből. Meghajlik.) Uram, ne haragudj, hogy nem üdvözöltelek, de hiszen láthatod, hogy nem látok. Ki vagy te, mondd meg, kérlek!

A király: Nem mondtátok neki, hová vezetitek?

János, Otmár és Pál: Nem szóltunk neki. Mondd meg neki te, Kegyes Urunk.

A király: (Felül és gőggel eltelik, mint gyakorta életében.) Én a bölcs Salamon, az erős Sámson és a bátor Dávid vagyok egy személyben.

Béla: Be kár, hogy nem láthatlak és hogy nem gyönyörködhetek benned. De lám, Isten nem engedte. Világtalan vagyok.

A király: (Érdeklődése kezd felébredni.) És ki vagy te tulajdonképen?

Béla: (Nyugtalan mozdulatta.) Én? (Körültekintő fejmozdulatot tesz. Pál püspök a fülébe súg.) Tisztelendő és jóságos Pál atyám megengedte, hogy most már szabad kilétemet fölfednem. Én Álmos herceg-atyámnak fia vagyok, Béla. Azt mondják: herceg vagyok én is. Unokaöccse a magyar királynak, István úrnak, akit Isten sokáig éltessen egészségben és erőben!

A király: (Magában.) Úgy látszik, szavaimból az imént nem értette meg, hogy ki vagyok. Fönt.) Ösmered bátyádat, a királyt?

Béla: Egyszer láttam. Én hatéves voltam, ő tizennégy. Büszke volt hozzám: nem csoda, én akkor hozzája képest éretlen gyerkőc voltam.

A király: Mi történt aztán veled? Beszéld el, olyan ügyesen, folyamatosan tudsz előadni, mintha papnak készültél volna.

Béla: Amit tudok, annak javát tisztelendő Pál atyának köszönhetem. Ő tartott mesékkel a hosszú téli napokon át, ő játszott velem, ő tanítot énekelni, hinni, imádkozni. Ha tehát ügyes előadónak találsz, az az ő érdeme. De most aligha leszek ügyes mesélő, mert igen szomorú dolgot kell elmondanom. Valóban kívánod meghallgatni gyászos élettörténetemet?

A király: Mondd el! Hallgatlak.

Béla: Élek engedelmeddel, Uram! Még abban az

évben, tehát hat esztendős koromban kitolták a szememet. Márk ispán és Akhilles ispán adta ezt a szörnyű tanácsot fényes-nevű nagybátyámnak, Kálmán királyunknak. Apám és én, mert őt is megvakították, a király legközelebbi rokonai, a gazdag és boldog hercegek: egy óra lepergése alatt koldusok lettünk. Mert látod: a mezőnek szép zöld színe, a mennynek kékje, a hónak fehérsége: minden teremtett léleké, de nem az enyém. Nincs olyan szép szem, akinek tündöklését látnám. Nem tudom, óh uram, hogy te is például ebben a pillanatban nem vetsz-e rám, fecsegésemért, haragos tekintetet! Ha valaki megtámadna, nem tudok védekezni. Hasztalan húznám ki kardomat, szánalmas hadonászásom csupán nevetséget keltene. Tizenöt éve múlt, hogy mindössze egy színt ismerek, egyetlen egyet: a feketét. Gondold el, jó uram, hogy ennyi ideig tartana egyszer az éjszakád. Megbomlana szépséges, nemes elméd.

A király: (Elmerülve hallgatja Béla herceg szavait, egyszerre elérzékenyül és halkan felzokog.)

Béla: Ne haragudj, uram, nem akartalak megríkatni. De megmondtam, hogy szomorúságról szólok neked.

A király: (Mintha magában beszélne.) Amióta férfi lettem, ma sírok először. Milyen megkönnyebbülést érzek!... Milyen különös!...

Béla: (Nyugtalanul tapogat maga körül. Mintha valamit megsejtene.) Tisztelendő Pál úr és te, Otmár, itt vagytok-e körülem?

Pál püspök: Melletted vagyunk. Ne félj!

Béla: Hová hoztatok engem, mondjátok meg?!

Otmár ispán: Jó helyen vagy, hála legyen a gondviselő Istennek, aki ma ide vezérelt.

Béla: (Lassan térdre ereszkedik.) Ha vak vagyok is, uram, én ebben a percben megláttalak. Te vagy a király. Érzem, te vagy. (Pálhoz.) Hiába akartátok eltitkolni, nekem csak a testi szememet vettétek el, a lélek finom meglátását egyedül a halál rabolhatja el. (A királyhoz.) Felséges bátyám, ha gyarló nyelvem netán megsértett, ne haragudj, bocsáss meg! Én senkit az életben meg nem bántottam, hogy tehetném ezt veled, akit tündöklő korona fényesít meg. Nyujtsd felém rokoni kezedet és engedd meg, hogy jobbágyi csókkal illessem.

A király: (Jánoshoz.) Hozd ágyamhoz közelebb árva öcsémet. (János nádor oda vezeti Bélát, akinek a király megfogja kezét és megszorítja; de nem engedi meg a kézcsókot.) Testvér a testvérnek ne csókoljon kezet! Ülj le, Béla, mától fogva barátom is vagy, nemcsak vérem.

Béla: (Résztvevően.) Az ágyadhoz hívtál, — tehát fekszel; a kezed forró, remegő és kissé sovány, beteg vagy-e, felséges atyámfia?

A király: Beteg. Az igazság pedig az, hogy nem vagyok már Salamon, nem vagyok Sámson, de még Dávid sem.

Béla: És mi bánt, jó uram?

A király: Tűz emészt. Égeti szívemet, agyamat, szememet, ajkamat és nyelvemet. A szám kicserepesedett, a nyelvem nehéz és vastag. Gyehenna tüze ez, fölemészt, öcsém, elsorvaszt. A püspökök hiába imád-

koznak és a tömjén hasztalan illatozik itten. Meg kell halnom, ez a végzet. (Sír.)

Béla: Engedd meg, hogy itt maradjak melletted mindig. Hátha az én együgyű zsolozsmámat meghallgatja az Isten!

A király: Maradj, maradj, már is megenyhültem. Évek óta nem hullott könnyű a szememből, mert csak kacagtam és a gyönyört hajszoltam. A te szomorú szavad tett emberré. Köszönöm neked ezt a fényes ajándékot, ezért királyi módon jutalmazlak. Halálom esetére rád hagyom a trónust és a koronát.

Béla: Én jutalom nélkül is szeretlek. Engesztelő szavad minden királyságnál többet ér árva szivemnek. (Pál püspökhöz.) Tisztelendő atyám, írjad könyvedbe, hogy csoda történt. Az elfojtott testvéri érzés győzött az élet gonoszságán, vad örvényein. Megfékezte azokat. Irjad: a vaknak megnyílt az ő szeme és látott, mikoron a hatalmasabb testvér megbocsátó szóval illette a kisebbnek félénk lelkét, meleg kezével mikoron érintette annak remegő kezét.

A király: (Arcát megszépíti a pillanatnyi belső gyönyörűség, amilyet még nem érzett az életben soha, mint most, midőn átérzi öccse szavainak értelmét.) Panaszt ne mondj, Béla! Ime, én látó voltam, mégis vakon éltem eddig. Hála a Teremtőnek, hogy legalább halálos ágyamon láttam az élet nemesebb feléből egy darabot. (Az imádkozó püspökökhöz, akik a tömjéntartóval körüle állanak.) Tisztelendő püspökök, vigyétek ki a tömjént, köszönöm áldástokat. Hajtsátok szét a kárpitot, hadd omoljon be az élet szabad levegője. Már jobban vagyok. (Feje a párnára hanyatlik.

Kimerült, csakhamar elalszik. A melle nyugtalanul zihál, de az arca torz nélkül megnyugszik. Valami szokatlan derű sugározza be: az utolsó láz égő piros rózsái. A szobában levők valamennyien lábujjhegyen lépdelnek és lassan távoznak.

János nádor: (A király szobájának ajtaja előtt.) Mi kár, hogy csak halálos ágyán mutatta meg, hogy az apja nagy lelkéből valamit örökölt! Búcsúzzunk el tőle méltóan, mert ez utolsó órájában nagyobb lett sokunknál!

2. FÉNY — KELETRŐL

A domonkosok budai rendházában festetlen szalmaágyon fekszik Julián barát, az első magyar ázsiai utazó, Nagymagyarország felfedezője, a tatár jöttének első hírmondója. Arca sápadt, beesett és sovány, de hatalmas homloka alól két lázfényű, nagy fekete szem csillog elő. Átlátszó bőrű, keskeny kezében a gyapjutakaró fölött fekete feszületet szorongat.

A homályos cellát a szűk ablakokon beszivárgó napfény némiképp derűbe vonja s enyhíti zordon komolyságát. Reggel van éppen. Keletről, a pesti síkság felől jön a fényáradat, amiből azonban csak keveset fogadhat be a lemondás komor tanyája.

Kelet! Ott csillant meg a Julián nagyot akaró, emberi erőt felülmúló álomképe. Ott találta meg az elfeledt testvéreket, magyar véreinket, de csupán hírt

hozhatott róluk, egyebet nem. Ennyi volt Isten akarata, a többi, amit ő akart: gyarló emberi vágy volt. Hiú dicsőség, elérhetetlen buborék.

Halálos ágyán még egyszer visszapillant életének erre a legmagasztosabb szakára. Társai ott ülnek ágya körül és hallgatják. Kívánságára jöttek össze. Ott ül Rikhardusz: a provinciális,ott a prior, a fráterek, a noviciusok. A lemondás fehércsuhájú, feketecsuklyájú, bús nagy madarai, akik az életnek ezer s ezer színéből mindössze ezt a kettőt ismerik. A fehér: amiért küzdenek, a fekete: amely ellen harcolnak. A halál is fehér, átlépés a nagy tisztaságba.

S nincs köztük szomorú egy sem.

Julián, a nagy, a tiszteletreméltó Julián pedig megszólal, és nem látszik rajta, hogy rettentő küzdelmébe kerül ez a beszéd. De még van annyi ereje abból a sokból, amit a harcban fogyasztott, hogy el fogja mondani zökkenés nélkül. Csodálatos erő, a kiváltságosak közül is csak minden századikban élő! Szomjúság, éhség, fagy, perzselő nap, nyomor eddig még nem tudták elpusztítani. Száz meg száz közönséges élet úgy kilobbant volna ez alatt, mint egy pisla mécs.

— Rikhardusz testvérem és atyám, és ti testvéreim a Krisztusban, hallgassátok meg valamennyien, amit mondani fogok. Ha netán hallottátok is már számból ama nagymagyarországi utamnak elmondását, ám vegyétek fületekbe még egyszer, hogy jól emlékezvén rája, írásba foglalhassátok és elküldhessétek a pápa Őszentségének kezébe. Nem a gyarló hiúság ösztökél erre, hanem a tanulság, ami utamból fönt-

maradt. Hátha lesz még, aki nyomomban indul, hátha a tatárhad mégse nyelte el szegény pogány véreinket valamennyit!

— Mert úgy volt, hogy még András király urunk idejében négy testvérünk Ottó vezetésével indult a nagy felfedező útra. Rikhardusz testvér küldte azokat is, valamint később engem is. Ottó fráter találkozott egy pogány országban az ázsiai testvérekkel, de amint tudjátok, országukba sohasem jutott el, csupán hírüket hozta, hogy vannak, élnek és nyolcadnapra közöttünk itt adta ki lelkét, hogy visszaadja az ő menynyei Urának.

— Béla király urunk, aki akkor még ifjabb király volt, igen boldognak látszott a hír vevése után, hogy tudniillik az ázsiabeli testvérmagyarok élnek. Egyben igen-igen sajnálkozott is, amiért még mindig a pogányságban sínylődnek. Az járt azontúl egyre gondolatában, miként kutassa fel őket teljes bizonyossággal és miképpen váltsa meg őket a pogányságból a Krisztus hitének. És hítta magához ismét Rikharduszt tanácsadásért, aki mondta, hogy küldjön még egyszer négy testvért közülünk hozzájuk, hátha több sikerrel járnak. Az ifjabb király helyesnek találta a tervet.

— A hír hallatára egy pszalmust mondtam és esdekeltem az Úristen oltára előtt: esnék a választás rám. Óh, milyen örömmel mennék a nagy útra, az elhagyott testvérek közé, hogy mondanám nekik, jöjjetek ide, legyetek eggyé velünk. Akkor még nem is sejtettem azt a nagy szenvedést, amire vágyakoztam.

— És az Úr kiválasztott. Rikhardusz atyám megáldott és negyedmagammal: Bernáttal, Joakhimmal és Jakabbal az Úr ezerkétszázharmincötödik esztendejének nyár elején útrakeltünk. Világi ruhát vettünk magunkra, szakállunkat, hajunkat megnövesztettük, egész pogány módra festénk. Az ifjabb király úr sok minden jóval akart bennünket ellátni, de mi csak egy írást fogadtunk el, a fejedelmekhez szólót, ha netán végső szorongattatásunkban kellene, és néhány kísérőt, akik Asszán király bolgár birodalmán keresztül a szépséges Konstantinápoly kapujáig velünk voltak.

— A tündöklő városban nekünk keresni valónk nem volt. Pár napi időzés után ott is hagytuk és hajóra kelve Szikhia nevű országba indultunk. Két nap hiányával öt hétig tartott utunk a Fekete-tengeren át. A végtelen vizen, tajtékzó habokon érzém igazán, mily parányi hangya az ember és milyen sokat merészel. De az Úr kegyelmezett árva fejünknek, s eljutánk az említett országba, annak Matrika nevezetű városába.

— Nem volt ez már olyan fényes város, mint Konstantinápoly, de itt is keresztényeket találtunk, bár görögök voltak. A fejedelem, kit nagy alázattal fölkerestünk, szaracén módra száz feleséget tartott és kimondhatatlan pompában lakozott. A nők egyike, első a többi fölött, jóságos indulatába fogadott bennünket, ellátott olyan javakkal, mik nélkül alig tudtunk volna tovább menni. Hét hetet mulatánk el Matrikában, meg egy napot, úgy vágtunk neki aztán egy hatalmas pusztaságnak. Nevére már nem emlék-

szem, csak arra, hogy tizenhárom napon át sem embert, sem házat, vagy falut nem láttunk. Isten szabad ege alatt tölténk éjt-napot és hadakoztunk a vadállatok és alkalmatlan bogarak, meg férgek ezreivel.

— Igy jutottunk az alánok földjére. Itt a keresztények és pogányok vegyesen élnek, de már ezek is sejtik, sőt várják a jövendő országát; várják, hogy megfényesítsék lelküket a Krisztus hitének műveltségével. Kisebzett testemet, amit a szél és a féreg mart ki, amabéli örömöm gyógyította meg mihamar. Alánia a fejetlenség országa, mert minden falu más főt ural. S távolról sem lehetnek eleink rokonai, mert a közös fej tisztelete ismeretlen előttük. Országrendjük nincs is, falu falu ellen harcol s nem tartják véteknek, ha ki közülök ölt. De szép, midőn az aratás, vagy a fahordás idejére eggyé lesznek és egymást segítik; hogy a vasárnap tisztelete szemükben oly nagy, hogy ezen a napon senki fiának bántódása nincs, járhat-kelhet fegyver nélkül. Mi pedig, az Úrnak fegyvertelen szolgái, a kereszt csodálatosságával mentünk át ezen az országon. A keresztet tartottuk fennen s kitért utunkból az utolsó pogány is.

— Az életünk Alánia földjén semmi kedvezést nem talált. Kanalakat és egyéb szerszámot faragtunk fából s cserébe adtuk néhány marék kölesért. Abból éltünk, ahogy tudtunk. Kísérőt sokáig nem kaptunk a további útra, a tatárok félelme miatt, akikről már itten sok szó esett. Pedig nagy és ismeretlen pusztaság előtt állottunk, melyben elvész a tájékozatlan. Sok fohászkodás után úgy állapodtunk meg végre, hogy sorsot vetünk s kettőt közülünk eladunk. Az értéken

fogadunk kísérőt, hogy célunkhoz érjünk. A sors Joakhimra és Jakabra esett. De nem vette meg őket senki, mert sem szántani, sem őrleni nem tudtak. A rabszolga pedig erre való.

— Ez a sok hiábavaló dolgunk sem sodort csüggedésbe. Hathónapi sínylődés után összekoldult kölesünket lisztté őrlettük, s huszonkét hamuban sült szegényes kenyér lett belőle. Ez volt mindenünk, amit az öt-hat heti pusztai útra magunkkal vihettünk. Két pogány kísérőnk akadt már ekkor, de hat embernek a lakatlan sivatagon huszonkét kenyér oly nagy időre, beláttuk könnyen, hogy nem elég. Joakhim és Jakab fráter erre azt határozták, hogy visszamennek. Nem volt mit tennünk, a válás megtörtént, s ők, mint tudjátok, hazájuk földjét soha nem érték el.

— Harminchét napig bódorogtunk a sivó pusztán. Homokon és mocsarakon gázoltunk, vad füvek és nádasok közt törtettünk előre, piócákkal és darazsakkal vesződtünk. A nyomor már-már lefosztotta volna rólunk az emberi mivoltot, ha nem él lelkünkben a hit. A vad pusztaságban és a tenger zivatarjaiban mutatta nekünk Isten az ő fényességének csodás nagyságát.

— A nagy szenvedéstől azonban a Bernát fráter testi ereje hanyatlani kezdett. A forró napon is fázott, egyre szomjazott, elalélt és leroskadt. Én fölvettem és vittem. Olyan csodás erő szállt meg, hogy bírtam ezt. Ő könyörgött: — Hagyj itt engem, testvér, hagyj engem, immár halottat, haszontalan tőkét! Énvelem bajlódva, még majd mellőzöd Istennek ő kedves munkáját. — Testvéred volnék-e, válaszoltam,

ha ezt cselekedném?! — Mi el nem válhatunk, míg Urunk ezt nem akarja. — Mire ő könnyezve rám nézett és megölelt.

— A két pogány valahogy azt gondolta, hogy nekünk kincsünk van, és rám támadtak, adnám el. Én erre minden okoskodás nélkül csontos kezemmel rájuk sujtottam, jól helybenhagytam s úgy kényszerítettem, hogy tovább is szolgáljanak.

— Úttalan utunk, terítetlen asztalunk, vetetlen ágyunk: harmincheted napra mégis elértünk a szaracénok országába: Vedába. Vedának Bunda nevű városába. Szegény Bernát már csak csont és bőr volt. Fázott, remegett, mégse kaptunk szállást sehol. Még alamizsnát sem, csupán a fejedelemnél, akinek megesett szíve rajtunk, kivált mikor megtudta, hogy keresztények vagyunk. Sokat kérdezősködött és sokat is tudott már a Krisztusról, meg az ő egyházáról.

— A fagyban, esőben saját testemmel melegítettem a didergő Bernátot s elvittem egy más városba, kinek nevét már elfeledtem. Itt akadt egy jószívű mohamedán, aki megnyitotta előttünk ajtaját, megosztotta melegét. Hanem Bernát már nem soká élvezte ezt, egy napon megszorította kezemet, szinte megcsókolta s miután megáldottam, kiszenvedett. Magam ástam meg a sírját s magam vetettem rá a hantot is.

— Egy szaracén pappal ismerkedtem meg ekkor. Feleségével Nagybolgárországba készült, aminek én felette megörültem s rögtön szolgájául szegődtem. Igy aztán el is jutottam Nagymagyarország szomszédságába. De ezt én még akkor nem tudtam, mert test-

véreink hazáját ott Baskiria néven nevezték. Hanem Bolgariban, ebben a nagy városban időzvén az én szaracén papgazdámmal, egy asszonyt láttam egyszer, amint egy forrás mellett vizet mert korsajába. Dalt dúdolt, nekem oly ismerős, búsongó dalnótát, amilyet a Tisza mellett sokszor hallottam.

— Hol tanultad ezt a nótát? — kérdém tőle. — Mert ilyet még nem hallottam errefelé.

— Elhiszem, mert ez nem is bolgár nóta, hanem magyar! — A szivem hevesen földobogott! — Hát magyar vagy? — Az vagyok bizony, ide csak férjhez adtak, — felelte az asszony. Én ekkor magyarul szóltam hozzá, mire arca igen nyájas lett és vígan nézett rám. Beszélgetés közben kivettem belőle, hogy Nagymagyarország keletre kétnapi járásra van oda, és csupa magyar lakja földjét.

— Másnap kora hajnalban már otthagytam gazdámat s mentem a kelő nap irányában. Tündöklő pompával ragyogott felém, én azt hittem örömömben: az én megelevenedett álmom. Tán az is volt, mert harmadnap reggel már édes magyar szó ütötte meg fülemet. Egyszerre elfelejtettem minden nyomorúságomat, gyermekifjúvá lettem pár rövid óra alatt.

— Igy találtam én rá Nagymagyarországra, az édesvizű Etil folyó mellett. Amint megtudták, hogy a nyugatra szakadt testvérek közül egy valaki megkereste őket, lett nagy öröm mindenfelé. Napról-napra másmás háznak vendégszeretete fogadott, szinte tenyerükön hordoztak. Tanyáról-tanyára keltem, és mindenütt nagy szívességgel kérdezősködtek a keresztény testvérekről, a szokásukról, földjeikről és királyukról.

„Talán már el is feledtek minket?" — kérdezték egyre, s mikor mondottam, hogy még királyunk is szerető szívvel gondol rájuk, arcukat melegség futotta el és szemük ragyogott. Asszonyaik tiszták és csinosak, a férfiak tagbaszakadt komoly vitézek. Szegénység alig vagyon köztük, fegyverben, lóban s egyéb javakban bővelkednek. A föld termő, kövér a füve, édes a vize.

— Ők még valamennyien a pogányhiten éltenek, Krisztust nem ösmerik el, de mikor szóltam róla, jámborul hallgatták tanításomat. *Istenről* és *ördögről* tudnak, de a pogány tanítás szerint. Amellett azonban Napistenről, Holdanyáról is képzelődnek, bálványokat azonban nem imádnak. Áldó kutakhoz, szent kövekhez, szent fákhoz járnak, mint mi a templomokba. Házasságuk tiszta, egynejűek; az eladólány, ha jómódú, marhát, cobolybőrt, nyusztbőrt és menyétnek bőrét kapja hozományul. Értelmük világos, erkölcsük tiszta, a világ dolgáról pedig helyesen vélekednek.

— Minden népek közt, akikkel ott találkoztam, ők voltak a legkülönbek. Dobogó szívvel gondoltam arra az időre, ha majd egytől-egyig mind a Krisztus hitére állnak s Béla királyunk egész odáig kiterjeszti birodalma határát, milyen nagy lesz a magyar! Szebb gondolata ennél kinek volt?! De már akkor ott röpködött a tatár jöttének fekete híre és máris készültek a nagy harcra. Ötnapi járóföldre voltak már onnan a tatárok, s mint egy követük mondta nékem, Németország ellen indulnak, mihelyt seregük egyesül. Mondta a követ azt is, hogy országukon túl a mon-

gol is mozog, hogy az is ki akar szállani. De az rettenetes nép, nagy fejök teljesen nem illik a testhez s kutyafejűnek mondatnak, ahogy itten is nevezték őket.

— Én tehát, hogy felfedő utam kárba ne veszszék, szedtem sátorfámat és elindultam hazám felé. A sok szíves tartóztatást alig tudtam köszönni; de hiába, mennem kellett. Ha én a királynak meg nem hozom testvéreink létezéséről és országáról a hírt, mihez szabja nagy terveit?!

— Az Úrnak ezerkétszázharminchetedik esztendejét írták, hogy búcsút vettem Nagymagyarországtól. Nyár eleje volt, június 21-ike. Utamnak más irányt adtam, mint odamenet; arra mentem, amerre testvéreink ajánlották: észak felől, a ruténok és lengyelek földjén. Tizenöt napig az Etil-folyón utaztam, a mordvinek országán keresztül. Ez a pogány nép nyelvben, életben sok hasonlóságot mutat a magyarhoz. Ám sokkal kegyetlenebb és a harcot mindenekfölött becsüli. Aki embert nem ölt, nem sok becsülete van s nem vehet el nőt sem. Annál derekabb valaki, minél több emberi fejet hordoznak előtte, ha például útra kél. Mondják, a megöltek lelkei a másvilágon is szolgálni fogják az ilyet.

— Bizony, barátaim és testvéreim, Krisztus hitének és szeretetének országa még oda el nem jutott. Hogy eljut-e most már, a tatár pusztítása után is, alig hiszem. Legalább nagy ideig: nem.

— Mikor a nevezett esztendő karácsony ünnepének másodnapján Magyarország kapuján beléptem, egy levelet is hoztam a tatárok jöttéről. A király min-

den hiremnek örült, boldogan szorongatta kezemet, meg is ölelt, megcsókolt. Egyedül az a levél vont redőt szép homlokára. És igaza volt gyászos sejtelmének.

— Ha nem így esik vala, ma Nagymagyarországon, Bolgáriban és Mordvinországban magyar püspökséget állítanak föl. Milyen fénye a szeretetnek ott messzi keleten! Látjátok-e azt a fényt? Én látom... látom!...

A barátok térdre hullottak és imát mormoltak, mert Julián feje előrehanyatlott, a szeme pedig lehúnyt. Meghalt: a fénnyel ajakán és szemében.

... Aztán lábujjhegyen lépve, nagy csendben kitárták az ablakot és a keletről ömlő fény betöltötte a kis cellát, hogy glóriát vonjon a Julián kihülő szép homlokára.

3. ÚT A HALÁL FELÉ

Buda, 1526 július 20.

Mi, II. Lajos, Magyarország királya seregünk élén ma hagytuk el királyi székhelyünket: Budát, hogy a birodalom alvidékén pusztító pogány törököt illő tiszteletre tanítsuk... Nem jól van. Ez úgy hangzik, mintha levelet írnék például a pápa úr ő szentségének. Nem ezt akarom pedig. Kisded krónikát óhajtok írni, hogy eltegyem, s majd a királynénak mutassam meg. A szép királyné, a mosolygó Mária!

Egyre víg, egyre nevet, mosolyog, táncol, énekel. Oly jó ránéznem boldog gyermekarcára, csillogó gyöngyszemére. Csak azt nem tudja megérteni, hogy én is miért nem vigadok vele mindig! A gyermek! Elfelejti, hogy én már húsz éves vagyok és tíz év óta király.

Isten veled, Buda! Te láthattad volna boldog gyermekkoromat, ha az ilyen lett volna és láthattad volna ifjúságom ragyogó napjait is, ha valaki szeretett volna. De ki szeretett engem? Akik körülvettek: érdekeik játékszerévé tettek. Cifra, szines labdájuk voltam, alig több ennél.

Most is eleresztettek a hadba háromezer emberrel. Mintha vadászatra mennék s nem a tolnai táborba. Szulejmánnak, tudom, háromszázezer embere is lesz! Mégis küldtek, még Burgio úr, a pápa követe is sürgetett, menjek, menjek! Elhiszem, hogy ő sem szereti a pogányt; én se szeretem. De háromezer fegyveres ehhez nem elég.

Isten veled, Buda! Nagyboldogasszony karcsú tornya, vigyázz ránk tovább is az úton, hogy viszontláthassalak, mert könnyen ott hagyhatjuk felséges fejünket!

Érd, 1526 július 22.

Már második napja vagyok itt. Veszteglünk, hátha jönnek „szeretett" híveink a királyhadba. A Sárkány Ambrus házának ablakából messze lehet látni, de hiába nézek, egy maroknyi porfelhő sem jelzi, hogy valaki közelednék. Ha már ilyen sok időm van, gondoltam reggel, átlovagolok a királynéhoz, aki Csepelen van most.

Mária örült jöttömnek. Ragyogóan fogadott, nyakamba szökött, mint egy kis őz. Igazán szép volt s néhány pillanatra elfeledtette velem minden királyi dicsőségemet. Ezt a jóságát megjegyzem magamnak. Egész együttlétünk alatt jókedvűen viselkedett, kacagott, mint a gerlice. De mikor elbúcsúztam tőle, keservesen sírt. Még így nem láttam sírni. A nők, úgy látszik, többet megsejtenek, mint amennyit tudnak. Meg akartam vigasztalni, de magam is... Csitt, a király gyöngeségéről ne essék szó!

Este volt, mire Érdre visszatértem ismét. Ambrus derék asszonyfelesége ízletes estebéddel várt, de énnekem torkomon rekedt a pompás falat. Nem tudtam enni, valami összeszorította a gégémet, a szívemet.

— Szeretnél-e helyemben király lenni, Ambrus fiam? — szóltam vendégszerető gazdámnak, amúgy tréfásan, nehogy szomorúnak lásson.

— Én csak hűséges szolgád akarok maradni, felséges király uram, — válaszolt ő. Mire én keserűségemet nem tudván visszafojtani, mondtam:

— No, Ambrus, akkor alighanem magad maradsz ebben a minőségben. Vagy látod-e, mint sietnek hozzám az én hív nemeseim?!

Mikor lefeküdtem, ott kinn a pihenő tábor valami szomorú nótát dúdolt. Azzal aludtam el.

Ercsi, 1526 július 24.

Az első fecske! Báthori András, nádorispánunk öccse, csatlakozott ma hozzánk. A többieknek nem sürgős. Furcsa, az emberek itt elvesztették a szívöket! Vagy az eszöket is? Péterváradról nem jó hireket küld

Tomory. Ha az ország kulcsa elvész, Isten legyen nekünk irgalmas, akik ennyire nem szeretjük egymást.

A hegyek felől ma nehéz szelek mozdulnak. Nem a mi végső romlásunknak a szele ez? Mi tartson vissza attól, hogy ne ezt higyjem?

Tomory pénzt kér, vagy katonát. Hát van nekem ezekből valamim? Ilyen király vagyok én.

Dunaföldvár, 1526 július 27.

Mai utunkban, Pentelén várt a János vajda követe, Basi György. Nem azt üzente a gazdája, hogy már itt van, hanem kérdezteti túl a Tiszáról, hogy mit tegyen, hogy jöjjön-e? Aki szereti a királyt, az nem alakoskodik, hanem azt mondja: itt vagyok. Szapolyai nem érkezik meg, már látom. Ne is számítson rá az ország, sem más, sem én. János vajda úgy cselekszik, ahogy neki jó. Úgy gondolkozik, mint egy budai szatócs s nem mint az ország főura.

Ravasz szemével ő már látja az én utamat a halálba. És még valamit: egy megüresedett királyi széket Budán s már bókol is feléje. János, János, majd csak elülnék benne én is! De ha mégis hozzájutsz, önző szívedért megáld-e az Isten valaha? Ami ebül jön, ebül is vész. Neked csupán két nagy kezed volt, amivel kaparítottál mindig, de sohasem segítettél. János, a nagysághoz más is kell! Ennyit én is tudok.

Paks, 1526 augusztus 4.

Pétervárad már elveszett, a török tehát megnyitotta az ország főkapuját. Elhullanak: Ujlak, Erdőd, Vukovár. Tomory megint segítséget kér, én mit te-

gyek mást: körülhordatom az országban a véres kardot és küldöm a futárokat — szintén segitségért. Az urak alusznak, vagy megsiketültek. Mintha az ő életükről nem volna szó, csupán az enyémről!

Még mindig nem vagyunk többen négyezernél. A hatvani gyűlésre tizennégyezren jöttek el szónokolni. Most nagy szükség volna rájuk. De csatára kelni, úgy látszik, nehezebb, mint beszélni.

Este van, szép holdas nyári este. Én szomorú sorsomra gondolok és Máriára, aki olyan szép és kedves, mint ez a holdas est.

Lerogyok az ágyam elé, meztelen térdemre és imádkozom... Jó Istenem, gondolsz-e a királyokra is? Azokra is, akik kicsinyek és szerencsétlenek!?

Tolna, 1526 augusztus 9.

Borzongató, riasztó hireket hoznak a törökről. Szulejmán: emberevő, Ibrahim, a nagyvezér: seregfaló. A mi kisded hadunk reggelire sem lesz elég nekik. Azt mondják, már Eszéken vannak. Itt, Tolnán pedig, ahová budai parancsom szerint már egy hónappal ezelőtt egybe kellett volna gyűlnie a hadaknak, mondom, itt még tegnapelőtt nem találtam senkit.

Már azt gondoltam, hogy összeesküdtek ellenem. Királyi parancs, véres kard, személyes könyörgéseim, leveleim, a pogánynak tengernyi hada: mind kevés, hogy az országért lóra üljenek! Mindent megadtam nekik, amit kértek: külön törvényeket hozattak velem a főurak és ismét külön engedményeket tettem a nemes uraknak Hatvanban. Most a törvényre mutat-

nak... Mintha csak nekem ajtót mutatnának: „Eredj, király, végezd el a dolgod magad! Bennünket a törvény nem kötelez."

Adassék azonban hála a mennyei Úrnak, jöttek már néhányan. Úgy dobogott a szívem az örömtől, mikor a püspök úr, Várady Pál egri hadait megláttam, mikor nyomában a Perényi Ferenc hada bukott föl a porfelhőből. Ez a Perényi mégis csak hálás pap, nem felejti el, hogy már nyolc éves korában lett Várad püspöke. Itt van már a János vajda öccse is, György, szepesi gróf, lovas és gyalogsereggel. Ő szentsége a pápa úr segítő hadait Ciprusi Hannibál hozta; a megyék lovasbandériumai szintén gyülekeznek. Azt mondják az érkezők, jönnek még mások is.

A jó Isten hallgassa meg további könyörgésemet is! Igen aggodalmaskodtam. Egy hónap alatt húsz esztendővel öregedtem. A hajam egészen fehér és az arcom igen sápadt. Alig alszom, alig eszem valamit. A királyné meg se ismer, mire viszontlát. Ha ugyan még lesz — viszontlátásunk!

Báta, 1526 augusztus 17.

Ma itten szentmisét hallgattam, meggyóntam és magamhoz vevém az Úrnak szent testét. Meghagytam, hogy az egész táborban hasonlóan ájtatoskodjanak.

Fájdalommal tapasztalom, hogy a királyi táborban nagy a marakodó kedv. Jelenlétemben is összetűznek és szinte egymásra törnek. Senkit, de senkit nem tisztelnek, mert mindenki csak magát szereti. Én alázatosabb vagyok a legkisebb emberemnél, holott én volnék a király. Ha visszatérek a harcból, papjaimnak

meghagyom, hogy a lelkeket jobban pallérozzák, mint eddig.

Ma különben azt is észrevettem, hogy a nemesek rongyosak. Kopott ruhájuk és beesett arcuk szánalmat ébresztett bennem. Mintha beteg lett volna valamenynyi. Járásuk imbolygó, mint a lábadozóké; a fegyverük: szedett-vedett; a lovuk: sovány gebe. Kérdeztem ennek az okát. Azt felelték: a szegénység. Hát mégis igazuk lett volna Hatvanban, ahol oly igen panaszkodtak?!

Ha Isten megsegít, ezután jobban gondolok az ország bajával.

Brodarics, hűséges kancellárom, ma is írt levelet a királynénak. Mondtam, írja meg, hogy imádkozzék érettünk. Huszadikára Mohács alá érünk, ott egyesülünk majd Tomoryval és másokkal. Lehet, hogy ott dől el sorsunk is. Mária, a te szép csengő imádságodat talán meghallgatja az Isten! Imádkozzál!

Mohács, 1526 augusztus 26.

Itt van már Tomory. Én benne bízom egyedül és hiába szabadkozik, ő lesz a sereg fővezére. Ilyen válságos napokban kiben bízzam, ha nem az ő hűségében, kipróbált vitézi talentumában?!

A hadak mégis csak jönnek. Batthyány Ferenc bán, Perényi Péter temesi főispán, Tahy János vránai perjel, Bánffy János, Pogány Simon és a többiek: Isten hozott, nem hagytatok el! Az utolsó pillanatban győzött bennetek a jobb. Egyedül János vajda késik, de én őt nem is várom. Nem mintha szükség nem volna rá, de mert nem fog jönni. János, meg fogod hallani,

hogy nem féltem a sereg élére állani, hogy többre becsültem az ország javát, mint a magam hitvány életét!

A hadi tanácsokban mindenki szenvedelmes és ingerült. Jobb volna a sok indulatot és a fölösleges argumentumokat a török ellen gyüjteni, aki már átkelt a Dráván és csak a többnapi esőzés miatt késik. De már itt van, közel van.

A nemes urak követet küldtek ma a tanácsba, hogy a főurak (és bizonyosan én is) valahogy meg ne forduljunk, mert ők most látják a szerencsés alkalmat a megütközésre. Aki tehát egyebet akar, az halál fia! Mindenki elnémult az indulatos szavakra. Én se szóltam, majd megmutatom, mit gondoltam. És hátha igazuk van, hogy ez az az alkalom!

A váradi püspök ugyan tréfázott, mert azt mondta, hogy jó lesz Brodaricsot is mindjárt ő szentségéhez küldeni Rómába, hogy a mohácsi csatanapot húszezer magyar vértanu napjává avassa. Az Isten tudja, kinek van igaza, a haragvóknak-e, vagy a tréfálóknak?

Mohács, 1526 augusztus 28.

Sok tervezgetés és marakodás után végre megállapodtunk. A jobbszárnyat a bán vezeti, a balt Perényi Péter, a derékhadat Tomory a János vajda öccsével, a balszárnyon ott leszek én is, bárhogy is nem akarják.

Huszonnyolcezren vagyunk. A buzgalom nagy, csak a Szulejmán hada ne legyen nagyobb. Mindenki más és más rettenetességet tud róla, csupán a köny-

nyűvérűek szólnak lenézően. Két mérföldre sincs már ide. Hajnalban fölállítjuk a hadat.

Holnap lesz a nagy nap. Holnap!

A gondolataim összefutnak és összekuszálódnak. Ma nem tudok írni. Hajrá, Jézus, segíts bennünket holnap! A hegyeken előbukó nap minket köszönt-e majd, vagy őket?

Még leírom a holnapi nap dátumát is ide. Hogy mit írok majd alá, te tudod csak, Gondviselőm, Uram, aki mindent tudsz. De hogyha üresen marad remegő kezem vonásaitól, azt már én is tudom ma, mit jelent holnap.

Irjuk le tehát, Jézusom, a beléd vetett forró hit szerint:

Mohács, 1526 augusztus 29.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

ELBESZÉLÉSEK

BODON JULIS

Az öreg kapus, akinek már fehér a haja, de még üde, piros az orcája, nap-nap után ott üldögél az urasági vadaskert szélén és nézi a bozontos sörényű, oroszlánfejű Mátrát. Évek sora óta nap mint nap nézi a csodálatos hegyet, melynek illatos völgyei valami különös szépségeket lopnak a szívekbe. S a virágok oly üdék, élénkek, hogy szinte szólnak hozzád; a madarak nótájában a természet ősrégi dallama csendül meg; a levegő tele van titkos hangokkal, sejtelmes fénnyel. Mintha az elfelejtett, elhagyott ősmagyar istenség húzódott volna ide s itt élné máig is rejtelmes magányát. Tán ezért is születik itt annyi dal, annyi monda, bűbájos rege a régi, régi szép időkről.

Az öreg kapus sokat tud belőlük. Néhanapján köréje gyülekeznek az emberek és hallgatják. Ül egy mohos kövön, hosszú fehér haját megfújja a szellő, szürke, fénylő szemével maga elé bámul a kékségbe, mintha onnan szedné azt, amit mond...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

... Hires-neves király urunk volt Mátyás király.

Szerette a szegény földnépét, de az nem is feledte el mind a mai napig, mivelhogy nem akadt hasonló hozzá. Az igazság volt néki a csillaga, annak az útjait járta, annak a nevében cselekedett. S hogy mentül inkább hozzáférkőzzön, levetette a királyi pompát s fölvette a szegénység gunyáját. Igy oszt' nem is tudták, hogy ő a király s az erősebbek nem is tagadták meg magukat előtte. Látott és tudott mindent; áldották is a népek. Áldják még ma is.

Aszondtam, az igazság útján járt. Hanem az igazság útja kemény és igen próbára teszi az emberi teremtést, még az olyan hatalmas királyt is, amilyen Mátyás volt. Egyszer ő is megbotlott.

Vándorlegény gunyájában szépen, gyalogszerrel elindult Budavárából. Ment, mendegélt s egyszer csak ide ért. Szerette ezt az erdőt, mert már akkor is sok vad volt benne. Itt vadászott mint király, hát látni akarta mint vándorlegény is.

A patakon ott akart átkelni, ahol most az a kis templom áll. Akkor még nem állt ott. Nem volt ott egyéb: csak az erdő. Ahogy át akart menni, bizony meglátta a falu legszebb lányát a patakban. Sulykolta a ruhát és danolt hozzá. A királynak megtetszett a hangja, meg a tiszta vízből kicsillanó fehér lába. De még akkor nem látta az arcát. Köszöntötte hát, hogy lássa:

— Adj' Isten jó napot, fehérlábú leány!

A leány ijedten egyenesedett föl, majdnem elfelejtette mondani a fogadj' Istent. A király csak most látta, hogy milyen szép leánnyal van dolga. Nem is hagyta abba a szót, hanem folytatta ilyeténkép:

— Hogy hínak, szép leányzó?

— Bodon Julisnak, vándorlegény.

— Bodon Julisnak. No, szép a neved, akár magad is. Oszt hány esztendős vagy már?...

— Bizony már elmúltam tizenhét.

— De fiatal vagy még!... Hát nézd csak, — mondta a király tréfásan — sok hiányzik-e még nekem az ötvenhez?

— Kendnek — nevetett a leány — bizony még hiányzik a fele. De ne haragudjon, hogyha tán öregítettem.

— Ej, hogy is haragudnék én terád, hiszen fiatalítsz, Bodon Julis.

— No, kell is kendet fiatalítani!

— Nem-e? — nevetett a király és nagyon megtetszett neki a leány beszédje is. — Hallod, Julis, megengeded-e, hogy megpihenjek egy kicsit ezen az öreg kövön? A szomszédságodban.

— Hogyha fáradt, bizony pihenjen. Hanem én csak úgy közmént beszélhetek magával, mert sietnem köll. Nincs ám nekem anyám, magam viselem csak öreg édesapám gondját.

— Dícséretedre válik, Julis!... Hát akkor csak szótlanul nézzelek innen?

— Mit nézne rajtam? — szólt a leány és már csapkodta a fehér ruhát.

— Beillenél király feleségének is.

— Van annak. Szebb is, különb is, mint én!

— Hátha pirosabb a te orcád, hátha gyönyörűbb a te szemed, karcsúbb a derekad, zengőbb a szavad?

— Mint a királynéjé? — kiáltott föl csodálkozva

Bodon Julis. — Óh, menjen kend, hogy mondhat ilyet nekem!

Hanem megtetszett a leánynak is a vándorlegény. Olyan okosan, szépen szólt, olyan mély tűz világított szemében; alig tudta kiállani. Bizony nem minden vándorlegény olyan, mint ez, — gondolta a leány.

Csapkodott a mosófa, perdült néha a Julis nyelve is. Megmegdobbant a király szíve is. De ha ezt a szívdobogást nem is hallotta senki, megérezte a leány. Amikor ez hazafelé indult, azt mondta neki a vándorlegény gunyájába öltözött király:

— Hát itt leszel-e holnap is?

Bodon Julis fehér arcát megpirosította erre a kérdésre a vér s nem mert a legény szeme közé nézni. Csak úgy mondta, szemlesütve:

— Nem tudom... — És rohant, szaladt, mintha hazudott volna és azt szégyelné. Az öreg cserfák hamar megsajnálták és eltakarták a király szeme elől.

De az a holnap igen lassan jött meg ám nékik. Várta a leány is, a király is. De hogyan várták!

Az erdő?... Talán szebb volt még, mint máskor. A madarak: tán sohse nótáztak úgy, mint akkor. A lombok: tán sohse susogtak olyan édesen, mint akkor a Bodon Julis fülébe. Mintha csak a Tündérország erdeje lett volna. Nem is lehetett az másképpen, mikor olyan király járt benne szerelmes szívvel, mint Mátyás király.

Bodon Julis már ott találta a vándorlegényt azon a mohos kövön. Mert mégis csak kiment, mégis csak talált valami mosnivalót. Ha nem is sokat. És már nem csapkodott úgy a mosófa, de jobban pergett a kis

nyelve, jobban dobogott a szíve. Mikor el akartak válni, a legény megint csak megkérdezte:

— Idejössz-e holnap is?... — És megfogta a leány remegő kezét és súgta a fülébe, nem is várván feleletre, hogy jön-e: — Mert úgy akadtam rád, mint a fösvény a kincsre, mint a napsugár a vadvirágra. Mert olyan vagy, mint a vadvirág. A szemed: kék nefelejcs, az ajkad: piros pipacs, az orcád: vadrózsa, a szavad: mintha csengene a harangvirág.

Tudnak ám beszélni a királyok még a szerelem nyelvén is.

Hogyne szédült volna meg az a leányzó ennyi édes szótól!

Elment harmadnap, negyednap... Az Isten tudja, hányszor. Erős a szerelem, nincs olyan szív, akit meg ne ejtsen. Szép volt a szerelmes király, tetszett a leánynak. Gyenge volt a szíve, akár a zsendülő hajtás, finom volt a szava, mint a csengetyűé. De nem hiába volt ilyen, mert az ő fényes királyi szeme se látott még leányban olyan gyönyörűséget, mint Bodon Julisban.

Ha hosszabb ideig nem látták egymást, ami a király dolga miatt néha megtörtént, úgy epekedtek egymás arcáért, mint erdei virág a hajnalért.

Hanem egyszer csak mi történt? A leány hiába várta a királyt, akit ő még mindig szegény vándorló-legénynek tartott. Várta-várta, egy hónap is elmult, és még mindig nem jött. Elmult kettő is, több is. Úgy történt a dolog, hogy a török nagy gyorsan itt termett és pusztítani kezdte az országot tűzzel-vassal. A ki-

rálynak olyan gyorsan kellett harcba szállnia, hogy Bodon Julistól nem ért rá elbúcsúzni.

Fájt is a szíve nagyon; de azt gondolta, hogy majd gyorsan végez a pusztító ellenséggel s akkor megint csak elmehet hozzá. A szellőre bízta sóhaját és ment Isten nevében a pogány ellen. Ment-ment, madármenetnyi hosszú utat tett meg, míg rájuk akadt. Mikor megpillantotta őket, csak akkor látta, hogy milyen sokan vannak. Szörnyű háború támadt a magyarok és törökök közt. Nagy is volt, messze is volt, hét esztendőbe került, míg Mátyás király győzni tudott rajtuk.

Mikor hét esztendő mulva diadalmas serege erre vonult, egyszerre csak azt mondja a király embereinek:

— Most hagyjatok kicsinység magamra és várjatok reám, míg ezt a kis erdőt megjárom!

Akkor magára öltötte a vándorlegény gunyáját, csak úgy tetejibe a királyi ruhának, és ment a patakhoz, a mohos kőhöz. Aggodalmas volt a király arca, meg is öregedett a nehéz és hosszú idő alatt. Egy kis fiút talált azon a helyen, ahol annyi édes órát töltött el. A fiúnak szép piros arca, nyílt tekintete volt. A királynak mindjárt az első látásra megtetszett. Megveregette kerek, piros képét:

— Hogy hínak, kis fiam?

— Bodon Jani, — mondta a gyerek hangosan.

— Bodon Jani... — ismételte a király és elgondolkozott. — És mit csinálsz itt?

— Virágot hoztam az édesanyám sírjára.

A király csak most vette észre, hogy ott egy sír meg egy fejfa is van.

— Hát az édesanyád nyugszik itten, fiam?

— Igen, édesanyám, Bodon Julis. Régen halt meg már, ide temették, mert ő akarta.

Elhalványult a király arca és a sírra fordította bús szemeit. S ahogyan olvasta a fejfa írását, megtántorodott és leroskadt a sírhalomra. Ott is feküdt sokáig. Azalatt a kis fiú eltűnt. Beszaladt a faluba s hírül adta az öreg Bodonnak, öregapjának, hogy mi történt. Az öreg Bodon nem szólt egy szót sem, csak kardot vett a kezébe, amivel valamikor a törökök ellen küzdött, és ment ő is a sírhoz. Még ott találta a királyt. Nem is köszöntötte, csak így szólt hozzá:

— Nem te ölted-e meg az én szépséges leányomat, aki nekem vérem és öreg napjaimban gondozóm volt?

— Én csak szerettem, mert szép volt az istenadta, amilyen több nem teme.

— No, akkor te ölted meg, mert nem szeretted igazán.

— Nem tudod te azt, öreg ember, hogy mennyire szerettem én őt. Ne is magyarázzuk ezt. Hanem mondd inkább, mért hoztad azt a kardot?

— Hogy megöljelek, vándorlólegény, mert te is megölted őt.

— Jobb is lesz, — intett szomorúan a király, — legalább találkozom vele ott fönn!

— Vedd hát elő a fegyveredet te is és állj ki, de jól ám, mert a Hunyadi János vitézével kell megküzdened. Ne bízd el magad, hogy öreg vagyok; nem fog

reszketni a karom, mert a hétévi gyűlöletem irántad megacélozta. Nos rajta!

A király szótlanul a köpönyege alá nyúlt. De véletlenül meglátszott, hogy a külső szegényes köpönyeg alatt aranyruhája vagyon. Kivonta a kardját és előbb összemérték, amint illik. Hát amint összeméregetik, akkor látja az öreg Bodon, hogy a vándorlegény kardmarkolatja is csupa arany meg gyémánt s hogy a kardlapra rá van vésve a holló képe, aki gyűrűt tart a csőriben. Szemébe nézett jól az embernek. S csak most ismerte meg: hiszen ez a király! Szakasztott olyan a sasszeme, az orra, mint az apjáé volt, akit Bodon valamikor szolgált.

Visszahúzta szépen a kardját és letette a király lábához. Térdre ereszkedett maga is.

— Bocsásd meg vakmerő szómat, felséges királyom! Te jó vagy és igazságos vagy. Nem tudtam, kivel szólok.

— Mi haszna, — mondta a király elborult hangon, — hogy most már tudod. Nem változtat már ez sem annak a sorsán, aki halott. Kelj föl, öreg vitéz, nem illő, hogy fehér hajadat oly alacsonyan lássam!

Nagy lassan föltápászkodott az öreg Bodon, a király még támogatta is fiúi gyöngédséggel. Csak aztán folytatta szavát:

— Láthatod ebből, hogy a királyok is csak olyan emberek, mint ti vagytok. Az igazság útján indultam el, mikor szép gyermekedd'el találkoztam, s megbotlottam egy nagy kőben: az igazságban. Elestem. Hiába siratom a szegény leányt, bizony már föl nem támasztják többé az én könnyeim. Igy téved az em-

beri elme. Kötelességem messze szólított el innen, mentem, mert a királynak mennie kell. Ő meg várt reám, s helyettem jött egy napon a halál. Milyen tisztaságos szív volt, milyen kicsinek érzem magam hozzája mérve!... Fakadjatok, fehér virágok a sírján, s mondjátok meg neki ott lenn, ki öntözött meg titeket könnyeivel!... Jó öreg ember, fogadd jobbomat és bocsásd meg a királynak, amit tett. Ő is csak ember.

— Én csak szolgád vagyok, — szólt a szomorú Bodon, — nincs jussom se megbocsájtani neked, se megítélni téged.

— Nem úgy, ősz vitéze apámnak! Mától fogva úrrá teszlek. Bodon vára s ami hozzája tartozik, a tied. A fiút pedig magamhoz veszem, királyi udvarban fogom neveltetni.

Úgy is lett. Híres vitéz lett a kis sasból, híre, neve messze szállott. De király mégse lett belőle, mivel az anyja nem volt királyasszony. Pedig talán belőle is lett volna olyan nagy király, mint az apjából.

Hanem Mátyás király még ezzel nem elégedett meg. Arra a helyre, ahol Bodon Julis haló porában is róla álmodott, emeltette azt a kis templomot, mely még most is ott áll. Sokszor eljárt oda, sokszor imádkozott benne. Ilyenkor emlékezett a gyönyörű leányra, akinél szebbet nem talált, amíg csak élt.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

... Az öreg kapus szeme ihletten néz a távolba; egy darabig még azután is, hogy a mesét már bevégezte. A sörényes fejű Mátrán épp most lobbannak

ki a lenyugvó nap végsugarai. Szárnyát bontja már az este.

S egyszerre édes-bús szóval megcsendül esteli üdvözletre a kis templom harangja. Száll, száll a rezgő hang az álomra készülő völgyben...

S az emberek szótlanul leveszik a kalapjukat.

AZ EZREDES LEÁNYA

I.

Világosnál pedig elveszett minden.

A fegyverek gúlába rakva, a honvédek szomorú sorban, lecsüggesztett fővel állottak. Görgey még egyszer ellovagolt a sorok előtt, s a komor honvédek lelkében e pillanatban futó álomként fölújult a dicső harc képe s ösztönszerű éljenzésben törtek ki. A rideg fővezér, aki nyugodt volt mindig, mint a szobor, valami hirtelen szédülést érzett, leborult a lova nyakára és átölelte.

Az utolsó lövés, mely ezután eldördült még, nem az ellenségnek szólt többé, hanem egy-egy vitézi szívnek, mely magamagát oltotta ki. Ezzel vége volt a szent harcnak. Magyarország meghajolt az északi kolosszus előtt, aki gőgösen a mellére lépett.

Szomorú szél indult északról, nyugatról. Fújt, fújt, és az emberek dideregni, fázni kezdtek.

A szomorú szél elért a kisszecsei határra is és

befújt a Horák-familia csendes otthonába. Az öreg tiszttartó megadva sóhajtott és várta, hogy mi lesz ezután. Megfogta a felesége kezét, bozontos ősz szemöldökét összehúzva, az asszony szemébe nézett:

— Öreg, édes párom, legyünk készen a legroszszabbra!

A tiszttartóné maga is könnyezett, de azért próbálta vigasztalni az urát:

— Ne csüggedjen, édes uram, az Isten jó...

Horák, a vigasztaló, csak a kezével intett és szó nélkül ment ki a cselédséghez, hogy rendelkezzék.

A parádés kocsist, az öreg Demetert rendelte maga elé. Szigorúan meghagyta neki, hogy másnap reggel nyolc órakor Málason legyen, négyesbe fogasson, hintó, ló, szerszám ragyogjon, mint a nap. Mivel hogy a méltóságos urat fogja hazahozni. A méltóságos urat, akit már jó félesztendeje nem láttak itthon: Kisszecsén, a felesége, a kissé süket, de nagyon kedves báróné, valamint egyetlen leányuk, Inez. Nagy idő és mennyi veszély fenyegette a bárót, lévén ezredes a császári seregben, mely a rebellisek ellen harcolt.

A báró, akit különben Steinhauszen Rikárdnak neveztek, a Szilézia virágos völgyeiből származott hozzánk, Horákkal együtt, aki morva eredetű volt és már kezdettől fogva a báró magyarországi javainak tiszttartója volt. A Steinhauszenek egykor dúsgazdag családja szerencsétlenségek és rossz gazdálkodás következtében elszegényedett és Rikárd báró, a család utolsó sarja, néminemű vagyoni romokkal Magyarországba jött, ahol házasságával és jóindulatú királyi keggyel lassankint megjavította a család anyagi helyzetét.

Horák, a ki hűségével és szorgalmával a báró gazdaságát egyre fölvirágoztatta, s aki a hosszabb távollét alatt is csupa fényes eredményre hivatkozhatott, szomorúan várta azt a pillanatot, amikor majd ura a kastélyba hivatja. Tudta, hogy az ezredes el fogja bocsátani, magyarán mondva: elcsapni.

S mindennek oka nem ő volt, hanem a fia, egyetlen gyermeke, a Józsi. Csodálatos dolog volt, hogy míg az idegenből ideszármazott Steinhauszen megmaradt tovább is osztráknak, németnek, s nem tanult meg magyarul sem, addig a szláv Horák, a földije, a morvával egyformán tudta nyelvünket s szívében megszerette ezt a földet. De ha ő még nem is egészen, a fia már magyarnak született. De hát az édesanyja magyar leány volt. És fia híven a magyar hagyományokhoz, prókátornak készült. Csak éppen hogy letette a vizsgálatait s megszerezte az ügyvédi diplomát, megfújta arcát, lelkét a március szele, s részes akart lenni ő is az ébredő nemzet nagy munkájában.

Honvéd lett belőle, mint annyi százból és ezerből, akiket megihletett akkor is a hazaszeretet.

Az öreg Horák csak egyszer látta fiát honvéd minőségben, jóval derekán túl a harcnak, amikor a honvédhuszárok történetesen épp Kisszecsén pihentek meg. Józsi már akkor hadnagy volt, már volt egy hősi tette, amiért az ezred bámulta. Csak neki tették meg a kemény huszárok, hogy a császári ezredes kastélyát nem bántotta közülök senki.

Józsi a távozás előtt jelentkezett a kastélyban és könyörögve kérte a báróné jóindulatát — édesapja számára, aki végre is nem tett semmit. A báróné há-

lás volt azért a lovagiasságért, amelyben a huszárok részesítették. Elbeszélgettek, tapintatosan kerültek minden szót, mely az ellentétes érzelmeket érintette volna. Inez bárónő azonban, aki a beszélgetés alatt sokat nézte Józsit, mégis elejtett egy halk megjegyzést (halkat, hogy talán kissé süket édesanyja ne hallja), bár így is fülig belepirult.

— Szívből örülnék a maguk teljes győzelmének, csak édesapám ne volna a császári seregben. De az ő életéért is kell imádkoznom. Óh, mennyivel szebb a szabadságért küzdeni, mint tehetetlenül szenvedni!

Józsi újra érezte, hogy a kis Inez szeméből egy meleg sugár ér a szívéhez. És a rózsabokrétából, amit tőle kapott, egy szálat kitépett s atillája alatt a szíve fölé rejtette.

Horák azóta, hogy a véletlen látogatás történt, azt sem tudta bizonyosan, hogy él-e a fia, vagy meghalt-e valahol! Sem ember, se levél nem hozta hírét. Igy volt ez akkor.

A báró másnap csakugyan megérkezett. A kapuban lent a felesége és leánya várták, mögöttük a cselédség, akiknek élén Horák állt, levett kalappal a kezében, alázatosan és szomorúan. Asszony és leány boldogan csókolták és ölelték az ezredest, s hullatták örömkönnyeiket. S mikor mind ennek nagy hosszan vége lett: jöttek a cselédek. Horák meg akarta csókolni a méltóságos úr kezét, de az nem engedte s míg a többihez itt-ott intézett kérdést, ő hozzá nem volt egy szava sem.

Horák hűséges szemében csak egy ragyogó könny

jelent meg, amint csöndesen, szótlanul hazaballagott a fogadásról.

Ezalatt a kastélyban a báró, aki boldogságában alig tudta helyét találni, jókedvűen felelgetett az asszonyok kifogyhatatlan kérdéseire. Meghánytak-vetettek mindent, ami szívüknek örömet jelentett.

A báró csak akkor húzta össze bozontos, ősz szemöldökét, mikor a Horák nevét hallotta.

— Az a rebellis! — mondotta szikrázó szemekkel. — El fogom csapni, még ma, egy percet se töltsön többet ilyen ember a házamnál.

Inez arca egyszerre elhalványodott. Sejtette ő is, hogy az öreg Horákot elküldik a fia miatt.

Puha, fehér kezével megsímogatta a vén katona szőrös, vörös kezét, s olyan hangon, mely szinte megbűvölt, így szólt:

— Édes jó apuskám, te ma fáradt vagy, hagyd ezt az egész dolgot holnapra.

A báró engedett, valósággal jól esett most kedvesnek lennie. Inez pedig már mérlegelte titkon az érveket, mikkel meg fogja puhítani majd a katonapapa kemény szívét a szegény Horákék ügyében.

Mikor Horákot másnap a kastélyba hívatták a méltóságos úr elé, olyan szívdobogást kapott, hogy lélegzete is elakadt. A legrosszabbat várva lépkedett fölfelé a lépcsőn. A szobába érve, az ajtó sarkánál állapodott meg; de reszkető tenyerével előbb megsimította alázatosan fekvő hosszú ősz haját.

— Parancsolatjára, méltóságos jó uram!

Az ezredes nagyot fújt, mint egy hétrámás kovácsfujtató és harsogva ejtette ki a szavakat, mint-

ha most is a rebellisek ellen osztaná a parancsot:

— Horák! — olybá hangzott ez a kiáltás, mintha csak vezényelte volna: hapták! A tiszttartó megrezzent és halkan összecsapta öreg bokáját.

— Horák, maga jól ismer engem, vén cselédünk már, ismeri hírből őseimet is, akiknek, épp úgy, mint nekem, szent volt mindig a császár fölséges személye.

— Igenis, méltóságos uram, — hajlongott a tiszttartó.

— Megférhetetlen, marakodó, prédák tán akadtak elődeim közt, de hazaáruló rebellisek nem voltak. Olyan cselédet se tűrtünk meg házunknál, akinek a császár ne az lett volna, ami nekünk. Mit akar, maga vén ember, a rebellis magyarokkal? Magyar maga? Hisz maga velem költözött erre a földre.

— Igenis, méltósága.

— Igenis? És hol van a fia?

Az öreg a kérdésre kissé fölegyenesedett. A fia! Hogy hol van a szegény, ezt ő is kérdezhetné!

— Talán meghalt, talán él, ahogy a jó Isten akarta. Nem tudom.

— Eh, nem tudja! Majd megmondom én. A maga fia ott küzdött azoknak az oldalán, akik ellen én küzdöttem, én, leghívebb szolgája felséges császáromnak. A maga fia Isaszegnél megtámadta ezredemet s oly vadul csapott rá huszárjaival, mint a förgeteg. Furfangos szerencséjével valóságosan szétszórt bennünket: a császár hőseit. Ezért később, amint hallottam, Görgeytől kapitányi rangot kapott. A maga fia az én megalázásomon emelkedett föl. A maga fia...

Haragos, heves köhögés fogta el a császár leghívebb szolgáját. Horák pedig kövér verejtékcsöppeket törülgetett le arcáról kék-piros zsebkendőjével. Az ő fia!... Dicsőség és szomorúság egyformán zaklattak öreg lelkét. Az ő fia szétszórta a báró ezredét. Az ő fia miatt kergeti el majd rögtön a báró.

Az ezredes kipirosodott a köhögéstől, szeme majdnem vérben forgott. A szegény Horák azt várta, hogy most rögtön nyakon fogja őt és kihajítja az ablakon.

Néhány csöndes, kínos pillanat után, természetesen, megint a báró szólalt meg:

— Tekintetbe vettem azonban öreg korát és sok évi hű szolgálatát s elhatároztam, hogy még se bocsátom el minden nélkül. Évi fizetését ezután mint kegydíjat fogja élvezni, de a tiszti lakásból okvetlenül ki kell költözködnie. És végül, hogy a rebellis apjával ily nemeslelkűen bánok el, köszönje mindezt kegyes szívű feleségemnek és leányomnak, akik annyira szíven viselték a maga sorsát. Nekem semmit. A költözködést azonban minél előbb kezdje meg, mert a forradalmárok most nem kellemesek még az ilyen kipróbált hűségű házakban sem, mint az enyém.

A tiszttartó szólni akart, de abból nem igen lett valami, mert feltörő zokogása elnyomta szavát.

Kitámolygott a szobából, ment, ment...

Másnap Horákék már pakkoltak. Találtak egy kis házat a falu végén, kibérelték, hogy most már ott húzódjanak meg.

II.

A sunyi Beró, ez a szintén idegenből ideszakadt vén csősz egy őszi délután ott ácsorgott a báró ajtaja körül. Inez, aki éppen arra ment, megszólította:

— Mi jót hozott, Beró?

— Nagy ujságot, kérem alásan, — felelt Beró ravaszul hunyorítva sárgás-szürke szemével.

— Ugyan mit? Nem mondaná el nekem is.

— A méltóságos kisasszonynak már hogyne mondanám el! Hát kérem alásan, hazagyütt a mult éjjel a Horák Józsi.

— A kapitány?! — kiált föl meglepetve és nyugalanul Inez.

— Az ám, de csak volt kapitány, mert most semmi, annál is kevesebb, bujdosó. Már föl is jelentettem a zsandároknál. Azt gondolom, még ma estelig el is fogják. Már el se menekülhet.

Inez kezéből kihullott a kis kézimunka-kosár. Nehezen tudta Beró előtt megindulását eltitkolni. Közönyös hangon próbált kérdést intézni Beróhoz:

— És mi történik a kapitánnyal, ha elfogják?

— Nagy bűne van annak, becsukják, aztán meg... fölmagasztalják. Mert most így szokták ezt.

— Hogyan magasztalják föl? — kérdezte türelmetlenül Inez.

— Hát kérem alásan, kötéllel. Hej, az apja sokszor megalázott engem!

Inez fölsóhajtott magában.

— Óh, Istenem, Istenem, ha meg tudnám menteni! Borzasztó!

E pillanatban egy ötlet villant meg agyában.

— Hallja, Beró, ne mondja el maga ezt a hírt az édesapámnak, engedje azt át nekem. Én szeretném elmondani neki. Nézze, nem is leszek hálátlan!... — s egy nagy ezüstpénzt nyomott a vén ravasz markába.

— Kérem átosan, méltóságos kisasszony, mintha sohasem tudtam volna semmit. Kezit csókolom. Megyek is már, mintha itt se lettem volna.

Inez pedig minden további okoskodás nélkül bement apjához s arra kérte, hogy engedje őt el ma a karikási pusztára. Meg akarja nézni a kis birtokot. Oly régen vágyik már erre. Majd a hintóba fogat és az öreg komorna is vele megy.

S amíg Demeter, a parádés kocsis fogatott, a komorna Inez kérésére Horákékhoz sietett és ott elmondta a következőket: Józsinak azonnal menekülnie kell, mert a zsandárok már útban vannak érte s elfogják. Osonjon ki tehát a kert alá. Inez kisasszony rögtön arra fog jönni csukott hintóval és kiviszi a karikási puszta erdejéig. Ott aztán az erdőkön át menekülhet.

Egy negyed óra mulva a Steinhauszen báró császári ezredes robogó hintajában már benn ült a rebellis kapitány Inez bárónővel és a komornával szemközt. Az úton két zsandár alakját is látták elsuhanni a kocsi mellett. A zsandárok még meg is süvegelték az ezredes kocsiját.

S a karikási pusztán túl, az erdőben egy halványarcú ifjú elvált egy még halványabb arcú leánytól.

Szó kevés jött ajkukra, csak nézték egymást, hosszan, szomorúan. A leány utolsó szava ez volt:

— Várom, várom...

III.

Az 1850. év farsangja. Pest városa csöndes, mint a temető. Időnként azonban zavargó északi szél jajogat végig a városon. Akik töprengő, néma gondban ülnek, pislogó mécses mellett (mire való volna nagyobb fény a mélységes gyászban!), a szélben rabok sóhaját és rabláncok csörgését hallják. A szív elszorul, a szó elhalkul a titokzatos hangok hallatára. Messziről jönnek... Josefstadt, Kufstein falai közül. De közelebbről is, például az Újépületből. Az élők még legalább üzennek a széltől, az éjszakától, a kivégzettek már azt sem teszik. Csönd... csönd...

Nem úgy van. Csöndnek nem szabad lennie Pest városában. A világnak vigalomról, életről, jókedvről kell értesülnie. Mert még elhinné valóban, hogy a nemzet kelt föl s nem az az egynéhány álmodozó, kalandor, bitóravaló. A császári tisztek és a császári rendőrség mulat, táncol, ujjong. És a külföldi lapoknak küldi a tudósítást a magyarok farsangjáról, jókedvéről.

Az Uri-utca egyik kétemeletes palotájában vígan szól a zene. A fekete éjbe ragyogó ablakok tekintenek, a víg zene beleavatkozik az utca halk életébe. Mintha a fényes ablakok kacagnának, hahotáznának a szótlanság gyászán. A Steinhauszen báró palotája az. Steinhauszen Rikárd, a császár ezredese mulat. Káp-

ráztató báléj, száz szál fehér gyertya ontja fényét a vadonatúj uniformisokra, az előkelő rendjelekre, a mesés értékű csipketoalettekre.

A mulató hadnak azonban csak a külseje ilyen fényes. Egyébként odaadták a pompáért, a rangért lelküket, minden meggyőződésüket. Hazájuk ott van, ahol mulatni, élni tudnak. Mostani hazájuk a cártól letiport Magyarország.

Egy szív azonban találtatik közöttük is. Magasztos, igazi nagy szív és ott dobog a császári ezredes leányának, Ineznek a keblében. A sudártermetű leány arca halovány, szemében a bú árnyéka rejtezkedik. Boldog, ha az illem megsértése nélkül egy pillanatra kiszakadhat a társaságból, amelyet szívből utál. Jókedvet kell hazudnia, pedig a szíve rejtekén nagy szenvedés háborog. Egy bujdosó honvédre gondol, aki az öreg tiszttartójuknak a fia s akit a hatalom kopói üldöznek.

Egy rózsát adott neki valamikor falusi kertjük alatt és egy ígéretet mondott. Akkor volt, amikor apja, az ezredes és az ifjú is ment a csata viharába — egymás ellen.

A szoba, amelybe most a leány lépett, üres. A szomszéd szobából kihallatszik a keringő ritmikus dallama s ott a párok forognak és lejtenek. Őt nem vette észre senki. Milyen jó, hogy nem jönnek utána. Az ablakhoz áll, kinéz, fejében gondolatok cikáznak át.

— Milyen fekete az éjszaka és milyen csend van odakünn. Alusznak-e vajjon az emberek, vagy az övéikért való gondban virrasztanak? Micsoda ház ez, amelynek vígsága oly szívtelenül belekacag néma fáj-

dalmukba! Megvetem magamat is a gyöngeségemért, a tehetetlenségemért. Én báb, gyönge leány, én semmi! (Az ablakok alatt a zord szél átsüvölt.) Fázom. Olyan zord, kemény ez a szél, mint a Haynau úr szíve. Tegnap egy asszonyt láttam a lépcsőjén térdenállva kúszni. Feketébe volt öltözve, csak a haja fehérlett ki a fátyla alól. Öreg asszony volt, a fiáért könyörgött. Holnap fogják kivégezni. Hiába vérzett ki a térde. Ma méltán mulathatunk... Ha holnap én mennék könyörögni így hozzá: egy ifjúért, akinek kardját a diadal fénye aranyozta meg, mi történnék akkor?... Összedőlne ez a ház, megsemmisülnék, elvesznénk mind a ketten!... Tűrni kell. De lehet-e a végtelenségig tűrni? Ez az őrültség, ez a hazugság tarthat-e még soká?...

A táncteremből egy ifjú sompolyog ki: Welden Walter gróf. Az arcára ravasz mosoly ül, amint Inezt egyedül látja. Meg akarja hódítani a kis „márványszobrot", ahogy barátai közt Inezt elnevezték. Elszegényedett címerét meg szeretné az egyetlen leány vagyonával aranyoztatni. Különben előkelő hivatalnok a császári kormány új tisztviselői közt. Kellő elmésséggel és bátorsággal fölszerelve Inezhez lép, aki még mindig az ablak előtt áll és homlokát a hideg üvegre nyomja.

Welden: Pardon, bárónő, csak nem érzi magát rosszul?

Inez: Nem, gróf, csak csak jól esik egy pillanatra egyedül lennem. A fejem kissé nehéz.

Welden: Zavarom tehát ünnepi magányában?

Inez: Engem? A vendég! Én magyar leány vagyok, az anyám magyar asszony, tudja ön is.

Welden: Mily hideg! Hát csak a vendégjog tiszteletben tartása ment meg engem attól, hogy alkalmatlan ne legyek!

Inez fáradtan egy fotelba ül s elszánt arccal hallgatja Welden gróf fecsegéseit.

Welden: A vendégszeretet jogán megengedi-e, hogy melléje üljek?

Inez: Parancsoljon helyet, gróf! Itt mellettem.

Welden: Kegyességét köszönöm. (Leül.) Kápráztató ez! Csodás egy ház ez, ahol ma mindnyájan kitűnően érezzük megunkat. Nézze, mindenkinek ragyog az arca a jókedvtől és az örömtől! Csak egy ember szomorú itten...

Inez: Én.

Welden (meglepetve): Kegyed! Kegyed! (Öröm villan föl a szemében.) Holott maga a Nap, akitől valamennyien kölcsönözzük a fényünket. Mi csupán bolygói és holdjai vagyunk. Óh, Inez, más szomorú ebben a társaságban! Egy bolygó, aki hűséggel, csüggedést nem ismerve, egy sugárra vár, egy feleletre.

Inez (akit nem érdekel ez a beszéd, gépiesen kérdezi): És ki vár a feleletre?

Welden: Én.

Inez: És kitől?

Welden: A Naptól: öntől várom a sugarat.

Inez: Sugarat kapni tőlem: nehéz. Hosszabb idő óta már nincs sugár bennem. Ismétlem, egyedül én vagyok szomorú a társaságban.

Velden: Nem látja lelkem csüggedt szárnyát.

Olyan vagyok, mint a madár, akit a vadász nyíla sebzett meg.

Inez: A seb, ha nem mély, gyorsan heged.

Welden: A sebem mély, szívemet érte.

Inez (gúnyosan nevet): A szívét?

Welden (közelebb hozza székét Inezhez, suttogó hangon szól): A zene bűbájosan szólt, mámorosan lejtettem önnel a víg tánc közepette. Megrészegedtem a boldogságtól. Egy szót ejtettem ki vakmerően: Szeret? Könyörgöm, Inez, feleljen: szeret-e?

Inez: Egyszerű, de rövid a feleletem, gróf. Nem szeretem.

Welden: Nem is lehetne rövidebb, mégis sokat jelent!

Inez: Egy őszinte nyilatkozatnál többet nem jelent. A szerelem csodás, őszinte virág; ott terem, ahol nem is ültetik. Úgy nyílik Isten rendelése szerint.

Welden: Szép meghatározás, Inez. És a mostani esetben igaz is. Nem ültettem és kinőtt, nem öntöztem és kinyílt. Fakasztotta a napsugár, de véletlenül, akaratlanul. Csalódtam volna hát — a sugárban, önben, a fényben, mindenben? Megvakultam és eltévedtem csak ebben a káprázató társaságban, ahol mindenki víg és boldog, ahol a szilaj zene fölkorbácsolja a vért, az érzelmet?!

Inez: Ez a társaság, ahol mindenki víg és boldog!... Nincs részem benne, hogy az, és hogy együtt van.

Welden: Ismételjem hasonlatomat a Napról?

Inez: Ne tegye, mert hasonlata sántít. Nem ra-

gyogok, nem vagyok víg. Én nem tudok mulatni egy nemzet fájdalmán. Én itt gép vagyok, vagy a gépnek egy részecskéje, amelyet kényszerítő erő hajt.

Welden (csodálkozik s mint aki felülkerekedett, álarc nélkül kezd szólni): Meglepő hang ebben a társaságban! Ez, bocsánatot kérek, egy disszonancia, mely zavaróan hat a kedves harmóniában. Hiszen itt a császár leghívebb emberei vannak együtt. S amit ön hangoztat, azoknak a szava, akiket levertünk. A győző jussa, hogy diadalát élvezze.

Inez: Azon múlik, hogy miképp szerezte diadalát.

Welden: Kegyed az orosz fegyverek segitségére céloz?

Inez: Arra is!

Welden: És mi a véleménye, ha szabad tudnom, a tulajdon édesapjáról, aki ezredes a császár seregében?

Inező Ő atyám. Katona és így eszköz a legfelsőbb hatalom kezében. Nincs jogom tetteit bírálni, még kevésbbé elítélni. De ha hatalmamban lett volna: megváltoztattam volna őket!

Welden: A császár ezredesének a leánya! Értem, bárónő, tehát a politikai meggyőződésem az oka, hogy kegyeiből örökre száműz?

Inez: Mindenesetre oly hősről álmodnék, akinek a kardjára ez a két szó van írva: a hazáért, szabadságért. Álmodnék még akkor is, ha bujdosva vagy a tömlöcben enné a hősök rabkenyerét.

Welden (mosollyal az ajkán s végtelen gúnnyal): A világosi fegyverletétel óta az utóbbi kellékekkel

igen sokan rendelkeznek. Belátom, hogy belőlem ilyen ideál sohasem lehetett volna.

Inez: El kell hinnem, amit mondott. Sohase volt még ilyen őszinte.

Welden: Bárónő, igen elmés, de azért nem árt, ha óvatosabb lesz. Mert elvei veszedelembe dönthetik manap még az ilyen kipróbált hűségű házat is, mint aminő a Steinhauszen ezredes háza is. (A zene elhallgat, Welden föláll és meghajlik.) Bocsásson el, bárónő, kérem!

Inez (a fejével igent int): Jó éjt, gróf! (Tekintete az ablak felé vetődik s megint csak kinéz a fekete, hallgatag éjszakába.)

IV.

Ugyanebben a percben talán, idegenföldi útján egy bujdosó ifjú hosszan néz egy csillagot az égen. Olyan átható, meleg a fénye. A bujdosó egyszerre megáll és így szól:

— Csillag, hiába küzdöttünk, hiába reménylek? Ha igen, akkor tűnj el, sötétülj el. Tudni fogom a sorsomat.

És a csillag még ragyogóbban, szinte káprázatóan nézett le rá.

Mert a csillagok a legsötétebb éjszakában a legfényesebben égnek.

Berzenczey Gábor tanácsos könnyed, nyugodt léptekkel haladt lefelé a lépcsőház puha szőnyegén s a kapu előtt helyet foglalt az autó bársonyos ülésén. A soffőrnek halk hangon csak annyit mondott, hogy: Zugliget. Nem is sejtette, hogy egy hölgy óvatosan követi a házból, beül egy készen álló bérautóba s a vezetőnek meghagyja, hogy az imént elinduló gépkocsit észrevétlenül kövesse.

A két kocsi pontos egymásutánban igyekszik kifelé a városból. A férfi nyugodtan, bár kissé szomorúan ül egymagában. Az asszony ellenben remeg, amint az ismeretlen útra gondol, melyre most lépett. Szép arcát, puha, fehér bőrét elváltoztatják nagy piros foltok. Ezeket a belső izgatottság festette most oda. Mert tudvalevő, hogy az úriasszony: Berzenczey Gáborné, a tanácsos úr felesége.

Különös dolog, hogy ezt a házasságot, a két fél minden modernsége ellenére is, általánosan mintaházasságnak tartják, olyannak, amilyet csak a régi jó időben kötöttek még. Az asszony kedvesnek találta ezt az érdekességet; a férfi pedig óvatosan ügyelt, hogy semmiféle külsőség meg ne zavarja az illúziót.

Hogy a dolog mibenlétéről jobban tájékozódjunk, kövessük a tanácsosné tépelődő gondolatait, a nagy piros foltok okozóit:

— Valakije van, valakit szeret. Ki tudja, mily régen, hisz évek óta minden fölösleges idejét a kaszinóban tölti. S én most kapok észhez, hogy ez a kaszinó

csak köpeny, mely valami bűnt takar! Késő már, de legalább megtudok mindent és leleplezhetem. Hetek, hónapok óta szomorú, szórakozott, hasznavehetetlen. Óh, én ostoba, vak asszony, aki eddig nem láttam semmit!

A tanácsosné szép arcán gyémántfényű könnyek gurulnak lefelé. Kitekint a kocsi ablakán, hogy merre lehetnek már, hisz jóideje, amióta elindultak! A svábhegyi fogaskerekű állomása előtt szalad el éppen a gépkocsi. Kétoldalt szomorú gesztenyesor fái maradoznak el, melyekre rátűz a nyárvégi kedves napsugár, de már nagyon megtépdeste őket az ősz felé hajló idő zordsága.

Az asszony még inkább elborul. Azt gondolja, ő is épp ilyen sorsra jutott s az önző férfi bizonyára talált valakit, akitől még az idő nem vett el semmit. Egy régi, régi, de hűségesen visszatérő gondolat is beleharapott szívébe, a gyermektelenség sivár gondolta. A gyermektelen asszony fájóbban, szenvedőbben öregszik meg, mint az, aki magzatában megújulni látja önönmagát.

Leeresztette a gépkocsi ablakát és a betóduló friss szellő elsodorta szentimentális gondolatait. Az élet követelő joga, egészséges önzése lépett helyökbe, sőt több is történt: fölébredt szívének titkos rejtekében egy szörnyeteg, a bosszú. Ha most leleplezi a férjét, olyat fog elkövetni, amit az soha, de soha életében el nem felejt. Megint fölizgatódott, de ez visszaadta lankadó energiáját.

A különböző ötleteknek és a nem eléggé gyakorlati terveknek egész láncolatát fűzte egybe, a kivi-

telt illetőleg azonban még sem tudott megállapodásra jutni. Idejéből is teljesen kifogyott, mert gépkocsija hirtelen megállott s a kocsivezető jelentette, hogy a másik gép egy kis ház előtt állapodott meg. Az asszony futó szempillantás alatt óvatosan szállt ki autója mellé, hogy meglesse, mi fog történni. Az történt, hogy a tanácsos úr gyanútlanul kinyitotta a jelzett házikókapuját és belépett rajta.

A felesége most már nyomon volt. Autójának illő távolságban jelölte ki helyét, ő maga pedig elindult a fölfedezés irányában.

Igazán egyszerű, földszintes házikó volt az, ahová az ura bement; de volt valami rajta, ami nyájassá, kedvessé tette. A folyosójáról sűrű futóvirágok indája csüngött le; az udvaron virágágyak terültek el, melyekről az őszirózsák egész erdeje mosolygott a köröskörül hervadó világra. Az egyszerű faráccsos kerítést végtől-végig sűrű bokrok kísérték, úgyhogy az udvarra sem igen lehetett belátni.

A tanácsosné nem találta jónak, hogy az utcáról bekandikáljon; de nem is volt rá szükség, mert a szomszéd telek még beépítetlen, gizgazos terület volt. Arra vágott át s egy alkalmas helyen állapodott meg, ahonnan a következő kép tárult ámuló szeme elé:

A tanácsos úr a kerti padon egy szőkefürtű, hároméves fiúcskát lovagoltatott a térdén, aki friss gyermekhangon csicseregte neki:

— Ojan szépet, nagyot fogok csinálni!

— Mit fogsz csinálni, kis fiam?

— Ajtomobilt.

— Ne mondd, Bandi! — csodálkozik olvadékonyan a tanácsos úr.

— De igen! Úgy fog csinálni, hogy f, f, f! És ojan port fog verni, hogy meg se látják.

— Nagyszerű lesz, nagyszerű! — örvend a tanácsos úr és össze-vissza csókolja a gyerek piros arcát. — És azután hová mész azon az automobilon?

— Elmegyek a mamámért és hazahozom!

Berzenczey Gábor derűs arca elkomorul.

— Az messze van, Bandikám. Oda te el nem mehetsz.

— De én elmegyek messze is. Az ajtomobil mindenhová elvisz. Messze is elvisz, — mondja a fiú s amint észreveszi a férfi elborult arcát, szemrehányó hangon szól:

— Miért vittétek el a mamát? Nekem most nincs mamám, ugy-e?

A tanácsos el akarja űzni a maga gondolatait, meg a gyermek figyelmét is, azért minden átmenet nélkül azt ajánlja Bandinak, hogy játsszanak lovasdit.

— Te leszel a ló, — határoz a kis fiú, — én meg a kocsis!

Pár pillanat mulva a tanácsos úr már nyerítő, prüszkölő paripává válik s olyan tüzesen rúgja a port. hogy a kis Bandi arca mérhetetlen boldogságtól ragyog.

— Gyí, Ráró, gyí! — cserdít rá a ficánkoló, öreg táltosra.

Aztán „elfárad a lovas is, meg a ló is" s megint leülnek a lócára — pihenni. A kisfiúnak tömérdek

kérdezni valója van az idő oly gyorsan repül, hogy egy óra föl sem tűnik. Még a tanácsosnénak sem, aki a bokrok mögül mindezt nézi és hallgatja s akinek akkora kérdőjel ágaskodik a lelkében, mint egy pusztai gémeskút. Sokat sejt már, de bizonyosat még nem tud. Vagy már igen?

A kedves idillnek akkor szakad vége, mikor a tanácsos fölkel, össze-vissza csókolja a fiú arcát s búcsút vesz tőle. Bandika megfogja a kabátját és húzza visszafelé:

— Ne menj el még, bácsi! Miért nem maradsz itt mindig?!

— Holnap megint itt leszek, Bandikám. Hisz mindennap eljövök hozzád. Pá, pá, édes kis fiam!...

A folyosóról egy idősebb, szelid arcú asszony lép a távozó felé:

— Kezét csókolom, méltóságos úr!

— Isten áldja meg, Anna! Vigyázzon a fiúra, mint a szeme fényére!

— Igenis, igenis! — mondja az asszony s a kapuig követi a tanácsost.

Amint az autó elindul, a tanácsosné előjön rejtekhelyéről s egy darabig a szó szoros értelmében tanácstalanul áll a néptelen zugligeti villasoron. Zavarából egy jóképű, gömbölyű arcú cselédleány segíti ki, aki a szomszéd villából lép ki az utcára.

— Ugyan, lelkem, — szól a tanácsosné, — nem tudná nekem megmondani, hogy kié ez a csinos kis házikó?

— Most egy öreg asszony lakik benne egy kis fiúval.

— S azelőtt?

— Egy fiatal naccsága lakott benne. Azé volt az a kis fiú is.

— Hová lett az a nagysága?

— Egy éve lesz tán, hogy meghalt. Szívbaja volt, aszondják.

— S a fiú?

— Hát az most amolyan kis árva, se apja, se anyja. Ez a pesti úr viseli a gondját néki. Az fizeti azt az öreg asszonyt is.

Az asszony lelkében most már fogyatkozni kezdett a nagy kérdőjel. Körülbelül tisztázódott már a helyzet. Minden további okoskodás nélkül benyitott a csinos házikó portájára.

Az öreg asszony fogadta:

— Mit parancsol a nagysága, kérem?

— Most találkoztam a méltóságos úrral az úton. Azt mondta, hogy itt volt s elfelejtette magának megmondani, hogy este hat órára ott legyen a kis Bandikával a lakásán. Megkért, hogy szóljak magának.

Oly nyugodtan mondta ezt a tanácsosné, hogy az öreg asszonynak eszébe sem jutott kételkedni a szavak igazában.

— Estére? Ma estére legyünk ott?

— Ma estére, igen, igen! Hisz tudja, hogy hol lakik a méltóságos úr!

— Igenis. A Mátyás király-utca 4. számú házában.

— Ott, ott. Különben is kocsit küld magukért, jöjjenek egész nyugodtan.

— Elmegyünk.

— Mit csinál a kis Bandi?

— Ott játszik a homokban. Majd mindjárt idehívom!

— Sohse zavarja, majd én megyek hozzá.

A kis fiú egészen elmerült a munkájában.

— Szervusz, Bandi! — szólt neki az asszony.

— Szervusz, — felelte a fiú, de föl se tekintett.

— Mit csinálsz?

— Pincét ások.

— Hát automobilt már nem akarsz csinálni?

Bandinak megvillant a szeme. Abbahagyta a munkát és az asszonyra szegezte tekintetét.

— De igen. Ajtomobilt akarok.

A kis fiú feleletre várt, de nem kapott. Megszólalt ő:

— Van magának ajtomobilja, néni?

— Van, fiam! Ha este eljösz a bácsihoz, megkapod.

— Hát gyerünk a bácsihoz!

— Majd este, később, — szólt megnyugtatva a tanácsosné s ösztönszerűen megsimogatta a gyerek selyempuhaságú haját. — Majd este!

Azzal búcsút vett az öreg asszonytól és hazahajtatott, olyan zavart fejjel, egymást kergető gondolatokkal, mintha valami nagy, nehéz, különös álmot élt volna végig.

Otthon telefonált a kaszinóba, hogyha az ura odajön, mondják meg neki, hogy ma este pont hétkor otthon legyen, váratlan vendége érkezett.

Pont hétkor Berzenczey Gábor tanácsos haza is érkezett. Alig telepedett meg a szobájában, megnyílt

a szomszéd szoba ajtaja s a tanácsosné útra készen, teljesen felöltözve lépett be. Arca gúnyos volt, szemében pedig a gyűlölet kékes fénye vibrált nyugtalan, izgatott rezgéssel.

A tanácsos várta a szót, de őszintén szólva, megdöbbent. Az asszony kinyitotta most az ajtót s bebocsátotta a kis Bandit, aki hangos örömmel szaladt a bácsi felé, hogy a nyakába kapaszkodhasson. Az le szerette volna magáról e percben rázni, de a gyerek görcsösen fogta a ruháját, kezét.

Az asszony szívében erre valami különös érzés nagy hullámzást okozott. De erőt vett magán s tovább is rideg, gúnyos mosollyal bókolt az ura felé:

— Elhozattam a fiát, Berzenczey!... Jó estét!

És indult az ajtó felé, rohant, ment, mint a szél, bár alig látott a csillogó villanyfényben. Mintha meg is szédült volna egyszer... Ki akarta nyitni az előszoba ajtaját, de valakibe belebotlott, aki útját állta.

— Ki az? — mondotta indulatosan. És remegett.

Az ura volt.

— Hová megy, Magda?... — kérdezte nagyon szeliden.

— El, el, el! Engedjen!

— Itt hagy?

— Megvetem! Itt hagyom!

— Miért akar büntetni? Ez nem az én fiam... Árva, akinek nincsen sem apja, sem anyja. Azért vettem gondjaimba, mert nekünk úgysem lehet gyermekünk...

Az asszony kacagni akart, rettentő, hideg gúny-

nyal; de mert nem sikerült neki, sírásra fakadt és görcsösen zokogott.

A férfi átölelte és vezette befelé a szobába. Az asszony, akit nagyon összetört a délután sok tapasztalata, ellenkezni se tudott már. Mintha megadta volna magát a sorsnak. Összeroppant... Amint azonban a szobába léptek, a kis Bandi ösztönszerűen feléjük húzódott, hozzájuk simult:

— Ne sírjon, néni! Bácsi, ne bántsd, kérlek!

S a kis fiúnak tán épp ez a naiv lovagiassága egy második édesanyát szerzett.

DÁVID VAGY DODÓ

I. Kollányi Norbertné naplófeljegyzései.

Június 12.

Megint nagy jelenet volt köztünk. Kiállhatatlanabb frátert nem hordott még a föld, mint amilyen Dodó. Ah, Dodó! Nem érdemli ezt a becézést! Dávid legyen csak ez az úr, Dávid, ha ugyan még egyáltalán együtt lehetünk! Ebéd után a nyári fürdőzést hoztam szóba, s ajánlottam, hogy Via-Reggióba menjünk. Dávid hallani sem akar róla. Valami aprócseprő fürdőcskét emleget, neki való unalmas fészket. Az a vidéki ízű neve is gyűlöletes: Lujza-Füred! Még nem láttam Lujzát, aki ne lett volna félszeg, vagy hó-

bortos. Kijelentettem, hogy Lujza-Füreden nem nyaralunk.

Az az érzésem, hogy hároméves házasságunk napjai meg vannak számlálva. Ez csak agónia, ahogyan tűrjük még egymást. Végre is nem azért mentem férjhez, hogy a közöny jégszobra megfagyassza életkedvemet. Ügyvédi irodáját felvirágoztatta, engem azonban elhanyagolt.

Június 15.

Ma töltöttem be életem huszonnegyedik évét. Fölébredve, a tükör elé álltam és bevallhatom, hogy még mindig olyan vagyok, mint tizennyolc éves koromban. Különben is miért rajongana körül annyi ember?! A Sághy Tila kedves vakmerősége sem lehet közönséges szenvedély. Mennyire becsül! Kitüntet minden férfi, az ügyvéd úrnak pedig legnagyobb gyönyörűsége, ha megtagadhatja kérésemet.

Sokat megbocsátanék neki azonban, ha holnapi születésnapomon elébem állana és így szólana:

— Luci, fogadd születésnapi ajándékomat, Via-Reggióba viszlek nyaralni!

Június 16.

Születésnapom különben így folyt le:

Délt̂ájban gyönyörű kaméliacsokrot kaptam. No mégis, gondoltam, Dodó nem feledkezett meg rólam. A mellékelt levélből azonban kitűnt, hogy a virágot Sághy Tila küldte. Nemsokára maga is eljött, hogy személyesen gratuláljon.

Egyedül fogadtam s ami ma közöttünk történt, alig tudom leírni. Tila szeret, halálosan, szenvedélyesen, ahogy csak egy férfi szerethet. Ma bevallotta. Egy pillanatig szédültem a szavaitól, hanem aztán magamhoz térve, alaposan lehordtam. Fájt azonban minden szó, amellyel ezt a boldogtalant rendreutasítottam. Bizonyos, hogy érdekes ember, akinek sokat lehet megbocsájtani.

A jó Tila megtörve távozott, Dávid ellenben leírhatatlan nyugalommal érkezett haza, mint egy keleti kényúr. És ez nála nem nyugalom, hanem veleszületett szívtelenség. Már születésnapomat is elfelejtette. Szó nélkül síklott át rajta, még a vacsoráját sem ette meg itthon, a klubba ment. Szeretetem utolsó csírája is kihalt szívemből, most már föloldva érzem magam minden kötelék alól. Visszaadom önmagamnak a szabadságomat, de előbb eléje terjesztem az ultimátumot: Via-Reggió, vagy válás?

Június 18.

Új fejezete kezdődik életemnek.

Ezeket a sorokat új lakásomon írom már. Bájos kis fészek. Még nem szoktam meg az igaz, de boldoggá tesz, hisz egészen az enyém, s ide Dávid úr többé be nem léphet.

Elválásunk remekül folyt le. Közönyös arcot öltöttem, ezt tőle tanultam, s bevezetésül ezt kérdeztem:

— Tudja-e, Dávid, mi volt tegnap?

— Dávid?... — kérdezte némi humorral. —

Úgy tudom, hogy Norbert a nevem — és csodálkozott. Mindenre képes.

— Nem is Dodó, Dávid, — ismételtem.

— Tegnap? — folytatta fölényesen, — tudtommal semmi sem volt!

Mintha valami kültelki moziban a film árnyképe hallatta volna gépszavát. Az én születésnapom: semmi! Fejembe szökött a vér. Elszédültem volna, ha nem jelenik meg képzeletemben a Tila férfias alakja. Ez visszaadta nyugalmamat és így szóltam:

— Nos, Dávid, nyilatkozzék, Via-Reggio, vagy válás?

— Nincs pénzem, — felelte a fonográf. És nem röstelt még erkölcsi prédikációval is előállani, azzal, hogy ma a leghíresebb ügyvéd sem keres ily nagy összeget. Sarkon fordultam és a szobámban megírtam neki a búcsúlevelet, mely szerint mi már oly messze élünk egymástól, mint a kelet és nyugat. Szeretném tudni, milyen képpel olvasta!...

... Most az ablakhoz megyek és kinézek az utcára. Tila már bizonyosan kifürkészte, hogy itt lakom.

Június 28.

Nap-nap után vártam, hogy Tila erre jön. Talán betegg, mentegettem őt magamban, míg végre ma sokat tudtam meg. A korzón, mely már kezd néptelen lenni (mindenki fürdőre siet), Balásffynéval láttam. Amint észrevett, megduplázta hódító mosolyát s teljes gőzzel udvarolt a szirénnek. Szegény Tila, vége

van. Aki egyszer a Balásffyné rózsás karmai közé jut, az elvérzik. Vagy talán csak tüntetett, hogy mutassa előttem, mennyire nem fáj neki multkori határozott visszautasításom. Tehát fájt neki?

Tila mélyszívű ember és férfi. Még föltenni se akarom róla, hogy a felületes Balásffyné ki tudná elégíteni lelki igényeit!

Július 4.

Ma találkoztam Tilával. A korzón egyedül jött. Örömöm azonban hamar elpárolgott. Szörnyűség, micsoda kimért nyugodtsággal állt szóba velem! Ösztönszerűen Dávid jutott eszembe, Dávid! Engedelmet kért és velem jött egy darabig. Kedvetlensége azonban valósággal sértette önérzetemet. Hogy elpárolgott a szellemessége, a hódító mosolya! Érdektelen szamárságokkal szórakoztatott, már csak az hiányzott, hogy az időjárásról értekezzen.

Csakhamar elváltam tőle. Látszott rajta, hogy szívesen vette. Haza siettem és keservesen sírtam.

Tila úr gyáva és nyomorult. Átlátok a szitáján, barátnőnek jó lettem volna. De most válóban lévő asszony vagyok, meggondolandó minden szó és tett.

Július 7.

Tegnap este a zongorához ültem és énekeltem. Súlyos helyzetemben megváltó ötletem támadt. Színésznő leszek. Hangom, alakom, szépségem is van hozzá. Tehetségem is van-e? Majd elválik. Óh, hogy letipornám azokat, akik olyan hitványak hozzám!

Szívtelen gyönyörrel nézném őket, amint lábam előtt hevernek. Kegyetlen tudnék lenni például Tilához.

Ötletem felizgatott, aludni se tudtam. Ma aztán megtettem az első lépéseket. Elmentem egy hírneves színésznőhöz, akinek sziniiskolája is van. Jóságos, okos szeme, észrevettem, nagyon is a lelkembe pillantott. Hosszasan elbeszélgetett velem, énekhangom pedig határozottan kielégítette.

Kedves és okos asszony! Kivette, szinte kitalálta minden bajomat, azt is, hogy az uramtól el akarok válni. Közel állottam már a síráshoz, de ő szeliden megcirógatta arcomat, szeméből pedig sugárzott az őszinte részvét.

Ma megint tanultam egyet. Azt, hogy a jó embereket nem a férfiak sorában kell keresni, hanem a nők közt. Ebben a dologban is tévedés áldozata voltam eddig. Szívük, érzésük, részvétük igazában csak az asszonyoknak van. A férfiak, a számító, ravasz rókák, zsarnokai a világnak.

Július 16.

Négy nap óta színinövendék vagyok. Meg vannak elégedve velem. Kitünő mester az én művésznőm, azt már ebből a négy napból is következtetem.

A pesti kánikula miatt azonban nyaralni megyünk kedves mesternőmmel, aki nagyon megszeretett. Együtt leszünk az egész nyáron Lujza-füreden, a csendes kis hazai fürdőben. Nagy hasznom lesz azonban belőle, mesternőm azt jósolja, hogy egy félév mulva fölléphetek. Ezt akarom én, megmutatni

Dávidnak, hogy kincs voltam s egy gőgös pillantással lesujtani Tilát, aki a férfihitványság Csimborasszója.

Tegnap találkoztam vele. Köszönt, de oly fagyosan fogadtam üdvözlését, mint egy márványistennő. Ha van benne még jó érzés, amit valamikor hittem róla, porig alázva érezheti magát.

Dávid ellen pedig beadtam a válópört. Az ő szakmája, ez egyszer kipróbálhatja önmagán.

Január 5.

Maholnap féléve már, hogy eseménytelen életemben alig akadt feljegyezni valóm. De most már írnom kell, egy új élet varázsa köszöntött rám. Tegnap este óta mámorban úszik a fejem, szívem egyaránt. Nem tudom, tündérálom vagy valóság volt-e a tegnapi este. De itt vannak a diadalmi jelek, a babér és a virágerdő. Mi lett egyszerre árva kis fészkemből! A tapsorkán visszhangját egyre hallom még, szinte bólintok a fejemmel, hogy megköszönjem. Tegnap boldoggá tettek az emberek.

Gyönyörű dolog: megjelenni a színpadon, kacagni, nevetni, dalolni és ugrálni. Ezer szem szegeződik reád s figyeli, lesi minden mozdulatodat, szavadat. Úgy érzed, mintha buzdítana, vinne az ezer meg ezer sugár, frissen dobog a szíved, a vér ütemesen feléje tódul. Van pillanat, mikor nem is a tudat, tán csak az ösztön ragad. Megszólalsz, kacagsz, dalolsz; belemerülsz egészen abba a szépségbe, bohóságba, tréfába, amit átélsz a színpadon — játszva. És föl-

hangzik a taps, örömödben le szeretnél ugrani a deszkákról, azok közé a kedves emberek közé, akik úgy verik össze a tenyerüket, csakhogy boldoggá tegyenek.

Hanem az az út, amíg odáig jutsz!

Öltözőm állandó ostrom közepén állt. Igazgató, szerző, kritikus, rendező, részvényes és a jó Isten tudja, miféle szerzet lábatlankodik körüled, rajong, csókol, melegszik irántad. Mindenki úgy nézett rám, hogy valójában nem tudtam, mit néz rajtam! És mit beszéltek össze-vissza, a felét se értettem! Az első fölvonásbeli sikerem után először az igazgató ölelt át és megcsókolt, fékezhetetlen örömében, amint mondotta. Ez a sörön hízott négykezű a világ legrútabb embere. A gorilla hozzáképest egy fess szeladon. Fékezhetetlen indulata azonban kész csapás. És a partnerem, az „ellenlábas" primadonna, akit szívemből utálok (mert ő is szívéből gyűlöl), irigyelte tőlem ezt a csókot is. Óh, én oda kívántam neki, önzetlenül.

Teljes volna a boldogságom, csak a lapok „elragadtatása" nagyobb volna. Azt elismeri valamenynyi, hogy szép jelenség voltam a színpadon, de már a játékomat kikezdik: „Elfogultságát mentheti az első lépés", „nem tudta kihasználni az adott előnyöket", „a színpad rejtelmeinek még nem ura" stb. Nagy ég, pedig eléggé mosolyogtam mindenkire, aki kritikusnak mondta magát! Hát csak nem ugorhattam a nyakukba, bár ezt is tanácsolták a kulisszák benfentesei.

Amit még föl kellene jegyeznem a mai napról

azt, hogy Tila is küldött egy kamélia-csokrot. Tila, Tila, ő nem négykezű, neki csak két balkeze van.

Január 20.

Lovagjaim különban szép számmal jelentkeznek, de valamennyi közt a legvakmerőbb igazgatóm, Sörházy úr, aki ma négyszemközt úgy viselkedett, hogy pofon kellett ütnöm. Erre délután értesített, hogy a darab gyöngén megy, a jövő héten mást kell a műsorba illesztenie, a vendégszereplésemre azontúl nem reflektál.

Sörházy üzenhet, amit akar. Ő is tudja, hogy én sikert arattam, a lapok minden rosszakarata ellenére, hisz a közönség felismerte a tehetségemet.

Az volt a baj, hogy a darab, amelyben bemutatkoztam, a *Kilityi herceg*, afféle divatos hülyeség. A címszerepet én adtam s ez a Kilityi fenséges úr, amint a Kormos úrfi, a szövegíró, megkomponálta, eléggé sápadt, vézna fráter, aki a viccekért és a viccekből él. Teljesen hozzá idomul a zene is. A szövegíró különben egy pénzkirály dilettáns fia, a zeneszerző pedig a bankjuk egyik tisztviselője. Ifjú óriások; a labdarúgást megvetik, pedig ahhoz csak láb kell. És sporttá tették az operettírást, holott ahhoz tehetség is kellene.

Ma csípős, szúrós vagyok, rossz napom van. Csak nem vár valami kellemetlenség? De hisz ez már az utolsóelőtti előadásom a Kilityi hercegben.

Január 21.

Sejtettem, baleset ért. A Kilityi herceg az utolsó

felvonásban egy várfalról ugrik be a színpadra. A darabnak épp ezt a részét csináltam mindig bravúrral, tegnap meg oly szerencsétlenül, hogy kificamodott a jobb lábam. Óh, nem csoda, a primadonna-partnerem oly gúnyosan tekintett elém, hogy a vér mind az agyamba tódult. A darabot néhány perccel előbb kellett befejezni. Az igazgató dühöngött, holott nem is az ő lába marjult ki.

Orvosom a *Bolza*-szanatóriumba helyezett és szigorúan elrendelte, hogy hosszabb ideig maradjak ágyban. Vigasztal, ne aggódjam, nem lesz a lábamnak semmi baja, pár hét mulva visszanyerem teljes épségét. Nagy fájdalmaim vannak, türelmetlen és boldogtalan vagyok. Meg szeretnék halni.

Állítólag, nagy részvét mutatkozik irányomban mindenfelé. Nem veszem észre, ma mindössze két kis színésznő látogatott meg. Valami ismeretlen pedig csokrot küldött, az is ibolya, a Dávid egykori virága. Ha tisztelőm tudná, hogy csak haragot és gyászt vert föl szívemben!

Vajjon ki ez az újabb Dodó?

Január 24.

Negyedik napja, hogy idekötözve szenvedek a szanatóriumi ágyban. Mellettem a naponkint hűséggel megjelenő ibolyacsokor az egyetlen vigasztalóm. Illatnyelven itt cseveg, mint egy odaadó, ritka jóbarát, és rám merengeti nagy kék szemét.

Jó ember lehet, aki küldi, akár férfi, akár nő. Az egyetlen, aki még gondol rám.

De hol vannak a többiek? Csak egy maradt belőlük. Csak egy?

Január 30.

A csokor hűséges küldözője már nem bírta ki tovább, ma elárulta magát és meglátogatott. Határozott léptekkel, de sápadtan és szomorúan jött; kért, hogy ne haragudjak, ő azonban nagyon aggódott már a sorsomért. Zavarban voltam, el is feledtem leültetni. Küzdöttünk, csak lassan-lassan tudtunk fölmelegedni. Dávid volt, vagyis Dodó. Sovány lett az istenadta. De amint itt állt, megváltozottan is egészen kedves jelenség volt. Megígérte, hogy holnap is eljön. Ha eljön, le fogom ültetni.

Február 10.

A válópörömet ma visszavontam. A lábam is javul. Szükségem van rá, haza fogok menni.

Dodó eljön értem.

II. Tragikus baleset híre a lapokban.

Február 15.

A reggeli lapok megrendítő balesetről írnak. Kollányi Norbert ügyvéd a tegnap délutáni órákban autóján, melyet maga vezetett, fiatal feleségét hozta haza gyógyultan a *Bolza*-szanatóriumból. A közismert ügyvédnek épp tegnap délelőtt volt nagy sikere a törvényszéken, ahol egy ismert előkelőség válóperé-

ben, mint védőügyvéd szerepelt. Mesterien megépített beszédét, melyből szinte a korrajz ereje sugárzott ki, több lap is közli. Megkapóan vázolja a modern társadalom eltévelyedését, a család és otthon megrendült alapjait. A szenvedély, a féktelen önzés és élvezetvágy jellemzik szerinte a ma férfiát és asszonyát egyaránt, ez a hármas szeretetlenség, mely ma a mi fekete istenségünk. Ügyvédi sikerét tetézte az az öröm is, hogy felesége, aki hosszabb ideje betegeskedett, teljesen fölgyógyult.

Az ügyvéd, úgylátszik, a megengedett sebességnél nagyobb erővel hajtott, mert a Komló- és Asztalos-utca sarkán a vágtató autobusz elé került, mely fölborította és összetörte gépkocsiját. Az autobusz utasai kevésbé sérültek meg, de az autó két utasát véresen és eszméletlen állapotban vitték vissza a szanatóriumba. Fölépülésükhöz nem sok a remény.

Február 17.

A szerencsétlenül járt Kollányi házaspárt Farkas Menyhért orvostanár még tegnap megoperálta s állítása szerint: a műtét sikerült. Ha bonyodalom nem lép közbe, megmenthetők az életnek. Sorsuk iránt nagy érdeklődés nyilvánult meg.

Február 22.

Kollányiék már túlestek az életveszélyen, orvosi kezelésük és fölgyógyulásuk azonban még hetekig eltarthat.

III. Kollányiné naplójának befejezése.

Március 24.

Háromnegyedévi távollét után ma végre viszontláttam elhagyott otthonomat. Alázatos szívvel és megtört fizikummal léptem át küszöbét, Dodóval együtt, akinek ballába még mostan is béna. Ő mankóval, én arcomon varrások örök nyomával léptem be ide. Micsoda útja a visszatérésnek! Egy furcsa, különös világból jöttem vissza, mondhatnám azt is, hogy a másvilágról.

Lázárokká kell-e lennünk, hogy teljesen megismerjük egymást!

A CSOBAJFÜREDI ARANYNAPOK

A kies Csobajfüredről köztudomású, hogy a nőknek valóságos eldorádója. Vastartalmú hévizét a halványarcú, vértelen asszonyok egész hada keresi föl nyaranta, egy kis természetbeli pirosítóért. Férfi annál kevesebb nyaral Csobajfüreden. Ha egy-egy tarokkompániára valót össze lehet belőlük toborozni, akkor az urak szempontjából ez a nyaralás már a sikerültebbek közé tartozik.

Az idei nyár, talán a késői fölmelegedés miatt, kissé néptelenebbnek bizonyult, mert a jelenlevő férfiakból csak egy kártyakompánia alakulhatott meg. Ennek a lelke az öreg Méltóságos volt (nyugalmazott kúriai bíró), tagja volt továbbá egy Nagyságos úr is (királyi tanácsos a világháború előtti évekből), egy

Tekintetes úr (a fürdőigazgató) és egy Tisztelt című úr, akit (ő volt az egyetlen fiatal) a célszerűség okáért csupán Öcsémnek tituláltak. E részletes és pontos rangbéli megkülönböztetést pedig azért közöljük, mert ma ezt így szeretik a honi tájakon.

A taroktársaság minden ebéd után a kávéház kis erkélyén ült össze és igen szolidan: kétfilléres alapon játszott (valószínűleg az Öcsém kedvéért). A hangulat mindig inkább humoros volt; egy-egy tréfa, adoma is elröppent; bár néha egy-egy baklövéses hiba miatt össze is röffentek. Ilyenkor legszigorúbb volt a méltóságos, legelnézőbb pedig az Öcsém, hisz neki „lefelé" már nem volt kivel gorombáskodnia.

A Tisztelt című úr különben is nyugodt természetű férfiú volt, csupán engedékenysége volt feltűnő. Felesége, aki nagyon szerette, otthon szigorú uralom alatt tartotta. Pesten (mert budapestiek voltak), kartársai tudták róla, hogy a hivatalból pontosan haza kell sietnie, nehogy az ebéddel várakozzanak reá. Naponként egy-két órai kimenő-ideje van, de az idő határidejének túllépése szintén tilos. A kapott zsebpénzzel is nagyjában el kell számolnia, szóval: példás életet élnie.

A kártyázás azonban mindenekfölött tilalmas ügy volt ránézve. Pedig Margóczy Menyhért (ez volt a T. c. úr polgári neve), nagyon szeretett kártyázni, főkép a tarok iránt érzett legyőzhetetlen vonzalmat. A szigorú asszonyi rendelkezést úgy játszotta ki, hogy titokbankártyázott, mint a gyáva férfiak általában. Igy esett a csobajfüredi kártyázása is, arról se tudott az asszony semmit.

A sovány, kissé ideges Margóczynénak az orvos délutáni pihenést rendelt, amihez kérlelhetetlenül kellett ragaszkodnia. Az asszony ezt meg is tette, bármily rosszul is esett mozgékony természetének. Annál jobban élvezte a kényszer-üdülés idejét a férj, aki ebbeli örömének, mint mondtuk, a kártyaasztalnál áldozott.

A napok zavartalanul folytak volna le, ám a második hét végén egy ördögadta fotográfus bukkant fel a láthatáron és bevette magát még a tarokkozók kegyébe is. Margóczyra nézve ez csak annyiban lett baj, hogy a hízelgő jövevény egy délután a kártyatársaságnak is neki szegezte a gépét. Természetesen meg akarta őket örökíteni, ami még a fotográfustól is jól esik az embernek.

A Méltóságos kemény pózba vágta magát, magasra emelte a skizt, mint aki éppen a huszonegyest fogja el; a Nagyságos, aki állítólag az egész Leopardit könyv nélkül tudta, kissé szkeptikus mosollyal fogadta a gépet, a Tekintetes úr széles mosolyt varázsolt hirtelenében arcára s várta a „csattanós" pillanatot. Egyedül a szegény Margóczy sápadozott, izgett-mozgott a helyén, mint aki rosszul érzi magát.

— Ne mozogjon annyit, kedves Öcsém, — türelmetlenkedett a Méltóságos. — Mitől tart? Az a kis gép nem ágyú, nem is sül el!

Margóczy éppen ebben a pillanatban határozott, fölkelt és szó nélkül félreállt. Eszébe jutott még idején, hogy az a gép, vagyis inkább a fölveendő kép: könnyen árulója lehet az ő tilalmas szenvedélyének. Ha az a szigorú asszony egyszer valahol képen is

megörökítve látja meg bűnös ténykedését, azt neki letagadni többé nem lehet. Határozott, és egy bravúros mozdulattal az ott ámuló egyetlen kibicnek kezébe nyomta a kártyát s oda ültette a helyére.

— Ejnye, Öcsém, — szisszent fel a Nagyságos, — tán csak nem röstelli a társaságot?

— Bocsánat... — hebegte Margóczy, — nagy kitüntetésnek tekintem, de... családi okokból nem fényképeztethetem le magam.

— Miféle családi okokból? — rivalltak rá háromfelől is, — nem értjük!

Menyhértünket szorongatott heyzetéből egy pokoli ötlet segítette ki.

— A nagybátyám dúsgazdag ember és kitagadna végleg az örökségből, ha megtudná, hogy egyszer is kártyáztam. Bocsánatot kérek tehát, ha ebben a helyzetben meg nem örökíttetem magamat. Ki tudja, ki használná föl ellenem a képet!

A Méltóságos összehúzta bozontos fehér szemöldökét, maga elé nézett, mintha valamit keresne az emlékezetében, aztán így adta fel a szót:

— Hogy is hívják, kedves Öcsém?

— Margóczy Menyhértnek.

— Csak nem a Margóczy Sámuel a maga nagybátyja?

Menyhért már benne volt a csávában, hazudott tovább:

— Igenis, szolgálatjára, ő az...

— Akkor, édes öcsém, gratulálok. Samunak igen nagy a vagyona, és amint tudom, igen kicsiny a ro-

konsága. Ifjúkori barátom, aki már abban az időben kezdte gyüjteni a nagy vagyont.

— Oh, igen, igen, — bólogatott Margóczy zavarában, — már akkor.

Pedig nem is látta soha, csak a hírét hallotta, afélét, hogy él egy ilyen nevű úr valahol a világon. (Jaj, csak ki ne firtassák valahogy a füllentésemet!)

A gép elcsattant, a fényképész tovább ment és a társaság is tovább kártyázott. Margóczy azonban több baklövést követett el a játékban. Nem csoda, szelid lelkületét fölzaklatta az a bolondos, de merész ötlet, amelynek tán nagyon is könnyelműen ugrott be. Várta, hogy paccerkodásáért most is lehordják, de csodák csodája, nem történt meg! Szinte rosszul esett neki most ez is. Gyanakodni kezdett, hogy észrevettek valamit és megvetik hazudozásáért. Pedig csak figyelmesebbek lettek iránta, aki nem is olyan utolsó kis legény. A dúsgazdag Margóczy örököse: valaki, maholnap nagybirtokos, bankár. Nem olyan megvetendő pozíció.

A kártyázás után, amikor később benyitott a felesége szobájába, érezte, hogy szíve nyugtalanul kalimpál. Aggodalmai támadtak s azok idézték fel a szívdobogást. Keveset beszélt, inkább hallgatott. Hallgatta az asszony kedves apróságait, amikkel fogadta. Csak később látta, hogy tán fölösleges is az aggodalmaskodás. Azzal az ötlettel a csobajfüredi társaságban megcsinálta szerencséjét.

Először is az urak közt. A Nagyságos és a Tekin-

tetes már másnap letegezték és bemutatták a hölgyeiknek is.

— Ki ez az úr? — kérdezte az egyik úrnő, — rokonszenves egyéniség, mért nem mutatták be már eddig is?

— Valójában most tudtuk meg, kicsoda, — mentegetőzött a fürdőigazgató.

— Valami rangrejtett herceg?

— Nem herceg, de a Margóczy Sámuel unokaöccse és egyetlen örököse.

— A milliomos nábobnak?

— Igen, a milliomos pénzzsáknak.

A futótűz erejével harapózott el a hír a csobajfüredi közönség körében s úgy tárgyalták, mint valami nagy eseményt. Botrány, hogy itt egy ember hetekig élhetett visszavonulva, szerényen, akiről csak most sül ki, hogy kicsoda! Ez volt az uralkodó felfogás. Ennek nyomán indult el aztán a jóvátevő hadjárat, és a társaság becsülettel kitett magáért abban, hogy megmutassa, hogyan kellett volna bánni egy milliomos örökössel.

A hirtelen, majdnem orozva meglepett Margóczy-pár nem tudta, mire magyarázza a fürdővendégek váratlan figyelmességét, mosolyát, meleg kézszorításait, amikben úton-útfélen részök lett. Kiváltkép tünődött és keresve kereste magában a változás okát az asszony; ellenben a férj hallgatott, elvonta feleségét a társaságtól, ahol lehetett, és sokat járt vele az erdőség elvonultabb magányos területein.

— Mi történt az emberekkel, Menyhért? Eddig

ránk se hederítettek, most meg majd megesznek nyájasságukkal.

— Nem tudom, nem tudom... — nyögte aggódóan az ötletes férfiú. — A néplélek kiszámíthatatlan.

— Talán összetévesztenek minket valakivel. Nem gondolod, Menyhért?

— Nem tudom, — sóhajtotta a bűnös férj. — Lehet, hogy megbolondultak.

— De ennyi ember! — szólt az asszony ellentmondva. — Nem mi bolondultunk meg inkább?

Margóczy nem minden kételkedés nélkül emelte fel lehorgasztott fejét:

— Azt gondolod, édes?

— Gondolja az ördög, — pattant föl az asszony, — én bizony nem bolondultam meg!

Menyhért megsímogatta forró homlokát és látszólagos határozottsággal jelentette ki:

— Én sem.

Ők tehát nem vesztették el az eszöket; de a fürdőközönség se tehette, mert tömeges megbolondulások még a külföldi nagy fürdők történetében is példátlanok. A népszerűség és barátság kellemes állapotát azonban a rövid idő alatt is egészen jól megszokták, sőt már meg is kívánták volna, ha történetesen a férj háromheti szabadság-ideje le nem jár.

Egy szép napon (még a természet is udvariasan pompába öltözött), bejelentették Margóczyék, hogy most már búcsúznak. Bármennyire fáj szívöknek a

válás, menniök kell, lejárt a férj hivatali szabadságideje. A lelkek derűs egére fekete felhőként vonult föl a kijelentés hatása. Voltak, akik méltatlankodtak a hivatali szűkkeblűség ellen; mások meg tanáccsal szolgáltak, hogyan lehetne a szabadságot néhány nappal még meghosszabbítani. A nők közt olyanok is akadtak, akiknek megeredt a könnyük és ezek szenvedélyesen csókolták meg a Margóczyné kipirult arcát.

Másnap már ott állt velök útrakészen a fürdőigazgatóságnak úgynevezett „hintaja". A mult század derekára emlékeztető bárka azonban teljesen megcsinosodott és megfiatalodott a virágáradattól. Sokan csokorral búcsúztak a távozóktól, úgy, hogy a Margóczy-házaspár szinte elveszett a virágtengerben.

Az asszony szemében bizony megcsillant a gyémántfényű könny, tán azért is, hogy pótolja szerényen képviselt ékszereit; s meghatottságában a férfi is elfelejtette vakmerő ötletét, amelynek nyomában íme, ennyi virág fakadt! Elsimult benne a kóválygó kétségek özöne, de igazában csak akkor lélegzett föl, mikor a kocsis megkérdezte, hogy indulhat-e? Ő vetett véget az ünnepi búcsúzkodásnak, közé csapván a két táltosnak, valamint a cigányok hegedűjén megrezdülő Rákóczi-induló.

A levegőben még sokáig lengedeztek a kivont fehér zsebkendők. A kép, egyszerűen szólva, felejthetetlen hatást tett Margóczyékra. Nem csoda, ha most annyit beszélnek otthon ismerőseiknek a csobajfüredi aranynapokról.

Eszéky Bandi az íróasztala előtt állt... egy művészi ezüstkeretben elhelyezett fényképre bámult, mely egy szoborszerű szép leány alakját ábrázolta. Dús haja felséges hullámokban omlott a puha vállakra, melyek szinte kiragyogtak a mélyen kivágott csipketoalettből.

Eszékyt e pillanatban rémes gondolatok nyugtalanították, úgyannyira, hogy időnként otthagyta a képet, egyet-egyet sétált a szobában, majd ismét visszatért hozzá, hogy rajta felejtse ideges tekintetét.

A fénykép egy kis operettszínésznő arcképe volt. A művésznő, aki különben sem jól énekelni, sem játszani nem tudott, észbontó szépségével valóságos tüneménye volt a budapesti színpadnak. Azok közt, akik barátságukat és hűségüket rakták le lábaihoz, Eszéky Bandié lett a pálma. Büszke diadala volt ez, de a nagy győzedelemtől már két kemény esztendő választotta el. Két év alatt pedig sok mindenféle történhetik az emberrel, mint például Eszéky Bandival is. A boldogság kezdett a tragédia felé kanyarodni, amint ezt most a lovag kétségbeesett monológja is igazolja:

— Miria... — tördeli magában a szavakat, — te szép Madonna, tedd össze csillogó fehérségű kezedet, és imádkozzál értem, mert kárhozatba estem. Elvesztem, Miria. Bűnt követtem el, aljasat, hitványat: sikkasztottam, loptam érted, csakis érted, bódító szépség! És te? Te oly fagyosan vetted bukásom hírét, mint egy idegen, Miria. Ugy-e, csak büntetni akarsz? Ugy-e, nem hagysz el?

Ezalatt nesztelenül nyílott ki a szoba ajtaja és egy szikár, magas férfi lépett be rajta. Homlokán mély komolyság redői ültek, fején a ritkuló haj ügyesen takarta el az előtolakodó kopaszságot. Az elegáns férfi a közélet egyik kiválósága volt, névszerint: Eszékky Barnabás, nyugalmazott államtitkár, a Bandi nagybátyja. Az ismert politikust, mint a jellemkiválóság példáját emlegették, korrektsége pedig mintául szolgált a kaszinó falain is túl.

Bandi láthatólag megrezzent, mikor a nagybátyja borús arcát megpillantotta. Ismerte szigorú felfogását az életről, főkép a társasági élet kötelezettségeiről, és e pillanatban jobb szerette volna, ha meg nem látogatja. De ha már ott volt, udvariasan fogadta, még ha nehezére is esett.

Az államtitkár finom arcvonásain a kedvetlenség felhője már előre sejttette szavait:

— Családomért, rokonaimért minden időben tettre készen állottam, — csengett a többi közt szava. — Az Eszéky név ősi volta és szeplőtlen tisztasága lebegett állandóan szemem előtt. Minden veszedelmet elhárítottam róla és hozzád is ma ez a szándék vezetett. A tárgyalás napja, ugy-e, holnapra van kitűzve?

— Holnapra, — mondta Bandi halkan.

— Az idő oly rövid odáig, hogy semmi ujjal nem jöhetünk már. Az utolsó mentőeszközökhöz kell fordulnunk. Végre is súlyosan tévedtél, amikor az intézet rád bízott pénzét magáncéljaidra fordítottad. Ezért az igazságszolgáltatás nemcsak nagy, hanem megbecstelenítő büntetést fog rád mérni s gondold el azt a meghurcoltatást, amit ennek nyomán az Eszéky

névnek el kell szenvednie. Eszembe jut mostan egyik ősünknek: Sebestyénnek az esete, aki egykor Detrekő királyi várának mindenható kapitánya volt. Egy napon a török váratlanul körülvette seregével az erődöt; fontos harcászati ütközőpont volt, a terjeszkedő kontyosnak mindenáron meg kellett szereznie. Alkut ajánlott fel Sebestyén ősünknek, több ezer aranyat, ha feladja. Az arany őt is elszédítette, megtévedt és a várra már-már rátette volna kezét az ellenség, ha az utolsó órában váratlanul nem jelenik meg ott egy hatalmas fölmentő sereg. A vitéz katonák pozdorjává verték a törököt, szétszórták, mint a pelyvát; dicstelen ősünkre pedig a leggyalázatosabb büntetés várt volna, ha még idejében kardjába nem dől. A történelem, hála Istennek, nem nagyon emlegeti az eseményt, a családi írásokban azonban benne van.

— Meg tudom érteni Sebestyén ősünk tettét, — szólt Bandi és halovány arcán egy nagy elhatározás nyugalma tükröződött vissza.

A nagybátya az órájára tekintett és búcsúzkodni kezdett:

— Még a miniszterelnökhöz kell mennem, fontos politikai ügyben hivatott. Isten veled, Bandi, tán még eljövök.

Az unokaöcs az előszobában alázatosan feladta a nagyhatalmú úr felöltőjét, aztán kikísérte egészen a lépcsőházba.

Mikor visszatért a szobába, az asztalon, amely mellett az imént beszélgettek, egy kis pisztolyt talált. Finom csontnyele, fényes, fekete csöve fagyosan mosolygott rá. Olyanformán elmosolyodott láttára ő is.

— Nagybátyám, — szólt magában, — sohasem nélkülözte egészen az önzést. Sajnálom, hogy gyöngéd figyelmeztetését megvártam. Ezt a kellemetlenséget el kellett volna kerülnöm. Az ördög vigye a dolgát, valóban úgy látszik, hogy már minden józanságom csődöt mond.

Nem mert többé a Miria képére sem tekinteni, hogy most már valamikép, bármily rövid időre is, meg ne tántorodjék. Az utcára sietett, kocsiba ült és a budai hegyek közé hajtatott. A kocsist kifizette, magára maradt a rengetegben, amelynek legelhagyatottabb zugát kereste föl. Egy mohos szikla fokán telepedett le s komor tekintettel bámult maga elé. Az apró, de mosolygó százszorszépek barátságosan néztek föl rá, egy kis vörösbegy is vígan csipegve röppent eléje s egy ágacskára ült. Nem értette, de nem is akarta érteni, mit pötyög neki mostan. Kinyujtotta kezét s a csontnyelű pisztollyal célba vette. Kipróbálja, tud-e jól találni. Egy durranás zavarta meg az erdő csendjét, a falevelek megrezzentek, a kis vörösbegy lehullott a füves térre s ott kínosan vergődni kezdett. Verdeső szárnyából piros vérharmat permetezett a zöld fűre. Tehetetlen volt már, midőn hozzá sietett, hogy fölvegye. Csöpp kis szeme, amellyel oly szemrehányóan nézett rá, üvegesedni kezdett. Megrendülve nézte a kialvó életet, mialatt lelkén megdöbdöbbentő árnyék suhant át. A halál megrázó, megsemmisítő gondolata. Jelenléte ím a kis madár szemében is zordon fönségében mélyen mutatkozott meg.

Vádló, nehéz gondolat mardosta szívét, mért

vette el a kis madár életét, mikor most vissza nem adhatja! Az élet és a halál nem játék... Sötét szándékába megvilágító vonalak cikáztak bele. Ki tudja, meddig foglalták volna le, ha egy csipogó, síró madárhang föl nem rázza.

A fákon nyugtalanul röpködve, egy másik vörösbegy szálldogált. Nem tört ki harsogó dalban, csipogása inkább szívfacsaró nyögésnek hangzott. A dolog hamarosan világosodott föl előtte: a síró madár a halottnak a párja, tán ittmaradt hűséges özvegye. Semmi sem szebb a földön, mint a szeretet. A lelketlen állat is szeret, íme, hullatja könnyét elhullt társáért! Érette senki sem fog sírni. Az egyik, akiért a bűnt elkövette, már is elfordította szép fejét, a másik pedig a kezébe szorította a pisztolyt.

A madár le-leszállt, már egész közelébe merészkedett, mintha követelte volna tőle a kis tetemet. Nézte, nézte az életnek ezt a nagyszabású megmutatkozását, mialatt a benne dúló vihart a megnyugvás szelid érzete váltotta föl. Istenem, hát hiszen Miriának is van szíve, hátha már megváltozott, megtudva őszintén feltárt sorsát a neki küldött leveléből. Tán feléje nyujtja még egyszer azt a fehér kezet és bizonyságát adja fehér leánylelkének!? És ajka tán ilyen szavakra nyílik majd:

— Maradj, ne halj meg! Ha vétkeztél, bűnhődj meg érte, én várlak, várlak, térj vissza hozzám!

A zsebébe nyúlt, kivette a pisztolyt, aztán elhajította messzire a fűbe. Egy csomó vadvirágot tépett és behintette vele a madártetemet, majd elhagyva a tisztást, indult vissza a város felé.

Az úton vigasztaló gondolatokkal foglalkozott, mindenik egy-egy mosolygó vadvirág volt, amilyeneket az erdőben látott. Felülkerekedett ifjú életösztöne, mely azt súgta fülébe, hogy nem kell meghalnia. Elesett, de fel fog kelni. Megalázás, büntetés vár reá, de el fogja szenvedni s a munka országútjára térve, új életet kezdhet. Egész lénye felfrissült ezekre a gondolatokra... Óh, micsoda megváltó gyönyörűség lesz az, ha Miria megvárja! Igen, igen, beszélni fog vele, rábírja; érzi, ráveszi egy nagy, szent ígéretre.

Már ott is állt az ajtaja előtt. Gondolataiból, ha most csakugyan virággá váltak volna, óriás bokrétát küldhetne be a kedvesnek.

A komornának szólt, hogy jelentse be. A kékszemű fiatal leány pár pillanat mulva jött az üzenettel, hogy Miria nem akarja elfogadni látogatását, dolga van, senkit sem fogad.

Bandi fel akart ordítani, mint egy sebzett oroszlán:

— Bemegyek, jogom van hozzá bemenni, a szeretőm volt, mindenemet a lábához raktam, még a becsületemet is.

De nem szólt, sarkon fordult s a magába fojtott indulattal, szédülten támolygott kifelé. Elsötétült előtte a világ, már- már elesett volna, ha egy gyöngéd kar nem támogatja... Miria?... Nem, Miria bukott urakat sohasem tudna támogatni... A komorna volt. Bandi megfeszítette erejét, magához tért. Szégyelte pillanatnyi gyengeségét, már rohanni akart, de amint segítője nagy kék szemébe tekintett, megrezzent és megállt. Ezt a leányt eddig nem is látta, annyira *lent*

volt, annyira *alul*. Kezet akart neki nyujtani, de eddig sohasem tette, hátha most el sem fogadja! Nem merte megtenni, csupán a kalapját emelte le és meghajolt, a szelid, szerény emberek hálás mozdulatával:

— Köszönöm a jóságát, Terka, köszönöm.

És nem adott neki borravalót sem, mint eddig.

Kilépett a ház kapuján, s ahogy végignézett az utcán, olyannak látta képét, mintha egy nagy vihar pusztítását heverné ki és most kapna egy kis napfényt.

Ment, ment haza... nem, a másnapi ítélet elé, ahol a keresztény hívő alázatosságával meg akar gyónni s büntetést kérni.

És úgy is cselekedett.

A KRÉMKIRÁLY

Newyork, 1904. május.

Az Ujvilág! Mi európaiak, ezt a szót bizonyos ünnepiességgel ejtjük ki. Valami izgalmasat, meglepőt értünk alatta. Egy hete szívom már Newyork porát, szenvedem zaját, rikoltó vásári hangulatát s mondhatom: a szó varázsa egészen elpárolgott. Teljesen kifosztva, lekoppasztva állok e házsivatagban, mert sajnos, fogyatkozó néhány dolláromat leszámítva, ennél a varázsnál egyebet nem hoztam magammal. Most már a varázs elfogyott. És követik

majd rövidesen a dollárok is. Holott sokkal jobb lett volna, ha bizonyos fájdalmas emlékeim fogyatkoznak. Igy köztük az emlékek királynője — Méri. Nem akarok rá gondolni, nem akarom bolygatni a multak lomtárát. Annyit se érdemel, hogy a nevét leírjam. De még egyszer leírom, egy képeslapot küldök neki, amelyen egy ujvilági aviatikus indul a magasba, föl a csillagok közé. A valóságban úgyis nagyon lent vagyok. Agyő, Méri!

Newyork, 1904. június.

A dollároknak vége. Az ujvilág, ez a rettenetes véreb, rám vicsorította fogát, megmart és letiport. Cipőtisztító vagyok az Asztória 37. emeletén. Kezdenem kellett valamihez, mert éhen halni nem tudtam. Az első napok testileg és lelkileg teljesen megtörtek. A folyosó zugában levő vackomon úgy feküdtem, mint a holt. Nem álmodtam és talán nem is aludtam. A mellemen ott feküdt a véreb, és láttam, hogy rám szögezi bestiális szemeit. Mint a száguldó lokomotiv két tüzes szeme az éjszakába, úgy nézett rám.

Harmadnap azonban némileg enyhült ez a tekintet. Két napi keresményem tíz dollár volt. Az első keresmény; odahaza eddig csupán örökségemből éltem. Valami ostoba óvilági szerelmi bánat segített hozzá, hogy könnyelműen elverjem. Most éreztem először, hogy a pénznek szíve is van, oly barátságosan nézett rám. Megvigasztalt kimondhatatlan nyomoromban. Biztatott, menjek ki a népligetbe, használjam föl kevéske szabad időmet, mint a többi newyorkiak. Szívjak egy kis üde levegőt.

És az utcán, amint utolsó és egyetlen jó ruhámban fényelegtem, senki se nézett utánam gúnyos tekintettel, senki se kérdezte, mit csináltam, mi van a gyomromban? A rohanó és dolgozó emberek milliójával most éreztem először a közösséget. És ez visszaadta öntudatomat, hitemet. Ez volt megerősítésem a cipőtisztítói állásban. Nem szégyeltem többé magamat.

Még sokat kell tanulnom, s még többet kell felejtenem. Kissé későn kezdtem ugyan a tanulást, de jobb későn, mint soha. Harmincegy éves vagyok, Méri huszonegy éves... De már megint Méri!

Newyork, 1904. augusztus.

Már sokat tanultam angolul, de még mindig küszködöm ezzel a kitanulhatatlan nyelvvel. Mihelyt ura leszek, beiratkozom itt egy vegytani laboratóriumba. A vegytani tudományok iránt érdeklődöm. De nem akarok tudós lenni, csupán annyi téjékozódottságot akarok szerezni, hogy a cipőkrémek és paszták világában eligazodhassak. Persze, még mindig az Asztória-szálló cipőtisztítója vagyok. De van már némi kis tőkém és a régi jó időkből való intelligenciám is. Ide kellett jönnöm, ilyen sorsra kellett jutnom, hogy ismerjem a magam értékét.

Nagy terveim vannak. Ez a sokféle paszta, amivel itt dolgozom, rossz. Nem elég fényes: bűzös, felette szárít. Ezen segíteni kellene. Aki itt egy új pasztát föltalálna, az nem járna rosszul. Legalább is cipőkrémkirály lenne, tekintve azt, hogy ez azért köz-

társaság, mivel igen sok itt a különböző király. Tűzzük ki tehát a célt: Krémkirály.

Egy évvel ezelőtt még nagyon kacagtatónak találtam volna az ilyen históriákat. Az én akkori háromságom sokkal előkelőbb tényezőkből állott: kártya, lóverseny, asszony.

Nem tudok ma eleget csodálkozni a Méri bölcseségén, aki engem ezért a háromságért megvetett. Egy nő, aki olyan fiatal és olyan sokat tud.

De Méri viszont cipőtisztítóról sem álmodott.

Newyork, 1905. március.

Már nem vagyok az Asztória-hotel alkalmazottja. Cipőtisztító-kartársaimtól elbúcsúzva (javarészt négerek), egy konzervgyárba léptem. Angol nyelvi tudásom és ügyességem egyre növekedik. Itt most a megtöltött dobozok leólmozásával foglalatoskodom. Naponta 8—10 óra hosszat dolgozom. Keresetem enynyi időre mintegy öt dollár; de kilátásom van rá, hogy többet is kapok.

A vegyészet terén már haladok. Bámulatos, milyen keveset tudtam belőle. Pedig érettségit tettem és jogot hallgattam. Egészen előlről kellett kezdenem, de egy kis méregkeverő máris telnék belőlem.

A krém-királyságról még nem mondtam le. Ellenkezően: az eszme hevít. Most ebbe vagyok szerelmes. Egy eszme foglalja le eszemet és szívemet egyaránt. Egy okos dolog, amivel az életben becsületet és vagyont lehet szerezni. Milyen egyszerű dolog ez az egész eszme, és nekem koldusbottal, Newyorkba kellett jönnöm, hogy megértsem.

Newyork, 1906. május.

Heuréka!... Megvan a cipőkrém. Pompás találmány: olcsó és jó. A cipő úgy ragyog tőle, mint a csillag az égen. Megvan már a neve is: Csillagkrém. Eddig négy színben állítottam elő: fekete, fehér, sárga és vörös színben. Előnye nemcsak a tartós fény, hanem az is, hogy a bőrt ápolja és konzerválja. Ezek a newyorki pancsok megtámadják a bőrt, felületét leeszik, felpattogtatják. Az én krémem: nagy haladást jelent.

Most nem kellene más, csak a taploncai birtokomnak az ára, az a negyedmillió dollár. Micsoda gyárat állítanék fel! De azért így is célt érünk, vannak itt józan emberek, akik megbecsülik az okos dolgot. Keresünk társat. Nekem lesz eszem, tudásom és találmányom, legyen neki pénze.

Aki mer, az nyer.

Newyork, 1906. december.

Találmányomat nem tudom olyan gyorsan értékesíteni, mint ahogy gondoltam. Az emberek begombolkoznak, bizalmatlanok, meg nem értők. De az nem ok még arra, hogy elcsüggedjek. Az én találmányom nagyszerű, azzal boldogulni kell. Kell, mondja bennem az akarat és a hit.

Egy dolgot azonban meg kellett tennem. Amerikai állampolgár lettem. Idegen mivoltom ezer és ezer akadályt gördített elém.

Különös érzéseket váltott ki belőlem ez a tény. Soha sem éreztem magyarságomat oly erősen, mint

mikor ezzel a külső áttéréssel búcsút mondtam neki. Finom magyar kezem eldurvult és megkérgesedett a cipőtisztításban, az ólmozásban és egyéb nehéz munkában. Budapesti barátaim, ha már sehogyan sem tudnának elkerülni a véletlen találkozás alkalmával, hát a levegőbe néznének el fölöttem, mivel mi többé nem tegezhetnők egymást. A birtokaimban idegenek ülnek, senkinek sem hiányzom. Méri — jól tette, ha már esetleg férjhez is ment. S mégis: nehéz és fájdalmas órákat, sőt napokat éltem át s az eskü elmondása után egy könnycsepp gurult végig az arcomon. A koldusok drágagyöngye.

Letörültem. Aki az életet meg akarja harcolni, annak sírnia nem szabad. Aki megsiratott hazájának léha fia volt, tanuljon komolyságot az idegenben!

Több bölcseséget ebből nem tudtam leszűrni.

Newyork, 1907. április.

A gyár berendezése már kész. Megfeszített, lázas munka folyik itten. Készek a plakátok is, melyek százezrével árasztják el majd az Egyesült Államok városait. Védjegyük egy csillag, amint ragyogó sugárkévéjével egy boldog arcú cipőtisztítót áraszt el fénynyel. Holnap indul meg az üzem.

Társam egy amerikai milliomos. A vállalat vezetését egészen rám bízta. Én vagyok az igazgató. Munka, gond, szakértelem, felelősség: minden az enyém. Övé csupán a pénz, de ez volt itt a leglényegesebb. A pénzt, vagyis a társat kishirdetés útján szereztem. Megkuporgatott garasaimon egy világlap hasábjain hirdettem, hogy egy gyakorlati eszméhez

pénzes társ kellene. Sokáig próbálgattam, de végül is sikerült célt érnem.

Ha a szerencse bájos istenasszonya ránk mosolyog, életem hátralevő ideje alatt még mindazt megszerezhetem, amit eddig elvesztettem.

Newyork, 1909. június.

Szédítő arányokban haladunk előre. A két év előtti gyár ma már hatalmas gyártelep. Százezrével kapjuk a megrendeléseket és csak megfeszített munkával tudunk a kívánalmaknak megfelelni. A Csillagkrém kiszorított minden más pasztát. Ügynökeink folyton új és új piacokat jelentenek.

Egy egész kis birodalomnak az ura vagyok, ezreknek és ezreknek kenyéradója, emberi érdekek előmozdítója. Az alkotó munka minden gyönyörét élvezem. Tényező vagyok, valaki, aki — bár csak egy kis doboz pucpaszta révén is — a világ sorsába beleavatkozom. Ez a tudat és a haladás gyönyöre acélozza meg idegeimet, ad újabb erőt, táplálja energiámat, miket a munka ugyancsak megfeszít.

Multam egy szűk kicsi ponttá fut össze. Tán eszembe se jutna soha (nem igen van időm fölösleges emlékezésekre), ha egy halavány csillag nem nézne abból vissza rám. *Méri.* Oly légi, oly szűzies alakként él előttem. Egy madonna, kinek fehér lábainál időnként ott térdel egy munkazubbonyos férfi, a krémkirály.

Bolondos álmok, hess, hess! Tülköl a gyár kijózanító kürtje. Kotródjatok!

Newyork, 1914. szeptember.

Hetek óta türelmetlenül, izgatottan élek. Álmatlan éjszakáimon trombiták szavát hallom; huszárokat látok, amint fergeteg módjára vetik magukat az ellenségre. Az a bércekkel körülkerített ország, az az ezer év óta üldözött magyar: tán végső csatáját vívja ma. Hogy hősen, fenségesen küzdenek hazájukért, azt tudom, de félek, hogy nem lesznek elegen a győzelemre. Ott van-e most minden magyar? S ott vagyok-e én is? Szorít, érzem, a munka bő zubbonya, mely lekívánkozik most rólam, szines atilla fedi álmaimban mellemet.

Valamivel tartozom őseim földjének, testvéreimnek, akik most feszítik meg energiájuk legnagyobb fokát. Hiába, él egy olyan érték bennünk, ami folytonossága ama vérségi kapcsolatnak, amely apáról fiúra száll. Ez nem hagy engem nyugodni. Ez, ez.

Ma határoztam. Megyek Magyarországba, elvégzem fiúi kötelességemet s ha el nem esem a harc mezején, ismét idejövök — krém-királynak. Tán elfogadják védő jobbomat, melyet a vész elhárítására én is nyujtok. A Csaba vitézei is fölkelnek sírjukból, ha bajba jut a székely.

Mint amerikai állampolgár: szabadon és akadálytalanul utazom, tengeren és szárazföldön egyaránt. Most élek vele a haza, az igazi haza javára. A jövő héten már utazni akarok.

Budapest, 1914. október.

Sem a gyorshajó, sem a gyorsvonat nem tudott elég gyorsan iderepülni velem. A viszontlátás örö-

mét azonban megzavarta az égő falvak és városok lángja, a rettentő csataterek képe. Egyet se láttam utamon — csupán visszfényét az óvilági emberek szemében. De ez a különös, szokatlan látás megborzasztott. Igen, itt erős férfiakra van szükség, vagy ha tetszik a közkifejezés: hősökre, akik meg nem rettennek félúton, akik nem sajnálják egyetlen egy életüket.

Ilyen gondolatok közt mentem Budapest utcáin, mely óriás katonaváros képét ébresztette bennem. Bokrétás sapkájú, barna arcú magyar fiúk masíroztak el mellettem. Mintha érc zengett volna lábuk alatt. Az utca csillogó szeme ragyogott rajtuk, ezer kalap és kendő lengedezett a levegőben, ezer torok éljenezte a hadfiakat. Ez nem volt parádé, nem utcai tüntetés, ez egy forró reményekkel teli útravaló volt, egy érces fohász, hosszas meleg kézszorítás. Ilyet nem láttam és nem éreztem még soha. Levettem a kalapomat, s hogy megindulásomat elpalástoljam: magasan lóbáztam a levegőben.

A honvédelmi minisztériumban, ahol jelentkeztem szolgálattételre, zavarban voltak. Nem tudták, hová tegyenek. Oly egyszerű volt pedig a kérésem: a harctérre kívánkoztam. Röviden elmondtam, hogy tíz évvel ezelőtt lemondtam tartalékos tiszti rangomról, Amerikába költöztem s amerikai állampolgár lettem. Mindamellett most kötelességemnek tartottam megjelenni s fölajánlani kardomat.

Följegyezték adataimat s a szállodám címét, amelyben laktam. Udvariasan biztosítottak róla, hogy rövid időn belül értesítenek az eredményről.

Két hét mulva, nem minden utánjárás nélkül, már egy alakuló idegen légió tagja voltam. Semmi rang, semmi csillag. Egyiket se kértem előre, majd megszerzem ott, ahol nem adják ingyen.

Budapest, 1915. október.

Egy évig álltam az ellenség tüzét és ostromát. Hogy nem voltam méltatlan ősi nevemhez, mi sem bizonyítja jobban, mint az a többrendbeli kitüntetés, amivel elismerték vitézségemet. Az ellenség sem feledkezett meg rólam, kaptam tőle egy gránátszilánkot, mely elszakította a jobb lábamat. Ott feküdtem a volhiniai szomorú síkságon, még hallottam pár percig a pokol minden borzalmát felülmúló dörgést, aztán elvesztettem az eszméletemet és csak egy kórházban ébredtem föl.

Emberséges, tudós orvosok megmentettek az életnek, fél lábbal, de nem fél szívvel: még mindig egész ember vagyok.

Két mankóval járom Budapest utcáit, nézegetem szépségeit, csodás fekvésű táját. Most fedezem csak föl ezt a gyönyörű várost, hogy láttam az idegen metropolisok tucatjait. Ilyenek vagyunk mi, magyarok. Kicsiny bennünk a hit, tétováz az öntudat.

Budapest, 1915. december 15.

A nagy időknek az eseményei is nagyok. Romantika játszódik le előttünk, csodás, hihetetlen történetek folynak le, helyzetek, amilyenekről békében csupán a poéta mert álmodni.

Egy kedves régi barátommal hozott össze a sors

a minap. Megígértem, hogy meglátogatom, bármenynyire is föltettem magamban, hogy nem keresek föl senkit a régi ismerősök közül.

Barátom egy kedves és bájos budai házban lakik, csendes utcában, amilyenre a sokat dolgozó férfiaknak van szüksége. Egyedül mankóztam a háza felé. Nyirkos, szomorkás délután volt, nem tudom, hogy történt, a mankóm elcsúszott és elestem. Szerencsére nem történt velem nagyobb baj semmi, csak nehezen tudtam a féllábamra állani. A néptelen utcán egyszerre két hölgy siet a segitségemre, egy karcsú fiatal alak s egy idősebb fehérhajú asszony. Talpra is állottam gyengéd támogatásuk mellett s ők figyelmesen kérdezték, nincs-e a rokkant katonának még valamire szüksége.

Abban a pillanatban találkozott tekintetünk: az enyém és a Mérié. Ő elsápadt és szótlanul nézett rám, én mélyen meghajtottam előttük őszülő, viharvert fejemet. Nem tudtam egyebet mondani, mint a nevét:

— Méri!

S ő is csak a nevemet mondta:

— Tibor!

— Mintha álmodnék, — mondtam megindultan. — Álom és valóság ma oly összevissza fonódott egymással!... Hová mennek?... ha szabad kérdeznem. — E mindennapi kérdéssel akartam megindultságomat elütni.

Méri felelt kérdésemre. Csengő édes hangja, mint muzsika, szívemig ért. Oda mentek ők is, ahová én. Egy útunk volt.

— Hát nem csodás ez a véletlen? — mondtam szinte boldogan föllélegezve.

— Csodás és érthetetlen, — szólt Méri s tekintetének puha bársonyával megsímogatott. Boldog voltam s mentem velök. Méri bájos még mindig. Valamivel megnyúlt az arca, de ez is előnyére vált. És nem ment férjhez. Vajjon miért? Egy óra hosszat voltam velök. Ők hamarább mentek el, de az anya is, a leány is úgy váltak meg tőlem:

— A viszontlátásra!

— Ha szabad meglátogatnom, — szólottam, — szeretném tiszteletemt tenni.

A fehérhajú, az édesanya válaszolt:

— Katonáink számára ma minden ajtó tárvanyitva. Megtiszteltetésnek vesszük, ha jön.

Méri nagy, komoly szemeit emelte reám. Fájdalom és öröm sugárzott ki belőlük, de oly beszédesen, hogy lehetetlen lett volna meg nem érteni:

— Jöjjön! Jöhet! Magára vártam mindig.

DÉMON

A festőművész, akit barátai csak a Tila néven ismertek, félévi külföldi útja után érkezett haza, senki se tudta, hol járt, ő maga sem akart róla beszélni. Most is csak azért jött, hogy Gitát keresse föl, a Hétfaludy-leányt, az egyetlent, kire a félévi út alatt az otthonmaradtak közül gondolt.

A harmincötéves Tila egy húszéves ifjú boldogságával utazott el a hires szépségű túladunai kúria felé, ahol a leány parkjuk alatt, egy előre meghatározott helyen várta. Ragyogó tavaszi reggelen találkoztak. Az erdőszegte kies tájék szinte tobzódott a szinek és a fények pompájában. Tila egészen megrészegedett a reggel szépségétől és a várva-várt viszontlátás édes izgalmától. A kocsit, melyen jött, megállította, ott hagyta messzebb s gyalog ment az ősi park alá. Alig tett pár percnyi utat, már messziről szemébe tűnt a leány szép alakja. Szaladni szeretett volna feléje, mint a gyerek, de csupán meggyorsította lépteit. Egy perc mulva már szemben álltak egymással. Tila csak a leány nevét kiáltotta, aztán szó nélkül ajkához emelte a feléje nyujtott kezet és forrón megcsókolta. Egy darabig a szó szoros értelmében gyönyörködött a huszonegyéves leány üdeségében, kinek dús fekete haja vastag fonatban hullott hátra s nagy, fekete szemének bársonyos pilláival szinte simogatta a férfi lelkét.

— Ezeregy éve, hogy nem láttam, Tila.

— Egy örökkévalóság, Gita.

— Maga szabta meg, — tette hozzá nem minden szemrehányás nélkül a leány.

— S az édesapja?

— Még most sem akar hallani magáról, — felelte a leány. Aztán egy keskeny fehér ösvényre mutatott, mely az erdő felé futott, mint olyanra, amelyre minden veszedelem nélkül léphetnek. Elindultak rajta. Tila, megfeledkezve minden külsőségről, egészen szo-

rosan közel ment a leány oldalán s keze többször érintette a leány puha kezét, amit az, úgylátszik, nem vett rossz néven.

Egy malom mellett mentek el. A friss patakvíz vastag sugárban szakadt le a magas kerékről s lent a mélyben a fehér habok tömegét verte föl. Kacsák és libák bukdácsoltak a zsongó vízben, a malomajtóban fönt pedig egy fiatal asszony állt s elgondolkozva nézett rájok.

A mámoros Tila megfogta a leány kezét.

— Gita, mit szól ehhez az idilli képhez? Elragadó!

De a leány csak futólagos pillantást vetett az egészre s tovább beszélt. Drágagyöngyként peregtek a szavak az édespiros ajkakról s megtöltötték zenéjükkel a levegőt. Tila határtalanul boldognak érezte magát s konstatálta magában, hogy ez az első leány életében, akit mélyen és igazán szeret. Nem akarta maga sem elhinni, hogy valóság mindaz, ami most vele történik. Óh, erről a leányról érdemes volt álmodni! Ez az, aki megérti őt. Az első.

Kimondhatatlan bájjal, halk suttogással fogadta őket az erdő, amint befordultak nemsokára lombjai alá. Az átszűrődő fény sejtelmes misztikuma megragadta a művész lelkét s már nem is figyelt a leány szavainak értelmére, csak a zenéjükre, a fényre, a boldog mámorra s lelkének minden kis pórusát kinyitotta. A leány nem mondott közönyös dolgokat.

— Alig aludtam az éjszaka, sőt tán le se hunytam a szememet, — mondta. Tila magához szerette

volna szorítani, megértette, hogy a leány reá várt s a boldog izgalom megrabolta egy éjszaka édes álmától. Megállt és a szemébe nézett, a csodás, nagy éjszaka-szemekbe.

— Gita, magánál jobb szívet még nem hordott ez a föld.

Gita látszólag meg nem indult erre az elismerő felkiáltásra sem, tovább folytatta mondanivalóit.

— Tudja, mit akar apám? Mindenáron feleségül akar kényszeríteni a Lonkay Bercihez, akinek, persze, több ezer holdja van, a megye nábobjai közé tartozik s minden szenvedélye, álma: a kutya. Ő az első kutyatenyésztő az országban.

Kedvesen mondta ezt a leány s Tila hangos, éles kacagásban tört ki.

— Éppen magának való, magának, aki tudtommal a kutyát nem is szereti.

— Éppen nekem. S ha tudná, hogy erőszakoskodik az apám. Csak férjhez minden áron! Attól fél, hogy megöregszem a nyakán.

Tila ezen is kacagott. Most olyan boldog volt, hogy csak kacagni tudott. S mentek, mentek, mindig előbbre, mélyebbre, egymás mellett, mint két ragyogó fantom valami tündérmesében.

— El tudnék így magával menni akár a világ végéig is, Gita, — suttogta a férfi.

— Szent Isten! — kiáltott fel a lány, — hiszen vissza is kell menni. Keresni fognak. Tudja-e, hogy már dél lesz mindjárt?! Forduljunk vissza, Tila!

De az erdő visszafelé jövet is olyan szép volt

és a lány is; és Tila nem akarta elgondolni sem, hogy boldogságának egy-kettőre vége. El kell válniok.

— Igaz, nem is kérdeztem, mikor jött és hol van szállva? — vetette föl kissé fölületesen a leány.

— Négy napja vagyok itt már, járom a vidéket s csináltam vázlatokat. Egy vendéglőben vagyok szállva. Sokat szenvedek a legyek és a tisztátalanság miatt. Ronda fészek.

— Szegény Tila!

— Ne sajnáljon, mindenért megjutalmazott, amit csak valaha szenvedtem az életben, ez a találkozás. Ezt maga ajándékozta nekem.

A leány sötét szemei kigyúltak, de azért fürkészően merültek el a férfi vizsgálatában... A leány, valamitől tartva, majdnem idegesen nyujtotta már kezét búcsúra. A férfi éppen kérdezni akarta, hogy holnap mi lesz? Látja-e? Úgy örült már ennek a holnapnak.

— Ne nyomorogjon abban a kocsmában itt tovább, Tila. Szegény, ne szenvedjen! Legjobb lesz, ha még a ma esti gyorssal elmegy.

Tila nem tudta, hogy leforrázták-e, vagy hideg zuhanyt kapott-e. De megőrizte nyugodtságát, csak kissé vontatottan mondta:

— Tán mégis holnap reggel utazom. — De mosolyogva, tréfásan búcsúzott: — Felejtsen el, Gita!

— Jó, Tila, — kacagott szintén tréfásan, de nem minden idegesség nélkül a leány. S egy perc mulva már sietve-szaladva ott illant a park lombjai közt karcsú, szép alakja.

Tila pedig állt és nézte, még akkor is, amikor már a leány régen eltűnt.

Egy órahosszat maradt ott állva, tépelődve s azalatt lefoszlott arcáról az örömnek utolsó fénye is. Olyan komorrá vedlett végül, mint egy százados, sötét tölgy, melyet egy hirtelen keletkezett vihar megtépett.

A kocsijához érve azt kérdezte a kocsistól:

— Mikor megy a legközelebbi vonat Budapestre?

— Ha nagyon sietnénk, még a kétórai gyorsat elkapnók.

— Hát akkor hajtson, ahogy csak tud!

*

A vonaton egy félfülkébe temette magát s mert egyedül volt, elgondolkozott azon, mi is történt valójában vele s arra az eredményre jutott, hogy meg nem értett, vak eszköze, játékszere volt eddig egy leánynak, aki, mint minden nő a világon, meg nem értő, valójában csak magát szerető. Ime, az ő régi felfogása milyen új és friss, de milyen igaz bizonyítást nyert. Egy kadávernek érezte magát a fülke sarkában, akit kifosztottak utolsó kincséből is és meggyilkoltak. A budapesti pályaudvaron egy hordár verte föl letargiájából:

— Nagyságos úr, hová vigyem a pakkot?...

... Napokig nem lehetett bele életet verni. Alig evett és ivott. Kerülte a társaságot, csak a műtermébe temetkezett s ott hevert a díványon, miután ötvenszer is eldobta az ecsetet, melyet munkálkodás cél-

jából kezébe vett. Végül aztán mégis csak sikerült erőt vennie kedvetlenségén; de most meg oly lázasan dolgozott, hogy alig tudta abbahagyni. A híres portréfestő egy arcképet, egy nőt festett meg, aki nem is ült modelt, de ott volt mellette mindig, egész munkája alatt.

Csodálatosan élő, mélységes, olykor vibráló vonásokkal egy alakot teremtett a halandó vásznon, kinek arcában halhatatlan női bája mellett ott rejtőzködött egy, az a bizonyos önző vonás, fény, vagy fénytelenség, mely időnként elnyelte a másikat és szinte megdöbbentette a nézőt. Megragadta az arc fenséges tökéletessége, a rejtett gondolat művészi beszédessége még őt magát, a mestert is. Órákig álldogált a kép előtt és nézte Gitát, aki az ő szemében a legfénylőbb piedesztálról oda süllyedt a többi millió közé. Nem hasonlított a kép Gitához, mégis ő volt lelkisége szerint. Csak a fekete haját és a szemét vette a képmáshoz. Napokig, hetekig nézte, míg végre megmutatta barátainak; de akkor már odaírta a címet is alája: a *Démon*, a kegyetlen, rikító elnevezést.

... Az őszi tárlaton az első teremben nagyszerű elhelyezést kapott a kép és óriási feltűnést keltett. Maga az uralkodó percekig állt előtte s annyira megtetszett neki, hogy a magánpénztárából vásárolta meg. A lapok hasábokat írtak róla. Ritka nagy sikere volt ebben a szűkmarkú világban is.

A művész azonban nem élvezte diadala mámorát. Végtelen fájdalommal nehezedett lelkére annak a képnek még a sikere is. És egy napon szedte is-

mét a sátorfáját és elment. Hogy hová, senki sem tudta, senkinek sem mondta. De a távozás előtt még megírta a kép áráról a nyugtát s átadta öreg gazdaszszonyának, hogy vegye föl és használja fel azt az összeget, amire akarja.

A TRUBADUR SZERELME

Kovács Péter aféle utcai énekes volt. A magaszerzette verseit, melyeket különböző nótákra költött, énekelgette városról városra, a népes vásárok alkalmával. Igy többször bejárta már az országot s nem is volt ismeretlen az emberek előtt sem a neve, sem alakja. Inkább kicsi volt, mint nagy; kissé zömök. Magyar ruhában járt, pörge kalapjáról árvalányhaj csüngött alá, csizmáján fényes sarkantyú pengett.

Ambátor valahol Szeged alatt született, egy csendes kis tanyán, mégsem vágyakozott többé a tanyai élet csendjébe; csak a városok örökös zaját, emberáradatát szerette. Azok között is ezt a világvárossá előlépett Budapestet a legjobban. Amióta olyan nagy ez a szép főváros, hogy tisztán ennek a versszükséglete is biztosította neki a kenyeret, ritkán rándult ki a vidéki városok vásárjaira. Akkor is inkább csak szórakozásból tette.

Ismert alakja volt az utcának. Az emberekre jókedvűen mosolygott és verssel köszöntötte azt, akiből kinézte, hogy netán megveszi valamelyik újdon-

szerzett nótáját. A nótákat piros, fehér vagy zöld színű papírosra nyomatta, ami megfelelt hazafias felfogásának. Egy-egy ilyen nóta végén hűségesen odaírta azt is, hogy hol, mikor és milyen kedvben szerzette.

Kovács Péternek kellemes, lágy csengésű hangja volt. Ha kedve úgy hozta magával, kiállt valamely keresztutca sarkára és dalolt. Tréfás verseit ilyenkor nem igen énekelte, inkább azokat, amelyekbe komolyság, néminemű búsongás vegyült. A szomorú nótákat tartotta egyéniségéhez illőknek. Kicsi alakja körül csakhamar megnépesedett az utca s a hallgatók közül sokan megvették a krajcáros nótát. Ha néhány hatost össze tudott így gyűjteni, akkor szedte sátorfáját és odébb állt. Aznapi keresetét már megszerezte. Volt benne annyi bohémvér, hogy a holnappal nem törődött.

Szegény Péter. Ő még a lantos Tinódiak utolsó alakja volt közöttünk, aféle vándor trubadur. Egy kis része neki is volt e város megmagyarosodásában. S ha tán csatára, pogány török ellen lelkesíti vala a végbeli vitézeket: bizonyára nem mosolyogják meg annyian, mint itt, a modern budapesti utcán. Azért mondom, hogy szegény Péter.

Ha napi munkáját jól-rosszul végezte, kifelé húzódott, a város külső részére, ahol szórakozott és megpihent. Volt ott egy kis kocsmája, abba minden este pontosan beállított. Künn a temető-úton volt ez a csárdaformájú épület. Falán, a bejárat fölé egy hosszulábú tótot festettek s nagy betűk hirdették, hogy:

Kocsma a mezitlábas tóthoz. Első vendégei bizonyára e derék honfitársainkból kerültek ki, akik muszájból szeretnek csak mezitláb járni. Mióta azonban Budapesten gyengül az építkezés, más alakok jöttek a régiek helyébe s amazoknak legföljebb néhanapján látható itt egy-egy utolsó mohikánja. Egy-egy kihalóban lévő mezitlábas.

Lantos Péternek már megvolt a maga helye a kocsmában. Egy hosszú asztal végén, közel a söntéshez. Ha belépett, hangosan, jókedvvel köszönt, versben, ilyenformán:

Adjon Isten jóestét,
Jó italt, szép menyecskét!

Aztán kezelt mindenkivel, ismerőssel, ismeretlennel egyaránt. Utoljára hagyta a kocsma királynőjét, a Julcsát, egy hatalmas, szélesvállú leányzót, aki a pincéri tennivalókat végezte a füstös helyiségben.

Julcsa a söntés előtt állt, háttal támaszkodva a nyitott ajtónak. Közönyösen fogadta a Péter köszöntését, aki alázatosan és epedően tekintett rá. Péter szeretett volna neki valamit szólni, valami kedveset, tréfásat, de nem jutott eszébe semmi. S ha néha jutott is, nem merte elmondani. Olykor ajándékkal, virággal kedveskedett neki. A lány elfogadta, valameles kisded mosollyal jutalmazta is az „ismertnevű" trubadurt, de ha nem volt jókedvében, néha meg sem köszönte, csak úgy mordított valamit.

Péter ilyenkor fölsóhajtott és szó nélkül balla-

gott a helyére. Feje fölött a szögre fölakasztotta árvalányhajas kalapját és bőrtarisznyáját, mely csak úgy duzzadt „legújabb műveitől".

Péter, a víg trubadur, egy idő óta többször igen szomorúan üldögélt a hosszú asztal végén, közel a söntéshez. Különösen olyankor, mikor Julcsa rossz kedvében megvonta tőle mosolyát. Azt a mosolyt, amelyet Péter a legnagyobb boldogságnak tartott a világon. Mit adott volna érte, ha egyszer ilyenkor odajött volna mellé ez a hatalmas leány, rámosolygott volna, s ő megfoghatta volna a kezét. De ez a leány, aki annyi emberre tudott mosolyogni, akinek annyian megfogták a kezét, sohasem tette meg ezt vele. Pétert ez a dolog nagyon elbúsította, mert megsejtette belőle, hogy a leány nem szereti. Tán ezért is volt olyan gyámoltalanul ügyetlen, ha szemben álltak egymással. Vagy tán azért, hogy a leány olyan hatalmas nagy volt mellette, hogy Péterünk szinte eltörpült. De hiszen éppen ezt szerette a lantos benne, ezt a nagyságot, azt a széles vállat, azt a domború mellet.

Egy este Kovács Péter olyan szomorúan állított be a kocsmába, hogy az emberek ösztönszerűleg megsajnálták s egy ideig nem évődtek, nem tréfáltak vele, mint rendesen szokták. Piros bort rendelt a szomorú trubadur, s mikor a leány elébe tette, virágot adott neki. Olyan sötétpiros rózsákat, melyek szinte feketéknek látszottak. Julcsa elvette a bokrétát, megköszönte, meg is szagolta, de egy mosollyal sem jutalmazta meg az adóját. Pétert ez nagyon elkeserítette; hamar megitta a bort és még egy üveggel rendelt.

Szokása ellenére volt ez a nagy ivás, mivelhogy nemigen szokott részegeskedni.

Ivott, ivott, a szemei szomorú tűzben ragyogtak. Rákönyökölt a piros abroszra és megtámasztotta nehéz fejét. Magára, a maga életére gondolt, amelyet mindenki vígnak tartott; de ő e percben nagyon sötétnek, szomorúnak látta.

Az emberek aközben egyre gyülekeztek a kocsmában, olyik kapával, olyik csákánnyal, utcai seprővel, mivel. Sokan voltak, a füstös szoba egészen megtelt velök. Az idő is haladt és már mindenki megette, megitta a maga részét. A bortól mindinkább megoldódtak a nyelvek, jókedvű szótól hangos lett a terem. Egyik-másik törzsvendég valami mulatságra is kezdett vágyódni s többen Péterre tekintettek, aki szomorúan itta a piros bort.

— Péter, — szólt feléje egyik, — tán már nem is tud dalolni kend!

— Az ám, a víg Péter szomorkodni akar.

— Azt csak úgy próbálja, — vetette közbe a harmadik.

— Tanulja. Ne bántsátok, mert le nem teszi a vizsgát.

Igy évődtek a szegény Péterrel, aki pedig igazán szomorú volt. De addig biztatták, nógatták, kérték, hogy végül is engedett. Nem énekelt azonban úgymint máskor. A hangja szokatlanul, mélán rezgett, a nóta szava pedig olyan megindítóan zengett, hogy az emberek szeme nedvesedni kezdett tőle:

Fehér hattyu fürdik
Nagy fekete tóban,
Fehér szárnya verdes
Fekete habokban...
Fehér hattyu, fehér hattyu!

Ráhajlik a tóra
Szomorú fűz ága,
Messzire ellátszik
Nagy szomorúsága...
Fehér hattyu, fehér hattyu!

A kocsmában nagy csend támadt, a nótás és az emberek mind szomorúak lettek. A szomorúságot borba akarták fojtani s evégből többet és tovább ittak, mint máskor. Lassan a záróra is elkövetkezett, a pincérlány alig tudta őket kituszkolni.

Péter maradt ott utoljára, szokása szerint, hogy hazakísérje a leányt, a nagy, erős Julcsát. Igy tette ezt már mindennap, hosszú idő óta. A magas, vállas leány megtűrte oldalán, barátságosabb volt így az elhagyott úton haladnia.

A temető magas falánál mentek. A falon túl a halottak mély csendje honolt, de a falon innen is csendes volt az utca, ahol ők haladtak. Legfeljebb egy-egy elkésett villamoskocsi robogott még éjjeli szállására, vagy egy-egy bandukoló alak körvonalai tűntek fel a környéken.

A külvárosokban kevesebb a lámpa s ilyenkor éjfél után már csak minden második ég. De sötött

a holdvilág s időnként egész nappali világosság áradt útjokra. Az égen azonban egyszerre csak felhők bukkantak elő s később egészen elnyelték a kedves, ezüstös arcú holdat. Ilyenkor meglehetős sötétségben haladtak egymás mellett, nem sok szót pazarolva, mint rendesen. A sötétség s talán a piros bor is, felbátorította Pétert. Szólt:

— Tudod-e, Juli, hogy nagyon szomorú vagyok?

A leány közönyösen tekintett a magas temetőfalra.

— Lehetne víg is, Péter.

— De mikor nem lehetek.

A leány egy szóval sem kérdezte, hogy miért nem lehet Péter víg. Ez várt is egy ideig erre s csak azután mondta reménytelen szívvel, mintha kérdésre felelt volna:

— Miattad, Juli, miattad.

A leány a kezével intett rosszkedvűen.

— Ugyan, Péter.

A férfi megállt s könyörgő hangon fordult a leányhoz:

— Juli, édes Julikám!...

De a leány most se hallgatott rá, csak ment a komor fal mellett előre. Péter pedig utánaszaladt, elkapta a kezét. Szenvedélyes, szerelmes hangon kiáltotta:

— Szeretlek, szeretlek. El akarlak feleségül venni.

Juli kirántotta a kezét s majdnem ellökte magától a kicsiny férfit.

— Eriggyen Péter innen, nem illünk mi össze! Sokszor mondtam már magának, lássa!

Péter megint elfogta a leány kezét. Elébe állt:

— Ne hagyj el, mert meghalok!

— Ugyan, meghalna ilyen bolondságért! Csak menjen tovább, — szólt a leány s elhárította útjából a trubadurt.

Péter szívét most már a szégyen is marta.

Gondolatai viharosan cikáztak; egyszerre rávetette magát a leányra s pisztolyt szegezve mellének, rekedten ordította:

— Most meghalsz, Juli. Meghalunk. Ez lesz a legjobb.

A leány kezé e pillanatban már a pisztolyon volt. Egyet csavart rajta s kitépte a küzködő férfi kezéből. Sötét gyűlölet fogta el a szívét Péter iránt, aki az életét képes lett volna elvenni. Nem gondolkozott többé. Magasra emelte kezében a hideg pisztolyt és lesujtott vele a férfi fejére, aki megtántorodva, egy halk jajjal a földre zuhant. Mozdulatlanul elterülve ott maradt a földön.

A temető magas falán egy kis felhő árnyéka futott tova sebesen. Egy pillanatra kibújt a hold s megvilágította a földön fekvő embert. Arccal lefelé feküdt ott. Juli a futó felhővel iramodott tova; a melle időnként el-elfúlt, alig tudott lélegzetet venni. Meg sem állt, csak a külvárosi alacsony ház szűk udvari szobájában, ahová éjszakánként mindig pihenni tért be.

A pislogó lámpa fénye mellett vette csak észre,

hogy a pisztolyt még mindig a kezében tartja. Hideg csöve egészen átmelegedett már. Dobogó szívvel, nyugtalan lélekkel vizsgálta. Egészen új volt. Beletekintett fényes csövébe, mely sötéten meredt rá belülről. Alig tudta tartani a kezében, remegett minden porcikája... Mi lesz most vele?!... De a pisztolyt még mindig nem tette le, vizsgálta tovább. Kinyitotta hátul, ahol meg szokták tölteni. Már volt a kezében ilyen szerszám, ismerte egykissé. S ahogy megforgatja a vastag tengelyt, látja, hogy a pisztolyban *egyetlen egy töltés sincsen.* Leejtette a földre, egy székre ült; a homlokát hideg veríték verte ki.

Hiszen a szegény Péter nem akarta megölni. Egy pillanatra szeme elé tűnt a kép, amint arccal lefelé feküdt a temetőfal előtt. Bizonyosan meghalt. Szegény Péter!... Meghalt.

Egy szemernyi álma sem volt azon az éjszakán. Kora reggel arra sietett a szomorú tetthely mellett. Egy kis parányi vértócsa jelezte az éjjeli harc helyét. Reszkető lábakkal ment tovább; sápadt, fakó arccal állított be a kocsmába, végezni napi dolgát.

És várta percről-percre, óráról-órára, mikor jönnek érte: a gyilkosságért. Este is lett már s még mindig nem jöttek. Egyszer csak nyílik az ajtó és jön Péter. A feje fehér kendővel bekötve, csöndesen köszön és kérdik: mi baja? Juli lopva arra oson és hallja, amint szomorúan, csendesen felel a kérdésükre:

— Elesetem az éjszaka. Talán többet is ittam.

S amint egyedül marad, megy hozzá az erős, vál-

las leány, egy üveg piros bort tesz elé s gyöngéd, suttogó szóval mondja:

— Igyék, Péter!...

Amire mind a kettejök halvány arcát gyenge pír futotta el.

VIGASZTALAN UTAK..?

Kedves Vilma!

Az első osztályban tanítottam éppen, nyelvtani óra volt, tárgya a „végzett jelen" és ennek keretében az igeragozás. Jó magyar fiúk a tanítványok, mégis egy-egy kérdőjel volt valamennyi arca, míg meg nem tudták, hogy valójában a mult időről van itt szó. A gyanakvó kérdőjelek boldog felkiáltójelekké változtak az arcokon. Egy pár igét ragoztattam a gyerekekkel. Egyszer az egyik elkezdi: *Szerettem, szerettél, szeretett*... A fiú naiv édes hangon szavalt, én meg valahogy elgondolkoztam a sorsdöntő igén. Képzeletem kiragadott az iskolafalakból s elvitt messze, abba a „jelenbe", amellyel már „végeztem". Abba az elfelejtett faluba, ahol magával találkoztam valamikor.

A pedellus kopogtatott az ajtón: A tanár urat kérik egy percre. A levélhordó állt az ajtó előtt s átadott egy hivatalos könyvet, hogy írjam alá; ajánlott levelet kaptam. Ismeretlennek tűnt fel az írás, nem igen vizsgáltam, a fiúk bent zajlottak már, be

kellett mennem. Zsebre vágtam a levelet, majd otthon elolvasom.

A felbontott borítékban, nagy meglepetésemre, a sűrűn teleírt négy oldal végén a maga eltemetett neve ragyogott föl felém, mint egy föltámadás. Ismert betűk, vonások. Csupán a szavak és a belőlük áradó szellem más, új, egészen új. Maga írta, Vilma, ezeket a sorokat? „És elsietett az idő fölöttem is. Van benne valami következetes ridegség, mely megkérgesíti a szívet, mint a rozsda az acélt. Ha érdekli, Imre, az én szívem is erre a sorsra jutott. Vége már a derű aranjuezi napjainak, a gyermekség bohó jókedvének, amik megakadályoztak abban, hogy a szomorkodók világát megértsem. Innen van, hogy felületes voltam; meggondolatlanságaim csak most jutnak eszembe — későn. Elkövettem-e igazságtalanságot, írja meg, zsenge virágkorom egykori tanuja?! Irja meg őszintén, bátran, csak ne nevessen ki, mert az jóvátehetetlenül fájna".

Igaza van, Vilma, az idő rideg vaskocsija egykét évecskével elvágtatott már fölöttünk, és kérlelhetetlensége nekem is elgázolta fiatal vetésemet. Én már aligha fogok mezőimen aratni. Maga jó, maga még önmagával szemben szigorú; én már túl vagyok ezen, én már mások iránt vagyok az. Ime, mi jut eszembe!

Ültünk a kedves parkban, a valamelyik dédapja ültette hársak alatt; épp virágjukban voltak, s ezt a virágnyílást én akkor kétszeresen is éreztem. Egyszerre hűs szél csapott ránk és maga levetette a felöltőjét. Kértem, ne tegye, megfázik.

— Ki törődne velem, — mondta némi keserűséggel, és én, magához simulva, akkor vallottam meg, hogy szeretem.

Tudtam, hogy egy kicsit szeret; ez adott bátorságot arra, hogy én, kezdő tanár, kinek akkor még csak a doktori cím volt az egyetlen vagyona, egy jómódú földbirtokos leányába szeressek. Őszintén, becsületesen rajzoltam meg a sorsomat és a viszontszereteten kívül nem kívántam egyebet, csak azt, hogy egy rövid ideig várjon rám. Én 24 éves voltam, maga tizenhét. Én komoly filozopteri lélek, maga meg kacagó, édes leányszív. Vallomásom, éreztem, jól esett magának, mosolygott, szinte biztatott: csak bátran, Imre, bátran! Aztán elgondolkozott és nem felelt; majd meg kacéran nevetni kezdett.

Megdöbbentem és elszomorodtam. Kacagó gerlehangja lesujtott, kijózanított, mintha egy más, idegen lény szólalt volna meg szavaiban.

— Szerelmünkből, Imre, legjobb lesz, ha nem csinálunk komolyügyet. Ne kezdjük el, mert nehéz volna folytatni. A lány évekig nem várhat, megöregszik, és amint köznyelven mondják: hoppon marad. Maga elmegy, találkozik mással, én meg itt maradok a süket faluban. Legyünk csak jó pajtások. Maga kedves ember és legyen tovább is vidám, jókedvű, társaságom egyik hűséges tagja. Várjunk, várjunk, nevessünk és ragyogjunk!

És maga nevetett is, annak ellenére, hogy a vén fák fejünk felett igen komoly és zord éneket kezdettek komponálni, oly zordat, amilyen a szívem lett abban a tavaszi órában. Egyszerre sötétedni kez-

dett az idő, s elűzött a kedves padról egy kitörő vihar.

— Kísérjen haza! Adja fel a felöltőmet és ne morfondizáljon! Szaladjunk, Imre, szaladjunk és kacagjunk!

Nem tudtam kacagni, mint ahogy ma sem tudok még. Ne tartson tőle, Vilma, én nem nevetem ki.

A kapuban elbúcsúztunk; maga szívemre kötötte, hogy menjek el másnap is magához. Folytassuk a barátságot, mondotta, feltűnő lenne, ha itthagyna minket. Szüleim nagyrabecsülik sok erényét és komolyságát.

Szót fogadtam magának, lettem árnyéka, barátja, hűséges kísérője. Maga azonban érezte, hogy nagy fájdalom okozója lett, kitüntetett és néha-néha boldoggá is tett. Olyankor feltámadt reményem és azt kellett hinnem, hogy mégis szeret s ideig-óráig ember lettem megint.

Emlékszik-e rá, egyszer bohó fiú is lettem egy nyári délután, amidőn gyönyörű parkjukban, vendégeikkel elvegyülve társasjátékot játszottam én is. Futkostunk, ugrándoztunk; kergettük egymást: maga is, én is, a többi leány és fiú is. Ám maga elvesztette a félcipőjét a nagy rohanásban, tán épp akkor, amikor előlem menekült. Kerestük a selyemfűben, de hiába, nem tudtuk megtalálni. Mintha a föld nyelte volna el. Nem csoda, mert a lábbeli kedves kis remeke akkor már az én zsebemben húzódott meg.

Maga, kedves Vilma, valami titokzatos, finom

ösztön erejénél fogva rám nézett, és volt a tekintetében egy csomó gyanusítás. Nem szólt, nem vallatott; de váratlanul hátat fordított és szaladt egyenesen a szobájába. Maga után indultam, kérleltem, álljon meg! Fegyverletételt sejtető szavamra, esdésemre se tette meg. Faképnél hagyott, megharagudott rám. Az ifjú társaság is meglepődött s egyszerre megszakadt a játék. Egy darabig még együtt voltunk, aztán elszóródtunk: ki ide, ki oda. Kényelmetlenül éreztem magamat és elítéltem tréfámat, melynek rejtett célja nem volt kisebb, minthogy a keresés örve alatt elbóduljunk a bokrok jóindulatú fedezésével, magunkra maradjunk valahol, hogy én, vakmerő, magát megcsókolhassam.

Tervem dugába dőlt, sikertelenségem lehangolt, könnyelműségemnek kezdődött bűnhődése. Elkeseredtem magam és a világ ellen, de legfőképp maga ellen, Vilma. S mikor aztán barátaimmal vacsorához ültem a kis vendéglő külön termében, pezsgőt rendeltem, majd elővettem zsebemből a maga formás kis cipőjét és mint valami ereklyéből: pezsgőt ittunk belőle. Pezsgőt, Vilma, a maga cipőjéből! Nem ittam én ennél fölségesebb italt életemben, de keserűbbet sem. A merénylet ellen maga már hiába tiltakozott volna, én, aki halálos elszánással indultam ez útra, nem álltam volna meg félúton. Én akkor végeztem magammal, Vilma. Lelki javaim akkor szóródtak el végleg, azóta vagyok koldusa önnön életemnek. Csak annyi adatott tengődésül nekem, hogy emlékeim koncán élősködhessek. S ez az örökös lelki szegénység a napok és immár évek során: elszürkítette szememben

az egész világot. Abban a kertben valaki engem kegyetlenül faképnél hagyott, végzetessé tette számomra nézve a bájosnak induló délutánt, s mindent, ami utána következett.

Vilma, ami engem akkor iszonyatosan szíven ütött, az volt, hogy maga meg nem értett, s nem is fog soha megérteni. A cipő elrejtése részemről, belátom, nem volt a legszellemesebb ötlet, de köztudomású, hogy a szerelmesek életében nem az ilyen ötletek a fontosak, vagy döntők. Egy szív vágya, igyekvése volt, mely napfényre jutni, érvényesülni akart, és amire annak a másik szívnek, a magáénak, Vilma, ösztönös ütemben együtt kellett volna dobbannia. De ez (örök fájdalom!) nem következett el. Már-már arra határoztam el magam, hogy tivornyás lump leszek, korhely, ahogy az a mi vidékünkön akkor divatos járvány volt. Az Idő azonban kizózanított, Vilma, beláttam és megnyugodtam benne, hogy a maga érzelme nem volt akkor oly ösztönös, tettre kész, aféle vággyal teli, hogy magát karjaimba kergette volna. A két dinamikus erőből csak az egyik működött s az ilyen összhangtalan, félkarú mű nem ér semmit. Ez űzött el engem messzire magától, ki, az élet vad pusztájára, mely azóta képére idomított.

Puszta Imre tanár úr vagyok, tulajdonképp ezt a nevet kellene viselnem, nem a régit, amellyel még a maga életében szerepeltem, ha nem is a győzők boldog örömével.

A levele olvasása alatt megkíséreltem, hogy képzeletemben fölidézzem alakját, életét: mit csinál a kedves ősi kúrián, milyen az alakja, szépsége, varár-

zsa, ifjúsága ma! Ám mikor a levél olvasása közben a végére jutottam, megdöbbentem, a puszták sorsára ítélt homoklelkem ellenére is. Megindított az ősi dominium tragédiája, mely oly fájdalmasan szólal meg soraiban: „A mai naptól kezdve úgynevezett kenyérkereső nő lettem, éppen most kaptam meg tanítónői kinevezésemet a minisztériumból. Első gondolatom maga volt, aki szintén tanít, és aki annyi melegséggel szólt előttem a pedagógiai munkáról. Kartársa lettem, lássa, ha még most csak kontár kezdőként indulok is a szépnek ígérkező pályaúton. A közös hivatásérzetnek ez a tudata biztatott levelem megírására és elküldésére. Apám, akit gazdasági balsikerei a csőd elé juttattak, áruba bocsájtotta földjeit, erdejét, ősi házát s a kedves parkot, amelyet maga is jól ismer. Új földesúr jön majd ide pár hónapon belül, és ha lesz annak is leánya, aki szereti a kertet és a fát, a virágot és a madárdalt, elfoglalhatja helyemet és élvezheti szépségeit. Nagy veszteség ért, Imre barátom, bennünket az anyagiak terén is, a lelkiekről nem is szólva. Csak emlékeim maradnak meg, hogy elkísérjenek egy újnak ígérkező pálya fordulóin. Ennyit viszek el, ennyit!"

Óh, kedves Vilma, még az én homoklelkem is megmozdul e hír hallatára. Csak emlékei vannak s nincs egyebe! Lássa, nekem sincs másom, de az én emlékeim fájnak is, azt mondhatnám: lassan-lassan gyilkolnak s ezért én félek tőlük. Kerülöm, kerülöm. Szeretném magát megvigasztalni, de lám, nem megy. A Szaharától nem lehet virágot kívánni és én meg se kísérlem, hogy biztatást, hitet küldjek, pár csalfa,

röpke szóban. Mert csak ilyen volna szótár-készletemben.

Tanulságul szolgálhat azonban koldus életem. Vigyázzon, kedves Vilma, hogy lelki csalódás ne érje soha emberben, szívben, akire tán féltve őrzött szeretetét pazarolta volna, akiről álmodott legtündöklőbb ábrándjai idején. Ez az egyetlen seb, amelyre nincs orvosság emberi életünkben.

Itt élek, helyesebben szólva: tengődöm egy nagyváros tömkelegében, hit és életadó kedv nélkül. És anyagi javaim? Még ma is csak helyettes tanár vagyok. A túlfeszített húrhoz hasonlít életem. S maga tudja, mi szokott történni az ilyen húrral.

Addig is kezét csókolja: *Puszta Imre*

DUCIKA ÉS A MÉH

A tágas udvart a májusi napfény aranyozza meg. A tavaszi pompa a lelket, a meleg napsugár a testet pezsdíti föl. Ducika, aki már az ötödik esztendő küszöbén téblából, zsenge gondolatokba, de nem közönséges tervekbe merülve megy át a csillogó udvaron. A tulsó oldalon van a formás kis kocsiszín, ott áll az „autója". Tervei épp ezt az autót illetik. Egy nagy hibája van ugyanis, hogy csak úgy indul el, ha az ő kis lábai mozgatják, nem pedig úgy, mint az igazi autók: önönmagától. Aztán nincs tülökje, nem tud

harsogni, hogy figyelmeztesse a járókelőket, vagy a tehenet, borjút, kakast, hogy az útból idején félreálljanak, mert baj mindig történhetik.

De bármily nagyarányú is ez a tervezgetés a kis agyban, figyelmét mégsem kerülheti el az a nagy dézsa víz, mely az egyik vadgesztenyefa alatt villogtatja kerek nagy tükrét. Ducika megáll fölötte és belenéz, annál is inkább, mert a maga jeles képemását szinte életnagyságban szemlélheti benne. Alaposan megfigyeli s meg van elégedve a bemutatott figurával. Talán már tovább is menne, tervei útjára, ha épp abban a pillanatban egy bohó kis méhecske bele nem zuhan a tó, akarom mondani a dézsa vizébe. Isten tudja, mi vezette a józan kis méhecskét, mikor ezt a könnyelmű, vigyázatlan lépést elkövette. Ducika, tágranyitott, kíváncsi szemmel kísérte az energikus méh vergődését s hirtelen eszébe ötlött mindaz a szép mondás, dícséret, történet, amit erről a példás kis állatról részint a szüleitől hallott, részint a nagyuskától, aki nem más, mint becézett nevén a forrón szeretett nagymama. A méh tehát hasznos állat, állapította meg az ő kifogástalan fiúi lelke s a társadalomnak ezt a derék tagját, mely az édes mézet is szolgáltatja nekünk, meg kell mentenie. Igen, ez a nagy feladat e percben reá hárul s ő eleget fog tenni. Forró képzelete már egyengette is a mentés útját. Eszébe jutott az a kis olvasmány is, amit Katóka épp a minap olvasott fel neki: *A vadgalamb és a méh* címen. Ott is a méh a vízbe hullott, bár a patak vizébe, de az nem tesz semmit és a vadgalamb úgy mentette meg, hogy

egy kis gallyat dobott be neki. Persze, hogy ő is így fogja megmenteni. Ez egyszer ő lesz a vadgalamb.

S azzal elindult az udvaron, hogy egy darab száraz gallyacskát kerítsen elő. Szinte dagadt a keble a büszkeségtől és a boldogságtól, amit ez a hirtelen támadt, de nem csekély feladat ébresztett benne. A gallyat hamarosan meg is találta s lépteit megkettőztetve, sietett a dézsához, melynek kristályos vizében a fuldokló méhecske még mindig ott vergődött. Ducika férfias nyugodtsággal állt meg a dézsa fölött s a kis gallyat óvatosan beledobta a vízbe. Igen ám, de a gally nehéz volt, a mély vízben elsüllyedt és így a méhnek nem szolgált mentőeszközül. Ducikát bántotta ez a sikertelenség s kész lett volna az első pillanatban az ujját nyujtani a küzködő méhnek, hogy azt használja mentőhídul a szárazra jutásnál; de eszébe jutott, hogy a méh csíp és a csípése nagyon fáj. Hátha ez a bohó méhecske is meg találja csípni az ő csepp ujját! — Hopp, — mondotta magában a kis életmentő, — módosítsuk eljárásunkat!

És hozott ismét egy gallyat, de most már nagyobbat és azt kezében tartva nyujtotta a vízbe, úgy, hogy a méh útjába essék, mely azt észrevegye s felkapaszkodjék rá. Óvatosan és okosan vitte keresztül gyakorlati tervét s fáradozását csakhamar siker koronázta. A méhecske fáradt, lassú kapaszkodással kievickélt a tengernyi vízből s megvetette virágporral megrakott nehézkes lábait a mentőgally felületén. Egy pillanatra megállt s kémlelődni kezdett, tájékozódni, hová is jutott?

Ducika két nagy szeme, mint két óriás fénygolyó

csillogott feléje. Mintha megijedt volna ettől a nagy ragyogástól s pár visszakozó lépést tett a barna, vizes gallyon. Ducika észrevette, hogy a szegény méhecskének csurom víz a szárnya s egyhamar nem fog tudni elrepülni. Pedig ő már szerette volna látni, hogyan száll el, hogy fog előtte elvonulni, sőt talán zümmögni is fog neki egy kis hála-nótát a szíves életmentésért. Kivitte tehát az udvar közepére, ahol legjobban sütött a nap s még mindig kezében tartva: szárogatta a kedves kis állatot. S ahogy elnézte lassú, de nyugtalan és izgatott mozgolódását, óvatosan föléje hajolva most már ő zümmögött neki pár kedves szót.

— Hát örülsz-e neki, méhecske, hogy megmenekültél a halál torkából? Ugy-e, jobb élni, mint a hideg dézsavízben megfulladni? Szeretsz-e engem, méhecske? Ugy-e, nem csípsz meg engem sohasem? Szegény kis állatkám, hát csak gyüjts most már megint mézet, mert én bizony szeretem azt! Aztán hozz nekem is legalább egy gyűszűnyit! A méznél tán a nagyuska cukra sem édesebb.

A méh egy darabig csak hallgatta a barátságos szavakat, de még mindig nem akart zümmögni. Könnyedébb volt már a járása, sőt a szárnyait is már meg-megemelintette. Jaj, hogy örült ennek a kis Ducika! Ilyenkor ő is megemelte a gallyat, biztatásul, hogy ne féljen kis védettje. — S az nem is félt, inkább úgy látszott, mintha haragudnék.

— Bizonyosan azért haragszik, — elmélkedett Ducika, — mert olyan lassan szárad a kis szárnya.

S még magasabbra emelte a napfény felé. Amint becézte, ringatta, piros kis ajkával meg-megfújta a

póruljárt méhet, egyszerre csak megtörtént a csoda, a várvavárt nagy esemény... fölröppent és szállni kezdett. Fölszállt, hogy egyenesen a Ducika homlokára telepedjék le, a jobb szeme fölé s ott mindjárt meg is szúrta. De oly váratlan gyorsasággal, hogy a fiú alig tudott fölocsúdni az ijedtségtől és a meglepetéstől. Csak akkor jutott igazi tudomására a történteknek, mikor már a tüzes nyilalást érezte a homlokán. Odakapott, de már késő volt; a méhecske lehullott ugyan a kezétől, de a fájdalom ott égett a fehér homlokon, mint egy pokoli láng. Az ott maradt.

Egy darabig csak hősiesen tűrte a sajgást. Mikor azonban azt vette észre, hogy úgyszólván a keze érintése alatt a megszúrt homlokhely egyre dagad és már a szeme is duzzadtan nehezedik, keservesen fölsikoltott s egyenesen befelé indult a házba, a mamához.

Szó sincs róla, a dolog nagy meglepetést keltett odabent is. Az édesanya ijedten fogta kezei közé a Ducika fejét s azonnal vallatóra fogta, hogy megtudja, mi történt, hol történt és hogyan?

Ducika szívét némileg megacélozta ez a közérdeklődésből fakadt őszinte részvét, mely személye iránt oly hamar fölkeltődött. S bár égő tűzként sajgott a seb, elbeszélte a fentírt eseményt, hangsúlyozva a jószándékot és áldozatkészséget, melyet a kis méhhel szemben tanusított. Akkorra már ott állt az apa is, az édesanya mellett; ott volt Katóka is, aki két évvel öregebb Ducikánál és ott állt a nagy kutya is, a Sajó, akinek komor tekintetéből ki lehetett olvasni a nagy megbotránkozást.

Ducikának égő fájdalmát csak az az eltagadhatatlan tény enyhítette valamennyire, hogy most ő egy nagy esemény középpontjában áll s mindenki az ő személye iránt érdeklődik. Talán ez tolta ajkára a felejthetetlen igéket is:

— Megmentettem az életét, ő meg ilyen alattomosan fizetett érte. A méh a hálátlan állatok közé tartozik.

MEGMOZDUL A FÖLD

I. Miklós és Bence.

— Kaszálják a rétet, szénaboglyákat raknak, ifj' uram. Csupa nóta a malomalja, egész le, odáig, ahol a Nagyér a falunk határát elhagyja. Az alvégen, mikor ide indultam, hallottam az ifj' úr nótáját: *Vagyok olyan legény, mint te...*

— Azóta sem énekeltem, öreg szolgám, hogy elhagytam a falunkat. Azóta csak dolgozom nap-nap után, egyformán, mint a gép. Nézd meg, milyen ványadt az arcom! Akkor olyan barna volt, egészséges, mint a tied. A szénaszagra, a jó levegőtökre igen rászorulnék, Bence.

— Gyűjjön haza, Miklós úr, úgyis várja ott mindenki.

— Nem lehet, öreg szolgám, nem lehet. Nagy

munkába fogtam én itt, aszondják, kell az országnak, az embereknek. A király szolgálatába álltam, becsülettel kell a helyemet megállani.

— A kicsi diófája már igen terebélyesedik. Nemcsak árnyékot ad, gyümölcsöt is hoz. A nagyasszony kis padkát csináltatott alája, jól esik ott hűselnie. Mondta is nekem a minap: Bence, Bence, aki ezt a diófát ültette! Egy könnyű tolult a szemébe, meg az enyémbe is. Feleltem néki: Elment a nagyvilágba, hírszerezni nevének. Hírt és vagyont, ami úgy kell a jó uraknak!... Mondta tovább a nagyasszony: Ha csak még láthatnám!... Bence, menj utána legalább te, lásd meg az én szerelmetes fiamat, mit csinál. Küldöm neki ezt a lelki orvosságot, ezt a régi imádságos könyvet. Az édesapjáé volt. Ebből imádkozzék, ha majd meglátogatja a gond, baj. Olyan ez, mint a gyógyítószer. Azért is nagyon vigyázz rá, Bence! Istenes könyvecske, ez hazahozza a fiamat!

— Az élet, Bence, bizony meglátogat terheivel. Látod, a vállaim se már olyan egyenesek, pápaszemet is kell viselnem már. De erről ne szólj otthon, meg ne szomorítsd vele a jó asszonyt!

— A nagyasszony a kiskönyvet megcsókolta, igen sokszor.

— Áldja meg az Isten minden gondolatját!

— A vetésünk nagyon szép ám, ifj' úr. A búza már itt-ott hányja is a fejét. Ha végigszánt rajta a szél, hullámzik, mint a tenger. Bőven virágzott a szőlő is, víg szüretünk lészen, mire hazajön az ifj' úr. Gyűjjön már, lássa meg, hogy' áldja Isten a hűséges munkát!

— Vasláncok kötnek ide, szolgám, hogyan szakadjak el?!

— Öreg édesanyja várja! A gazdaságnak is kéne a fiatal. Lazulnak az eresztékek.

— Jól van, Bence, elszakadok amint lehet; elmegyek. Hív, hív minden, a patakmenti füzesek, a nádas, az én szép vadásztanyám, a pitypalaty szólása. Ébren is álmodom Nagyfaluról, a rejtelmes erdőkről, öregedő édesanyámról, meg egy szép kis udvarházról, ahol Piroska lakik.

— Jaj, hogy el ne felejtsem! Egy kis íráskát hoztam a kisasszonytól Miklós úrnak. Úgy adta a falu alján, ahol már senki se látta. Mondta is: vigyázzon jó öreg, merthogy senkinek se szabad tudni, hogy írtam Miklós úrnak.

— Add ide, add ide, és beszélj Piroskáról is. Beszélj!

— Szépséges angyal az, ifj' úr, öreg az én nyelvem ahhoz, hogy méltányosan elmondjam, amit láttam rajta. Mégis elmondom, amit tudok. A mult vasárnap is együtt ültek a nagyasszony meg a kisasszony a templomban. Egyik ájtatosabban imádkozott, mint a másik. A nagyasszony pápaszemmel a kapcsos imakönyvre hajolt; a kisasszony szintén lehajtott fejjel a fehércsontú kis könyvecskében merült el. A szívükbe, de még az arcukra is az ifj' úr neve volt írva. Akkor gondoltam én magamban: volnék csak én a Miklós úr helyében, dehogy mennék a világnak hívságos küzdelmébe, dehogy hagynám ezt a két áldott szívet elepedni értem! Aztán az az ősi föld is!

— Könnyeket csaltál szemembe, szolgám.

— Sírjon, Miklós úr, jó, ha a fiatalok is néhanap sírnak.

— Talán igazad is van, Bence. De beszélj még Piroskáról.

— Többet tudna ő beszélni Miklós úrnak, mint az én akadozó öreg nyelvem. Jönne csak egyszer még haza! A minap is, hogy láttam őt a kertjökben, sétált, sétált, de a fehér kiskendőjével sokszor nyúlt a szeméhez. Hiszen tudja a szokásmondást: Sírhat az a lány, kinek mostoha az anyja! A szegény kisasszony egész élete maga a jóság, mégis annyit kell szenvednie. Hej, Miklós úr, mi történne akkor, ha egyszer eleped az az áldott szív! Hiába énekelné már azt a híres szép nótát: *Vagyok olyan legény, mint te...*

— Vele mennék én is.

— De nem szabad. Hát a jó nagyasszony!

— Bence, Bence, én tudom csak egyedül, hányszor gondolok rájok! Nehéz napi munkámat végezve, itt borulok le erre a vén íróasztalra, erre a munkabíró két kezemre, ni, és gondolkozom, de oly sokáig, hogy elhomályosul a két szemem is. Velem éreznél, ha itt volnál ilyenkor. Nagy célt tűztem ki magam elé, nagy idő kell ahhoz, hogy elérjem. De ha elérem, és el kell érnem, én leszek a legboldogabb fia ennek a nagyvárosnak. Mondd meg nekik, de módjával, csendesen: ha felkelek, ha fáradtan lefekszem: rájok gondolok. Ha örül a szívem, ha bánatos: ők jutnak eszembe. Mondd meg édesanyámnak: vígan, egészséggel térek

haza nemsokára, Piroskának meg: hogy vele vagyok jó és rossz órában, mindig.

— Most meg az ifj' úr szavai szorítják össze gyámoltalan szívemet.

— Lesz még ez jobban is, vígabban is, Bence!

— De hol leszek már akkor én, meg hol lesz a jó nagyasszony! Hiszen tudja azt mindenki, hogy a kártevő köszvény el-elkínozza, hogy sokat betegeskedik. És nincs vasból az ember. És ha vasból volna is, akkor sem volna elég erős.

— Ne mondd meg valahogyan, Bence, hogy így találtál engem nagy Babilonban.

— Ne mondjam, ne mondjam! Nem is teszem, mert még a szíve repedne meg valakinek. Ifj' úr, hát ezért kell itt maradnia, ebben a messzi világban? Ezért hagyja ott atyjafiai áldott földjét? Hej, menynyit tudnék mondani róla, de mennyit! Annak az üzenete vagyok én, annak a szava: Jöjjön haza!

— Nem érted te azt, öregem, ahogy sokan mások sem értik, mért kell nekem itt maradnom. Idegen népek közé, új világba vezérelt engem a Gondviselés. Úgy mentem el akkor közületek, hogy többé visszamennem nem lehet. Ha el is megyek, újra ide kell jönnöm. Kaszapengés, pitypalatyszó, nádsusogás, édes szavatok sem hívhat már vissza. Itt fogom leőrölni az életet, nagy, nehéz munkában, az ország szolgálatában, az emberek javára. Ne legyen nékem soha fejős tehenem ez a közszolgálat, ne gazdagodjam én meg, csak a népek ezrei boldoguljanak. Tudom, Bence, nehéz engem megérteni, te sem érthetsz meg

egészen, ha érzel is valamit szavaimból. Ott nőttél fel őseink földjén, ott öregedtél meg, ott is fogod ősz fejedet valamikor nyugalomra hajtani. A vándor bujdosó sorsát csak én értem meg igazán, aki elmentem a békés otthonból, aki harcra keltem holmi szépséges, de nekem szívem szerinti édes álomcélokért. Ezt mondom meg majd Piroskának is, hogy így vagyok, ez vagyok. Ha igazán szeret, így is eljön velem.

— Elmegy az Miklós úrral a világ végére is. Az ő hűsége is abban a jó nagyfalusi földben termett.

— Látod, ez az én egyedüli szerencsém, hogy vannak, akik szeretnek. Akik úgy szeretnek, mint te, mint az én egyetlen szülém és mint Piroska. Ahány virág nő Nagyfaluban, ahány pintyőke röpköd ott, annyiszor áldjon meg titeket az Úristen! Ki volna itt velem, amikor meg nem értenek; ki vigasztalna, ha dolgaim összeomlanak és ellenem fordul a világ nagy magaszeretete, ha a ti szerelmetek nem táplálná bennem a jók hitét! Itt vagytok velem és nekem ezt a nagy látogatást legalább egy kicsivel, röviddel vissza kell adnom. Elmegyek, Bence, el, ha vissza is kell jönnöm megint.

— Jöjjön, jöjjön, ha egy órára is, csak lássuk még, és halljuk még szavait. Nagyfalu minden gyönyörűségével vetekednek azok.

— Vigyázz, öreg szolgám, nem tudsz te hízelegni, és otthon is csak egy órát mondj, mert bizony nehéz lesz még egyszer elszakadnom tőletek!

II. A nagyasszony és Bence.

— No, öreg Bence, három napja se jártál oda, mégis három esztendőnek tetszett nékem ez az idő, — mondta a nagyasszony, mikor a Hűséges hazatérve, átlépte a bidermájeres szoba küszöbét.

— Siettem pedig, instálom, ahogy csak az ilyen vén csont tud még igyekezni.

— Bence, Bence, nem is azt mondtam, hogy nem igyekeztél, csak azt, hogy nehezen vártalak. Mondd már, mit csinál az én szerelmetes fiam?

— Az ország dolgában fárad, reggeltől estig, de az a gyanakvásom, hogy az éjszakából is elmén sok arra az örökös írásra.

— Sápadt, ugy-e?

— Amolyan szép úri szine van, halovány. Pesten keveset süt a Nap.

— Jobb is volna, ha itt sütne rá. És mit üzent? Beszélj, beszélj!

— Nem tudom én azt mind elmondani a nagyasszonynak. Pedig olyan szépen szólt, hogy az Isten házában is elmondhatná a pap. Aszonta, hogy az országot szolgálja, nagy az ő hivatása... Igen. Majd csak összeszedegetem lassan öreg fejemben, hogy beszámoljak mindenről a nagyasszonynak, ami ott esett vélünk.

— Jó, jó, öreg szolgám, szedegesd! Hanem a legfőbbet, amiért küldtelek, azt a lejáró jelzálogkölcsönt, amivel már igen szorongatnak, elmondtad-e? Oda lesz az ősi birtok a szép udvarházzal együtt. Sietni

kell már, mert megütik fejünk felett a dobot, földönfutók leszünk, Bence, elsősorban én, de te is!

— Amíg én élek, ne aggódjon a nagyasszony! Hát még az ifj' úr, aki fiatal, egészséges. Megélnénk mi akkor is.

— Nono, kedves öreg! Hát hogyan is mondtad neki, hallani akarom!

— Áldja meg a jó Isten a nagyasszonyt, hogy sohase legyen oka rám neheztelni! De nékem, be kell vallanom, nem volt szívem a dolgot előhozni.

— Nem-e? Hiszen ezért küldtelek, Bence. Ezért tetted meg a nagy utat. Én nem tudtam neki megírni, te mentél, hogy elmondd s te se tudtad megtenni!

— Sok mindent mondtam én el: a nagyasszonyról, Piroska leányasszonyról, a házról, a kertről, de azt, hogy ezt a birtokot majd a kufárok dobra ütnék, nem mertem én ajkamra venni.

— Akkor hiába jártál, Bence. Olyan sürgős ügy ez, hogy a fiamnak tüstént ott kellett volna hagynia mindent és veled kellett volna hazajönnie. A terminus egyre közeledik, mit tegyek most már?!

— Irja meg mégis levélben a nagyasszony. A tollnak nincs szíve, a papíros mindent elvisel. A hűséges cselédnek torkán akad a szó, az ilyesmit nem tudja előadni.

— Megöregedtünk, szolgám. Nem tudunk mi már itt csinálni semmit. Jöjjön, aki fiatal! Miklós úrnak pedig haza kell jönnie. Ez az öreg ház, ez az ősi földecske is az ország, ezt is meg kell menteni. Mindent a maga helyén.

— Szép igékben mondta el ezt a nagyasszony, ezt írja meg levelében. Az ifj' úr megérti, hogy el kell jönnie. Az édesanyját még a csecsemő is megérti.

III. Hazatérés.

— Itthon vagyok. Anyám esdő szava, mint az ősi földből kizengő szózat, haza parancsolt. Mert „ez a ház, föld is az ország". Anyámnak igaza van, az égiek rendelete szól szavaiban. Megmozdult a föld. Uram, Te látod utaimat, légy segítőm!

A M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA

TARTALOMJEGYZÉK

AZ OPÁLGYŰRŰ. Regény.

I. A remetelak 5
II. A Holdfény-szonáta 13
III. A tizenhét hársfa 23
IV. Csokonai hódító útja 33
V. A családi haditanács 44
VI. Beethoven 53
VII. Bécs és Buda 62
VIII. „Ilyen erős maga, Janika?“ 66
IX. A jutalom 74
X. Az opálgyűrű 82
XI. Kivágják a Janika fáját 96

A KÉT JUDIT. Kis regény. 103

KRÓNIKÁS TÖRTÉNETEK.

Vakok, akik meglátták egymást 135
Fény — keletről 142
Út a halál felé 152

ELBESZÉLÉSEK.

Bodon Julis 163
Az ezredes leánya 172
A tanácsosné 188
Dávid vagy Dodó 196
A csobajfüredi aranynapok 208
A madár halála 216
A krémkirály 222
Démon 233
A trubadur szerelme 240
Vigasztalan utak 249
Ducika és a méh 256
Megmozdul a föld 261

HAVAS ISTVÁN
ÚJABB KÖNYVEI

Összegyüjtött költeményei

Kövek, virágok, emberek. Szonettek könyve.

Lenau verseiből. Műfordítások.

Nyirfakisasszony. Költői rege az ősmagyar időkből.

Köszöntlek, Felvidék! Válogatott versek.

Töretlen úton. Regény, 2. kiadás.

Van értelme az életnek. Novellák.

Az író vándorútra kél. Rajzok.

A M. M. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

IFJÚSÁGI MŰVEIBŐL

Koncz Márton. Regény, 2. kiadás.

Magyar fiúk. Elbeszélések, 2. kiadás.

Megszólalnak az állatok. Állatkerti album.

Csipkerózsák. Gyermekversek.

Uj magyar könyvek

Babay József: Édesanyám. Ebeszélések
Barabás Gyula: Vihar Erdélyben. Regény
Bibó Lajos: A búzát azért learatják. Elbeszélések
Bókay János: Megvédtem egy asszonyt. Regény
Bónyi Adorján: Kaland a Riviérán. Regény
Csathó Kálmán: Szita-utca 25. Regény
Dékány András: Kétszáz négyszögöl
Egry Irén: Deák Ferenc. Életrajz
Eszterhás István: Három nap a pokolban. Regény
Fekete István: Öreg utakon Elbeszélések
Feliczián Vilmos: Fehérköpenyes rabszolgák. Regény
Fóthy János: Csillagok útja. Regény
Gáspár Jenő: Szonáta. Regény
Gulácsy Irén: Erdély jogán. Cikkek és karcolatok
Harsányi Zsolt: Jókedvű könyv. Két kötet. Uj anekdoták
Herczeg Ferenc: Napkelte előtt. Tanulmányok
Janovich Jenő: A Farkas-utcai szinház
Kerekesházy József: Az utolsó szultán
Kerékgyártó János: Bábok vagyunk. Regény
Koroda Miklós: A világ csak hangulat. Regény
Majthényi György: Ajándék. Regény
Ormay Imre: Bejelentőlap. Regény
Ormos Gerő: Fekete barázda. Regény
Simonfay Margit: Repül a kő. Regény
Szászy Istvánné: Számum kerekedik. Utinapló

Kapható minden könyvkereskedésben

SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET KIADÁSA

XII. évf. MAGYAR REGÉNYEK 7. szám

Megjelenik havonkint. Előfizetési dij félévre (5 kötet) 14.— pengő
Felelős szerkesztő és kiadó Hampó József Budapest, VI., Andrássy-út 16

HAVAS:

Opálgyűrű

N. M.